

PETRI VICTORII EXPLICA-
TIONES SVARVM IN CATO-
NEM, VARRONEM, COLVMEL-
LAM CASTIGATIONVM.

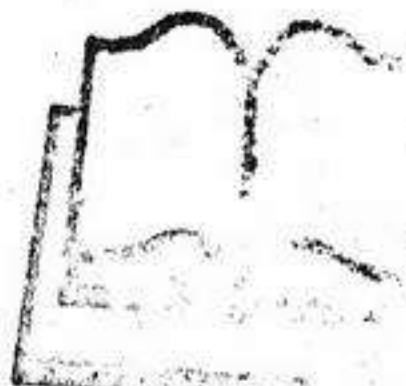
PARISIIS.

Ex officina Roberti Stephani typographi Regij.

M. D. XLIII.

R/6931

BIBLIOTECA

EX.

PETRI VICTORII EXPLICATIONES suarum in Catonem, Varro-
nem, Columel-
lam castigationum.

QVIA hunc laborem non ingenij, aut doctrinae ostentandae causa, sed optimum auctorem, eiusque studiosos adiuuandi suscepi: cupio in primis fidem meam probari. Nam si mediocris diligentiae laudem assequi potuero, non frustra mihi in tam molesto negotio uersatus uidebor. Quibus igitur auxilijs usus sim, et quomodo me in hac re gesserim, explanabo. Auxilia autem Vetusti libri fuerunt, sine quibus ne dum hoc opus aggressurus fuero, uix hos rerum rusticarum scriptores, ut accuratius legerem, in manus unquam cepissem: omnes enim omnium conatus sine illorum ope aut irritos esse, aut parum progredi posse puto. Vetustissimum uolumen est in diui Marci bibliotheca, in quo M. Catonis unus liber est, quem de Re rustica scripsit: ac tres M. Terentij Varronis, Rerum item rusticarum. Is unus liber, ut uerum fatear, et ut ueris laudibus ipsum ornem, maiores mihi utilitates praebuit, quam universi alij: superat enim reliquos, quos habui, longo intervallo, et uetustate, et fidelitate. Nec tamen cuncti, qui in eo continebantur auctores, ad nos peruenerunt: nam duo toti uetustate collapsi sunt, et M. Varronis extrema etiam pars defecit. Quemadmodum autem ex uetere inscriptione, quae in fronte libri est, cognoscimus, Iuni Moderati Columellae XII libri illic etiam erant, et unus ante illos Claudii Martialis: literae tamen et antiquitate, et frequentiori attritu in prima parte libri ita deletae sunt, ut rubricam superinducere opus fuerit (rubrica enim notatae huiusmodi inscriptiones in eo sunt) quare macula aliqua in his non
a.ij.

minibus esse potest. Martialis tamen aperte legitur. Martialem autem ueterem fuisse rei rusticae scriptorem, testimonio etiam Palladij didicimus. Seruius quoque Vergilij interpres cum locum illum è I I I I Georgicorum declararet, -atque alijs post commemoranda relinquo: inquit: Gargilium Martialem significat. Sitne idem Palladij, & Seruij, Martialis, studiosè quærere nunc minime oportet. Hoc autè relinquare nolui, quin notum facerem, ut uetustas huius libri intelligeretur, qui illis temporibus scriptus fuit quibus alijs adhuc scriptores reperiiebantur, qui postea negligentia hominum, aut seculorum iniquitate perierunt. Ille autem si totus integrèque conseruatus esset, & Iunium Columellam fortasse emendatiorem, & aliū quo caremus, non negligendum scriptorem haberemus. Habui etiam eosdem auctores in alio uolumine, non adeo uetusto, neque adeo fideli, quod literis Gallicis scriptum uidebatur. Id autè è Medicæa bibliotheca prompsi, & non paucos item alios qui illic custodiuntur, quos nunc necesse non est omnes nominare. De uno autem tantum, qui diligenter exaratus fuit, & è bono exēplari exscriptus Patavij, non tacebo. Francisci autem Barbari, patricij Veneti, quondam fuit: & eius studio in ea urbe, in qua doctrinarum domicilium est, diligenter descriptus fuisse illic traditur. Hi sunt præcipuè codices, quorum auctoritate usus sum: nam alijs, aut de optimo illo descripti, aut ita mendosè & negligenter scripti sunt, ut eorum testimonium paruum pondus meritò habiturum fuerit. Quomodo susceptum negotium administrarim, ex singulis nunc explanationibus meis apparebit.

ANNO T. I N M. CATONEM.

I N P R A E F A T.

I N legibus posuerunt.) Testimonio Grammaticorum cognouimus, uetustissimos auctores Posiui, saepe protulisse: quare cum hic, et non multò post iterum sic in manu scriptis codicibus scriptum inuenerim, Catoni suum sermonem reddendum censui: nam sic etiam locutum fuisse Catullum in hymno Dianæ manifestum est, fortasse etiam eiusdem ætatis poeta in Iambo, quo Catulli Phaselum imitatus est, idem tempus eadem ratione protulit: ita enim arbitror uersiculum illum legi oportere,

Tua in palude deposisse sarcinas.
ut Deposisse, pro Deposuisse, immutato uerbo dixerit.
Quāquam alia ratione Deposuisse illic sine uitio dictum esse, defendi potest, ut ουυ'ξνοis in media uoce fiat.

1 Bonūque aquarium.) Hic ueterē scripturam restituiamus, quam nonnullæ etiam coniecturæ adiuuant. Ne autem cuncta quæ uariauimus, quanuis minuta aut aperta explicare cogamur, semel quam rationē in hoc negotio secuti simus, exponere placuit. Sciant igitur omnes, quæcunque immutata inuenerint, ad fidem priscorum codicum reducta esse, nec temerè nos ab ipsis discessisse. quòd si unquam coniecturis ducti nobis aliquid permisimus, suspicionis nostræ causam reddemus, et in quo parua etiam licentia usi simus, ostendemus.

2 Sterquilinum fieri.) In antiquissimo codice Catonis ac Varronis, semper Stercilinum scriptum est: quam scripturam quanuis non receperim, tamen semel notam facere uolui.

3 Expin si far.) Peruulgata lectio ualde à priscis exemplis.
d. iij.

plaribus dissentiebat: hoc autem factū puto, quia in antiqua scriptura paruum mendum moleuerat, quod cum aliquos turbasset, ita restitui posse locum cōsuerunt: ipse eo sublato, ueterem in suam sedem reposui. macula autem in uno uerbo erat, nam reliqua cum fide in nostrum librum translata sunt: Expinsi lar. Vnius igitur tantum literæ castigatione pro Lar, Far lego. Varronis locus de uita populi Rom. qui à Nonio adducitur, rem confirmat, Nec Pistoris nomen erat, nisi eius, qui ruri far pinsebat.

2 Armenta delicula, oues deliculas.) In manu scriptis cunctis, quos uidi, ita legi. Formis excusi, antea Reicula, & Reiculas. Veterem lectionem non possum, nisi auctoritate uetustorum librorum confirmare. M. Varro de re pecuaria Reiculas oues appellat: itē, in Catone, uel de liberis educandis, ut ex cōmentarijs Nonij cognoscimus. hæc enim eius uerba: Et ut in grege opilio oues minus idoneas remouere solet, quas reiculas appellat, &c. Nec tamen ueterem scripturam damnandam censeo: multa enim apud hunc uetustissimum scriptorem leguntur, quæ usus postea aboleuit.

3 Ne uilla fundū quærat, nèue fundus uillam.) In priscis exemplaribus posterius membrum non est, quod culpa librarij commissum credo: nam Columella, & Plinius, qui hoc præceptum Catonis referunt, non simplex referunt: nisi quis putet, Catonem breuitate gaudentem, altero membro contentum fuisse: reliquos autem auctores illud magis explicasse.

4 Villam urbanam.) Ita scriptū repperi in optimo exemplari, quemadmodum non multo post, Fundum urbanum: cum formis excusi libri præpositionem huic uerbo addidissent. Animaduerti etiam à M. Varrone de agricul

tura ita hoc nomen usurpatum fuisse in illo loco, Nunc contra, villam urbanam, quam maximam. si fides habenda est iisdem optimis, ac uetustissimis libris.

7 In sapa, in musto, in lora.) Hanc lectionem à manu scriptis libris accepi, nam excusi, In lora, non habebant: eadem Plinius confirmat, qui libro XIII cap. IIII, hæc cum magno honore Catonis præcepta referens, inquit, In lora rectè conduntur.

7 Quas suspendas duracinas, &c.) In magnis sæpe angustiis uersantur, qui in hoc munere corrigendorum librorum occupati sunt: ego sanè diu incertus fui, quidnam hic consilij caperem, receptamne lectionem seruarem, an ueterem reponerem, quæ ualde diuersa est. Nulla demum mutatione facta, statui totam rem, quomodo se haberet, in hoc meo libello indicare. M. Varro de agricultura, quo loco disseruit de uuis condendis, receptam lectionem adiungere uidetur: nam Catonem se sequi ostendens, inquit: Quas suspendas opportunissimas esse duracinas, & amineas, & scantianas. Contra Plinius libro XIII cap. IIII, ueterem: qui etiam ipse, quæ de uitibus, uuisque prodiderit Cato referens, inquit: Quas suspendas duracinas, amineas maiores, uel ad fabrum ferrarium propassis, &c. Ita enim legitur in optimo exemplari: nam uerba, quæ in excusis adduntur, neque in illo, neque in alijs manu scriptis leguntur. Ut tamen, quò mihi animus inclinât, aperiri: arbitror, quâ apud Plinium legimus, uerâ esse Catonis lectionem, in hanc sententiam maximè auctoritate uetorum librorum ductus: communem autem hanc, & peruulgatam, suspicor à Varrone acceptam esse, qui Catonis magis sententiâ, quam uerba exposuerit. Nam illud etiâ animaduertendum est, duo illa uerba In lora, quæ paulo supra. iiij.

pra reposuimus, è manu scriptis libris eruta, à Varrone relinqui, ut facilius etiam hac coniectura existimem totum locum ad scripturam Varronis conformatum fuisse.

7 Vti stabilia mala fiant.) Hic mendum esse suspicor, nam ueteres libri ab excusis dissentiunt. optimus ille et antiquissimus deprauatus est: sic enim in illo est, Vti fabulum malorum. habet alter non tam bonus, neque tam antiquus, Pabulum: malorum. reliqui recentiores cum uetustissimo faciunt. Quauis sæpe multumque quæsierim, nihil potui excogitare quod magnopere placeret: quare uolo in hoc etiam aliorum ingenia exerceri.

7 Eæ optime conduntur uel uirides in muria.) Siquis M. Varronem attendat, existimabit hunc locum mancum esse, defecisseque uerbum Aridæ. ille enim in agricultura, cum de oliuitate differeret, inquit, oleas esui optime cõdiscribit Cato orchites, et pauseas aridas, uel uirides, in muria uel lentisco contusas. Plinius libro XV cap. VI, receptam nunc lectionem sequitur: quam cum in cunctis manu scriptis inuenerim, retinendam censi.

7 Dies V.) Ita legitur in ueteribus libris, cum in excusis antea minor summa dierum esset: sed etiam M. Varro hunc numerum sequitur, dum præceptum hoc Catonis recitat.

9 Locis aquosis, humectis.) Hæc est prisca lectio: nam in excusis pro Humectis, Vietis. Duæ res, ut suspicor, castigatorem aliquem, aut librarium fefellerunt. nam Vmectis, sine aspiratione in antiquis libris scriptum hic est, quemadmodum nonnullis alijs in locis. ita autem ferè scriptum Vmorem et Vmidum, in priscis exemplaribus inueniri docti, et diligentes uiri admonuerunt: quod ipse quoque in optimo ac uetustissimo diligenter seruatum, a-

*nimaduerti. Altera est, quòd priore uoce, quod ad humorem pertineret significari putarunt. discrepare tamen a-
quosum & humectum manifestum est, nec posterior uox
otiosa meo iudicio haberi debet, reliqua quæ à cæteris ex-
cuis in nostro uariant, ab iisdem ueteribus libris acce-
pta sunt.*

9 *Si aqua non habebis, sica quàm plurima facito.) Ve-
tus hæc est lectio, quam uehementer probo. Sica prata op-
ponuntur irriguis, quod etiam ex superiore capite intelligi
potest. manifestius tamen ex illo, cum legem pabuli locan-
di exponeret: Ex Calend. Septembrib. prato sico decedat.
Id, ut suspicor, cum aliquis non animaduertisset, omnia
perturbauit.*

10 *Asinos ornatos.) Hæc uera est, & eadem antiqua
lectio. Eodem intellectu Cicero pro lege Manilia, Ornare
classsem, inquit. Græci ἐνπρεπίσαι. Veteres etiam Iuriscor-
sulti sic locuti sunt. Vlpianus de AEdilitio edicto. L. AEdi-
les aiunt: hoc aperte ostendit: nam iumenta ornata, & or-
namenta iumentorum sæpe appellat.*

10 *Infidibula II.) Ita in manu scriptis libris uno con-
sensu scriptum inueni: quemadmodum sequenti capite iterum, ac
tertio, ubi exponit, in cella olearia quæ opus sunt. quare
eorum fidem & auctoritatem secutus, ita in meo scribi uolui. Nec
tamen me latet, alios Infundibulum hoc, siue instrumentum, si-
ue uas appellasse: & à fundendo etymon habere tradidisse.*

10 *Ferreas VII I.) In manu scriptis, quod erat in ex-
cuis hic Furcas, non legitur: ut apud Varronem etiam, qui
totum hunc locum Catonis recitat. quare id deleuimus.*

10 *Telam iogalem unam.) Sic in cunctis manu scriptis,
cum in excuis Tedam: quemadmodum in capite de uilla
ædificanda. nam iisdem Telas iogales, habent. In re incerta*

fidem uetustorum codicum sequi uoluit: neque enim de facibus nuptialibus agere hic Catonem credo.

II *Asinariū 1. Salictariū 1.) Vetus hæc est lectio, quæ summa etiam hominum, quæ est in antiquis, confirmat. M. Varro, quo loco de familia agit, peruulgatam nunc lectionem sequitur, neque de Salictario loquitur: nos tamen consensum ueterum codicum non damnamus.*

II *Ahenum cocolū.) Multa hic ad fidem ueterum codicum reduximus, nam hoc etiam uerbum inde sumptū est, quod uerum esse testimonio Sex. Pompeij confirmatur, qui tradit, Cocula, uasa ænea esse, coctionibus apta.*

I *Labrum eluacrū 1.) Sic in cunctis manu scriptis, ut supra etiam, ubi id uerbum restituimus: quod quorundam culpa (ut opinor) sublatum fuerat, qui cuncta, quæ non intelligunt, delent. Quod si cogitassent, se Catonem manu tenere uetustissimum scriptorem, et qui multis passim uerbis usus sit, quæ non multo post abolita sint, hoc nunquam commisissent. Nos nacti optimos ac fidelissimos codices, sermonem suum priscum prisco uiro reddemus: atque hoc fidentius faciemus, cum easdem uoces in duobus aut tribus locis reperiemus: neque enim tunc existimandum est, id lapsu, aut imperitia librarij commissum.*

II *Faculas rustarias X.) Hanc lectionem è manu scriptis libris eruimus, quam apud Varronem etiam inuenimus, qui hunc locum exprimens, inquit: Arborariæ tres, et rustariæ X. quanuis excusi etiam Varronis codices Rusticariæ, haberent. Veteres tamen omnes Rustariæ. Nā M. Varro uidetur hæc uerba legisse apud Catonē suprā, ubi antè in excusis Rusticarias X. legebatur. In antiquis tamen libris, ubi nos illa reposuimus, ea leguntur.*

II *Corbulas amerinas.) In ueteribus libris Catonis Cor*

*bulas: in Varronis autem, qui hanc partem recitat, Cor-
bubulæ. Peccatum hoc fuisse librarij existimaui, atque ideo
receptam lectionem retinui: nam à Corbe Corbulam ὕπο-
νοπισινῶς fieri, indicio etiam ueterum grammaticorum, ac
testimonio M. Varronis planum est: cuius locum è primo
libro de Re rustica adducunt, qui quemadmodum illi le-
gunt, in antiquissimo etiam codice scriptus est. Cato item
ubi refert, quæ ad uindemiam opus sunt, inquit, Corbulæ
sarciantur: qui locus in antiquis, ut in formis excusis,
scriptus est.*

14 *Asseres, fulmentas.) Antiqua hæc lectio: quæ etiā
inuatur à Nonio, qui ostendit Lucilium, ac Plautum mu-
liebri genere Fulmentas sæpe dixisse.*

14 *Hæ rei materiæ &c.) Hic locus ualde à peruerso
aliquo correctore deprauatus fuerat: quam nos reposui-
mus scripturam, in optimo exemplari fideliter conserva-
tā inuenimus: hoc tantum labis erat, quòd ex duabus pri-
mis uocibus importunè una facta erat: quæ macula, ut
ualde potuit imperitos homines turbare, ita ab eo, qui ab
antiquis grammaticis accepisset, uetustissimos scriptores
sic locutos esse, ut Eæ, pro ei: Solæ pro soli: Vnæ, pro uni, di-
cerent, facile discuti potuit. Differit de hac ueterum con-
suetudine in V I libro accuratè Priscianus, duobus etiam
locis, exemplaque plurima affert è libris Catonis, & alio-
rum etiam priscorum auctorum. Peruulgata lectio mul-
tis modis improbari potuit: neque enim Herus, eo sensu
aptè diceretur, sed antiqua elegantia penitus illi refellit.
Nonnulla etiam infra restituta sunt, quæ cōfirmatione nō
egent. Neque enim nos hæc scribimus, ut operam, ac indu-
striam nostram uenditemus: sed ut studium nostrum pro-
bemus, & luxulentissimos auctores adiuenemus.*

14 Conliciares quæ erunt.) Antiquam lectionem restituiamus: nam in excusis antea Deliciares. eam Sex. Pompeius confirmat, qui in I X libro inquit, Collicia tegulæ, per quas aqua in uas defluere potest.

14 Manupretiū erit.) In excusis antea, Inani pretium, mendosè. Manupretiū castigauimus. In optimo tamen exemplari Manipretium, quemadmodum ferè in antiquis codicibus. Nam apud Plinium in uetusto codice sic locus ille legitur, Solitum enim ex manupretio cuiusque signi denarios seponere aureos singulos. Est autè in. XXXIII libro, cap. V I I, Eodem capite pro, Immani pretio, quod est in excusis, Manipretiū, in eodem illo antiquo legitur. In XXX V cap. X, eodem pacto pro Immanitate pretiū, Manipretiū, Artis uerò tantum, ut multum manipretiū antecederet celeberrimos eadem ætate imaginum pictores. Apud Vitruuium etiam libro I X, eodem pacto peccatum fuit: ubi enim in excusis Immani pretio locauit faciendam: in manu scripto, quem per antiquum uidi, Manupretio, legitur. Huius animaduersionis ignoratio quot locos fœdauerit, hinc facile intelligi potest. Vim, & etymon huius uocis M. Varro in V lib. de lingua Latina expressit. Verbum etiam hoc apud Ciceronem in oratione, quam habuit contra L. Pisonem, & in accusationis libro I I I, integrum conseruatum est.

15 P. uict. enim X. Compendiarijs his notis uictoria. tos numos significari puto. Hoc iterum in libro, ubi de lege oleæ faciundæ agit, Vafariū uict. I I. De his numis meminit Cicero pro M. Fonteio. & Quintilianus libro V I. dicente quodam, Victoriato se uno in Sicilia V. P. murænam longam emisse, &c.

18 Quadrarijs uasis uti contractiora sient.) Corruptus

est etiam hac parte uetustissimus codex. notam igitur antiquam scripturam faciemus, ut unusquisque in eo purganda laborare possit, Quadridis uasis uti contrarora sient. Infra ubi in impressis Quadrarijs, in eodem Quadrinis. Dissentit igitur in hac uoce duobus locis à peruulgata lectione antiquus atque optimus liber: uerùm etiam non bene sibi ipsi constat. Ex altera quæ peruersa est uoce, nos Contra ora, fieri posse arbitrati sumus. Videbunt nunc ingeniosi, ac docti uiri, nostrane coniectura, an communis lectio melior sit: fortasse etiam tertiam aliquam, ambabus ueriores, è priscis uestigijs educant.

18 Tra petibus locum dextra sinistra.) Pluribus locis in Catonis libro postrema duo uerba sine coniunctione nunc leguntur, quæ antea, E T, in medio habebant. Eam ipse in nullo ueteri exemplari à me inuentam illinc deieci. Animaduerti præterea Ciceronem in extremo XIII libro epistolarum ad Atticum sic etiam locutum fuisse: Omnis armatorum copia dextra sinistra ad equum.

18 Longum P.V. latum P.II.S. crassum P.I.S.) Fœda macula, seu potius ridicula hunc locum occupat: stultè enim notis numerorum nostri temporis descripta latitudo erat, atque imperitia librariorum, siue emendatorum ita aucta, ut nullo pacto longitudini responderet S. (quæ nota semis manifestò significat) cum antecedente summa coniuncta fuerat, atque ex duo & semis, centum quindécim factum: quo errore nihil ineptius fingi potest. nec is unum tantum locum, sed plures fœda uerat. Deerat etiam mensura crassitudinis, quam è manu scriptis libris acceptam hic restituimus.

18 Aut binas pro singulis eo supponito.) Antiqua hæc lectio, quam recepimus. In excusis antea, Pro singulis de-

super ponito.

20 Denuo eodem modo facito ne se moveat. modiolos
 etc.) Fidem uetustorū codicum secuti, hinc nōnulla uerba
 sustulimus: quæ enim præter hæc erāt in excusis, in nullo
 a nobis manu scripto libro inuenta sunt. Sed res etiam ip-
 sa diligenter considerata, superioræque Catonis uerba, ni
 fallor, declarant hanc ueram lectionem esse: præceperat
 enim diligenter, nequis plumbo in columella sustinenda
 uteretur, & quibus rebus fulciri deberet ostenderat:
 quòd si nunc, cum uitium illa facit, ad plumbum confugit
 oportere diceret: sibi ipsi, ut opinor, aduersaretur. Censet
 igitur commodius esse, eam eximi, rursusque eodem modo
 fieri: plumbum enim, res mollis, non potest maius aliquod
 pondus sustinere, sed citò cedit, ut ad alia maiora reme-
 dia transire necesse sit: nam modiolos leuiore rectè cir-
 cumplumbari posse ostendit. neque enim à pondere illic
 periculum est.

23 Bennæ emantur.) In antiquissimo exēplari Me-
 næ: receptam tamen lectionem retinuimus: est enim Ben-
 na, quod Sex. Pompeius docet, Gallica lingua genus uehi-
 culi: nisi aliquid etiam Mena significat, quod hīc accom-
 modatum sit: id autem nos ignoramus.

23 Vuas miscellas.) Sic semper apud Catonē, Varro-
 nēque, in antiquis codicibus scriptum est: non ut in for-
 mis antea excusis Misellis: apud Plinium quoque, in im-
 pressis etiam libris, ita scriptum hoc nomen offendi.

27 Scrobes in uernacto.) Antiqui libri, In uernačio:
 cōiectura ducti, In uernactr, emēdauius. in formis antea
 excusis Inuertito corrupte legebatur. Quid uernactum sit,
 & unde ei nomen impositū, Plinius XIX cap. XV III
 libri declarauit: nam uerbum, unde tota hæc oratio per-

det, *infra* constitutum: illud autem in excusis quoque libris erat, sed non suo loco positum, nihil hanc scripturam adiunabat.

30 Vbi sementim facturus eris, ibi oves delectato.) Elegantissimum uerbum hinc incommode sublatum fuerat, ac pro illo, Delegato, importune repositum, quod multis modis parum hic aptum esse intelligitur. Delectato, in cunctis manu scriptis offendimus. Apud Plinium etiam, qui praecepta Catonis de stercore colligit, eodem pacto legitur.

31 Prælu ex carpino atra.) Ita in cunctis manu scriptis legimus. apud Plinium tamen, qui locum hunc transcripsit lib. XVI cap. XXXIX, De sapino atra legitur.

33 Capita uitium per sementim ablaqueato, uinea putatam circumsodito.) In cunctis & manu scriptis, & foris excusis Catonis codicibus, ita scriptum offendi: in Plinio tamen, qui Catonis praecepta de cultura uitium in XXII caput libri XVI transtulit, plura uerba defecerunt: consulto ea Plinius reliquerit, an negligentia librariorum omissa sint, docti uiri iudicabunt: quanuis nunc aliud agam, hoc tamen demonstrasse inutile non fuit.

33 Vites teneras quam primum propagato, sic occato.) Postrema duo uerba, in omnibus à me antiquis libris inuenta, restitui: neque tamen ea apud Plinium illo loco leguntur. sic autem intelligo, Deinde, postquam propagaueris: quemadmodum etiam Graeci οὐτω, saepe in oratione ponunt.

33 Si uinea à uite calua erit.) Calua in nostris antiquis legimus. calua à uite dixit, si modò hæc uera est lectio, ut Cicero, Vacuus à frumento: & Inanis (etiam) ab aliqua re, saepe dixit. Nam, Vineam caluam, translato à capite nostro nomine, eleganter appellauit: quemadmodum Columella, Castaneta caluescere, eadem ratione dixit:

apud Plinium tamen, ut in formis antea excusis Catonis libris, Caluata, legitur.

33 Corrigitoque, uti recte spectent.) In cunctis manu scriptis, excusisque Catonis libris nulla uarietate ita scriptum inuenimus. Apud Plinium in impressis, Porrigitoque, quæ ubi recte steterint : in antiquis eiusdem codicibus, Quæ, non legi: in uno, Stent, pro Steterint: in uetustiore tamen, fidelioréque, Steterint. Sítne Plinij scriptura ad Catonis regulam redigenda, an in Catone etiam aliquid uitij sit, doctissimi uiri uidebunt.

37 Si cariosam terram tractes.) Multa híc restituimus, quæ omnia è ueteribus libris accepta sunt. in extrema tantum uoce paruum uitij erat, Tracies enim habebant, emendauimus, ut puto, aptè Tractes : eodem enim modo hic peccauerat librarius, ut suprà, cum pro Vernacto, Veruacio scripserat.

37 Aceris frondem iligneam.) Sic erat in omnibus typis excusis. in uetustis legimus, Acus, frondem iligneam, querneam. apud Plinium, qui hæc Catonis præcepta de stercore refert, Ac frödes iligneas, querneasque. Veriorem tamé putamus esse ueterum Catonis librorum lectionem, & Acus, non Aceris legi debere credimus : ut leuissimas paleas, non frondem arboris aceris significet.

37 Et circum salicta herbam altam, uluamque.) In excusis omnibus codicibus mendosissimus hic locus erat, ubi illi sata habebant, ueteres saucta: nos salicta emendauimus: adiuti etiam à Plinio, apud quem ita uulgò legitur. Eodem pacto peccauerat librarius tertio ab hoc capite: nam, Saucem, pro Salicé, scripserat: sic enim in perantiquo Saucem Græcam discindito. Vbi ijdem, Et eam: antiqui, Vnámque eam: à Plinio hic etiam confirmati, Vl-

namque eam, &c. castigauimus. nam Suctide, quod in impressis erat, neque in manu scriptis, neque in Plinio legimus. Vnum tantum discrimen restat inter Plinium & Catonem, quod in Plinio impresso, Herbam auctam: in uetusto uerò Maetam, pro Altam legitur: cuius uerbi rationem reddere non possumus.

37 Vitis si macra erit.) In manu scriptis, Viti: antea in impressis, Vinea: nos Vitis, scripsimus. Apud Plinium aliud discrimen: Macruerit enim pro Macra erit. nos tamē quā inuenimus apud Varronē scripturā reliquimus.

37 Nisi intermestri.) Sic emendauimus ex uetustis codicibus, cum antea, In trimestri, perperam scriptum esset: quæ macula quondam etiam apud Plinium eundem hūc Catonis locum fœdauerat. Inde tamen diligentia & studio Hermolai Barbari sublata fuerat. Varro lib. VI. de lingua Latina, de hoc nomine differit, & unde etymon habeat ostēdit. in primo etiā de Re rustica hoc nomē usurpat.

37 Ne quam materiem doles.) Apud Plinium, Nigram materiem doles: quod puto mendosum esse. Peritiores tamen uidebunt. Est aliud apud Plinium, quod à Catone discrepat. uarietas tamen ab interpunctionibus potius quàm ab alia ulla re oritur.

37 Sarmenta degere, & fiscinam facere.) Vetus hæc est lectio, quam probamus. Degere cum plures significationes habeat, ualet etiam Detrahere, quemadmodum testimonio Nonij cognoscimus, & auctoritate Plauti, qui ab eo adducitur.

38 Facito fortax totam fornacem, &c.) Hæc est antiqua lectio, quam hic reposuimus. communem enim inanem cōmenticiāque putauimus. illius enim in manu scriptis codicibus uestigium nullum. non tamen huius ratio-

b.i.

nem plenè reddere possumus. Neque tamen mirum uideri debet, si in tam prisco scriptore unum aut alterum uocabulum ignoratur: ita enim (ut ueteres grammatici docent) ille sæpe locutus est, ut multæ ipsius uoces paulo post obsoleuerint.

38 *Usioni supererunt.*) Ita legi debet, non *Usioni*: atque ita est in antiquis codicibus. Utitur alibi M. Cato hac uoce. sed testimonio Nonij etiam intelligitur ueteres, et *Usum*, et *Usuram*, et *Usionem* dixisse. Nam ab eodem M. quoque Varronis locus bis adductus, mendosam ambobus locis hanc uocem habet. *Usioni* enim (nisi me coniectura fallit) non *Visioni* scriptum reliquit Varro τὰ φημί πᾶς, Diogenem literas scisse, dum *usioni* quod satis esset. In XXXII etiam libro Pandectarum de legatis, et fideicommissis, L. Cum quæreretur, sic locus ille legitur in optimo exemplari, Nam si uina diffudisset habiturus *usioni* ipse, et hæres eius, &c.

39 *Sulfuris p. c' c'.*) Has ponderis notas ueriores restituimus, quæ ut arbitror cum parum intellectæ essent, deprauatæ fuerant. testari etiam uolumus et hîc, et ubique in peruetusto hoc uolumine ea uox est, Sulpur, semper scriptum esse: quæ scriptura etiam in Florentinis Pandectis custodita, illa tamen (quanuis frequens in priscis exemplaribus) à doctis et diligentibus uiris damnata est.

39 *Et uiti sicta alligato.*) Sic in una editione: in altera, *Et nisi sicta*: In antiquissimo et optimo codice sine coniunctione *Viri sicta*. Locus tamen, in eo quoque nota mendi adposita, signatus. Hoc enim semper seruauit diligens librarius, ut quos locos suspectos haberet, notula indicaret. Non possumus ad eum restituendum præter antiquam scripturam aliud afferre.

40 Hæc unà bene condepsito.) Non magnum negotium est intelligere hanc ueram esse lectionem. crebro enim Cato hoc uerbo utitur, & significatus ipsius hîc mirificè quadrat. in antiquis libris Condeposito, nos una è medio uerbo sublata litera Condepsito, castigauimus. Nō multo etiam post, ubi antea in excusis omnibus mendosè Prædicto, erat: Depsto, ex iisdem antiquis libris reposuimus.

40 Et stirpem artito.) Quo frequenter usus est Cato. hoc uerbum semper in antiquo illo exemplari ita scriptum est, non Arcito, ut in excusis olim erat: apud Noniū quoque, De mutatis coniugationibus, eodem modo, Artiuit, pro Artauit: qui exempla etiam Næuij poetæ affert.

40 Ne gelus.) Ita in manu scriptis codicibus legitur. uirili autem genere uetustissimos hoc uerbo usos esse, etiam ueteres grammatici testantur.

43 Quoquo uersus collatis.) Veteres libri, Cōtrouersijs.

45 Vti stet talea, melius uiuet.) Ita castigavi, cū in ueteribus libris, Vtis stet talea, scriptum esset. nā, quæ antea in impressis erat, lectionem nullo modo probavi. Alia, quæ uariaui, ab optimis fidelissimisque exemplaribus à me sumpta sunt, neque ulla egent confirmatione.

52 Ex una parte perpetuum.) Vt in nonnullis impressis, ita etiam in antiquis hic locus ita scriptus est, nota tamen ei mendi adposita. alij ex coniectura, ut puto, Propeimum, castigarunt.

54 Per uer cū arabunt.) Hunc locum ex antiquis libris summa cū fide restitui: in quo illud inusitatum, quòd Edunt, pro Edant posuit. Idem etiam bis fecit in capite, quo Brassicam Pythagoream laudat. sed alijs etiam locis, quemadmodum post indicabo. quare id negligentia

b.ij.

librarij commissum non putavi: sed hanc fuisse loquendi consuetudinem M. Catonis, prisca hominis, credidi.

61 Qui oletum sæpissimè, & altissimas radices exarabit.) Hæc est uetus lectio: in excusis plura uerba leguntur, quæ M. Catonis sint, an recentiorum hominum qui locum hunc supplere uoluerint, affirmare non possim: nam superior sententia ualde à Plinio laudatur, atque oraculum appellatur. In Plinij diuersis codicibus non uno modo legitur: nos ut in optimis exemplaribus inuenimus, ita illam scripsimus.

62 Quot iuga bouum.) In manu scriptis quos uidi, Bouerum: in optimo exemplari mendi nota ad hunc locum adposita est. Opinor accuratum librarium suspectam hæc uocem habuisse, quæ propter uetustatem peritos etiam uiros decipere potuit: nam ita scribi debere, & ita priscos illos Romanos locutos esse, testatur M. Varro, cuius è libro VIII. de lingua Latina hæc sunt uerba: Alios dicere, Bouum greges: alios, Bouerum.

68 Medipontos, &c.) Hic in optimo exemplari, Melipōtos, quemadmodum antea ubi docuit, in torcularium quæ opus sunt.

69 Cuminum pridie in aquam infundito.) Hæc est antiqua & uera lectio, cum excusi omnes libri antea mendosè Cuminum haberent, & hîc, & duobus alijs huius capituli locis. Nonius etiam cum de indiscretis generibus differeret, docuit ueteres & neutro, & muliebri genere hoc nomen usurpasse.

76 De ue primo.) Communem lectionem improbauimus, ut nouam insulsamque: nec tamen locum restituere potuimus. quod in nobis fuit, ueterem scripturam demonstrauimus, ad eamque mendi notam adposuimus: id quod in

optimo etiam libro ei acciderat.

77 Simplicibus completo.) In excusis antea, Deimpli-
cis: nos eam scripturam reposuimus, quam in cunctis ma-
nu scriptis inuenimus, nec tamen eā explicare possumus:
meliora fortasse ingenia ex ueteribus uestigijs ueram le-
ctionem indagabunt.

79 Globos sic facito.) Sic in antiquis libris legi, cum
in impressis antea ὑποπορισίνως, Globulos. Idē etiam non
multo post factum erat. ita quoque scriptum esse animad-
ueri in M. Varronis de lingua Latina antiquis exempla-
ribus, in illo loco libri quinti, A' globo farinae dilatato, itē
in oleo cocti dicti globo globi. Nam illic etiam formis excu-
si libri globuli habent.

80 Honestum quasi spiram facito.) Antiqua hæc lectio,
quam ueram esse huius loci credidi. Honestum (ut opinor)
appellauit enchytum, quod magnitudinem et elegantiam
quādam habeat: id enim Honestum sæpe significare per-
spicuum est. Formis excusi antea libri In restim, habebāt.
Ut autem Honestum, dignitatis plenum: ita contra Inhone-
stum, dedecoris ac turpitudinis. Apud Tacitum duobus lo-
cis hæc uox esse debuit. ubi enim in impressis libro X V.
Bellum anceps, an pax in hoste placeret: in antiquissimo
libro, In hosta: quare Inhonesti arbitror legendum. Item
X V I I. ubi in excusis, Vitellius uentre et gula sibi ipsi
hostis. in eodē, Sibi inhostus: ego, Inhonestus, lego. et ut ple-
nius intelligatur negligentia librarij, qui immixtas uo-
ces scribebat, has maculas exortas libro X X, pro Innexa
signa, Inhonora, legi debet: in illo enim, In hora.

83 Id in unum uas, etc.) Ita locum coniectura emen-
davi. sed quia falli potui, ueterem scripturam notam om-
nibus faciam, ut uideant ingeniosiores an meliorem le-
b. iij.

tionem inde elicere possint, Idinum tuas liceto.

84 Catinum testo operito.) Contra hunc locum in margine uetustissimi fidelissimique exemplaris hæc uerba eadem manu scripta sunt. Huc usque de duobus emendavi, hinc de uno exemplario tantum. Quæ ipsa adscripsi. indicant enim diligentiam librarij, & illi etiam libro auctoritatem aliquam adferunt.

88 Amphoram defracto collo.) In hoc & alijs nonnullis locis, quos hîc uariaui, fidem antiquorum codicum secutus sum.

90 Tum far insipiat.) Hæc est antiqua lectio, quam ualde probamus. antea in impressis omnibus, Cum feruere incipiet, erat. Sex. Pompeius libro X V I I uim huius uerbi declarat: Et insipit: hoc est, inijcit.

95 Conuoluolus non nascebit.) Nihil discrepant hîc manu scripti codices ab excusis: nisi quòd in margine optimi exemplaris eadem manu, qua liber. exaratus est, pro Nascebit, Nacebit, emendatum est.

102 Smyrnæum.) In antiquissimo codice uetere scriptura Zmurnæum: apud Varronem etiam de agricultura, Ut uites apud mare Zmurnæ. nam eruditi & accurati uiri docuerunt, quandoque in priscis monimentis Z pro S inueniri. Y psilon autem passim in V à Latinis translatum est. Non multo post, solistitium, in eodem libro, pro solstitium scriptum est.

104 Musti quadrantalia X.) In manu scriptis legimus Quartarios: ubi antea multis locis, Quadrantalia. in optimo exēplari tantum est prima eius nominis litera.

112 De scopio.) In margine antiquissimi libri contra hunc locum mendi nota adposita est: & eadem manu ibidem, De scopione, emendatum. In extremo autem capite

pro Pura, quæ uox, ut in impressis, ita etiam in eo legitur, eodem pacto in margine Curata, emendatum.

113 Et ne plus quatrimum.) In uetustissimo libro Quadriennium: quemadmodum paucis post uerbis iterum: id nos erratum librarij putauimus.

114 Vbi satis efferuerit.) Ita in cunctis manu scriptis inuenimus: sed accurati etiã Grammatici ostendunt, uetustissimos sæpe sic locutos esse: Vergilium etiam eadem ratione dixisse, Feruere Leucatem, manifestum est. Hoc multis locis ita conformatum tempus restituiamus.

122 Capreidam, uel iuniperum.) Contra primam uocem in margine uetusti codicis eadem manu, Capidam, scriptum est. Non multo etiam post in eodem libro Lagonam, pro Lagoenam, quemadmodum etiam in Mediceo codice locus ille epistolæ Quinti fratris ad Tironem, Quæ lagonas etiam inanes obsignabat. Et in uetustissimo Plinio locus hic è X V I libro: E quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagonas, et alia uasa nectunt. Neque tamen nos hanc rectam esse huius nominis scribendi rationem credimus: animaduertimus enim ueteres librarios sæpe in diphthongis alteram illarum literarum, et posteriorem ferè quæ diphthongum conflaret, omittere solitos.

126 Ad tormina, et si alius non consistet.) Postrema hæc uerba hoc loco poni debere arbitramur, quem etiam in antiquis libris tenent. Appellat Tormina, ut arbitror, $\delta\upsilon\sigma\tau\epsilon\rho\acute{\iota}\alpha\upsilon$. et si alius non consistet, $\delta\iota\alpha\rho\acute{\rho}\omicron\iota\alpha\upsilon$. Cicero in epistola ad Gallũ hoc confirmat: Tanta me $\delta\iota\alpha\rho\acute{\rho}\omicron\iota\alpha$ arripuit: ut hodie primum uideatur cœpisse cōsistere.

132 Alium, tentim.) Ita hic et omnibus alijs locis in his libris Alium scriptum inueni, quam etiam orthogra-
b.iiij.

phiam seruavi, secutus maxime iudicium Ioannis Pierij, docti & accurati uiri, qui super illo Vergilij, *Allia* serpillumque: ita scribit, Scribendum *Alia* uno l, cum antiquis codicibus doctorum etiam hominum sententia decernit.

133 *Aut quasillum.*) Ita sanè est in manu scriptis, & ita legi debet, non *Quassillum*, ut in impressis hic semper erat: quod etiam uersiculo politissimi Poetæ confirmatur, Sit tibi cura togæ potior, pressumque quasillum.

134 *Porcam præcidaneam.*) Sex. Pompeius, quam appellare porcam præcidaneam ueteres soliti sint, declarat. Hic etiam locus Varronis, ubi mentio ipsius est, à Nonio adducitur, de uita Populi Rom. libro III, Quod humatus non sit, hæredi porca præcidanea suscipienda Telluri & Cereri, aliter familia pura non est.

135 *Vomis indutilis.*) Vomeris in manu scriptis libris legimus, quæ fortasse lectio repudiari non debet. Grammatici enim testantur, uetustissimos multa huiusmodi protulisse: ut supellectilis, nominandi casu, & non tantum supellex, dicerent.

135 *Hamæ.*) In Pandectis hoc nomen est, libro primo de officio præfecti uig. l. Nam salutem. Sciendum est autem Præfectum uigilum per totam noctem uigilare debere, coerrare calcitatum cum mhamis & dolabris. Eodem, aut paulo immutato nomine Græci instrumentum aliud appellant, de quo disseruit eruditissimus Budæus, qui locum quoque Plinij in epistola ad Traianum adducit, ubi Latina dictio est.

135 *Ex lapicidinis.*) Antiqua lectio Lapricedinis. emendavi, lapicidinis. Varro libro VIII. de lingua Latina, Qui lapides cædunt, Lapicidas: qui ligna, Lignicidas non dici.

136 Politori pars est.) Vnico tantum l, hoc nomen in his libris scriptum offendi: an quia, quòd Sex. Pompeius sæpe testatus est, uetustissimi consonantes geminare non solebāt? unde Aula, non Aulla, aut Olla, hīc semper scriptum est.

141 Impera suouitaurilia circumagi.) Suouitaurilia semper in optimo exemplari, & alijs manuscriptis, scriptum est: nam hæc etiam in antiquissimis Cornelij Taciti libris orthographia est: custodita quoque à perito & diligenti uiro, quo correctore quinque primi libri editi sunt. Sic etiam locum illum in X X arbitror legi debere, ubi de restitutione Capitolij agit, Lustrata suouitaurilibus area. nā sic ferè in uetusto legitur. Non me latet, Sex. Pompeium solitaurilia hos ludos appellare: & id etymon habere tradere, quod huic uocabulo accommodari non potest.

141 Benèque euenire sinas.) Receptam lectionem retinui, neque tamen quod in optimis exemplaribus offendi reticere uolo: memini enim me M. Catonem præ manibus habere, qui uetustissimus scriptor fuit, & multa quæ obsoleuerunt, usurpauit. pro Sinas igitur in illis, Siris scriptum est.

142 Quæ dominus præcipit.) Veteres codices hac parte corrupti: in optimo mendi etiam nota ad hunc locum apposita. sic illi legunt, Quæ domino præceps. Ex communi receptaque lectione nullum idoneum sensum ducimus. nam hoc, quod his uerbis à Catone præcipi uidetur, infra alijs expositū est, Dominoque dicto audiens sit. Ingeniosiores fortasse ex priscis uestigijs, quomodo legi debeat, eruent.

144 Legulos quot opus erunt præbeto, & factores.) In antiquis, Et fictores. emendauī, Et strictores. Infra, Duas partes strictorum præbeto. Aliud esse, Legere oleam: aliud Stringere, ex uerbis Catonis intelligitur. Factores

appellat, qui lectam, strictamue oleas post dies aliquot faciunt: id est, oleum ex ea exprimunt.

146 Domini dato iri &c.) Hunc locum ut in omnibus manu scriptis inueni, ita dedi: est autem manifestò mendosus, quare notam ad eum adposui. Communis lectio nota, ut arbitror, & inanis est,

146 Donicum solutum erit.) Excusi antea mendosè Domino cum. in manu scriptis tamen Donicum, quo ad uerbis pro Donec passim ueteres usi sunt: id etiā infra in hoc libro M. Cato usurpauit. Sic quoque uersus ille Lucretij legi debet,

Donicum ad extremum crescendi perfice finem.
non, Denique, ut uulgò in impressis. Id è manu scriptis libris cognoscitur.

147 Hac lege uinum pēdens,) Elegantissimo hoc uerbo posteriores quoque Iuris cōsulti usi sunt libro X I X. Pandectarum, De actionib. empti & uenditi, Qui pendentem uindemiam emit, si uinam legere prohibeatur à uenditore. & quæ sequuntur.

150 Porcos serarios.) In excusis libris Sectarios: in manu scriptis omnibus Serarios, scriptum inueni. Sectarius ueruex, Sex. Pompeio est, qui gregem agnorum præcedens ducit: ducem autem suum suem eligi nunquam audiui, neque tam stolidum animal hoc munere fungi posse arbitror. Quare potuit ipsos M. Cato ab alia re Serarios appellare, quæ mihi sanè ignota est: & quod hîc feci, priscoreum codicem auctoritatem secutus feci.

154 Vti transferri possitur.) Prisca hæc lectio. Possitur, uerbum, si nunc obsoletum est, mutari non debuit: est enim, ni fallor, scriptoribus suus sermo relinquendus, si à nobis propter uetustatem non usurpandus. Nonius

de mutatis coniugationibus ostendit, veteres nonnullos ita locutos esse.

156 Aliqua quinque folia.) Sic in manu scriptis, non, Alia, ut in excusis. Apud Varronem quoque libro primo, ubi hoc præceptum Catonis iisdem verbis repetitur, in antiquis exemplaribus ita scriptum inueni.

156 Et cumini fricti.) Vetus lectio Fricti, non Triti, ut habent impressi. Varro de re pecuaria, inquit, Tritici frictum dari oportet. Horatius de arte Poetica,

Nec siquid fricti ciceris probat, & nucis emptor.

156 Vsque donec commadebit bene.) Vetus lectio, Vsque doc ec, emendaui, Vsque donec : quo aduerbio antea etiam hoc in libro M. Cato usus est.

156 Quod uolet postea cibi edit &c.) Hic etiam bis Edit, pro Edat, posuisse Cato uidetur, quemadmodum antea admonuimus. sequenti etiã capite, idem bis facit. quare totiens in fidelissimis codicibus à nobis inuentã locutionem, quanuis inusitatam, non debuimus repudiare.

157 Principium te cognoscere oportet.) Multa hinc diuersa ab communi lectione in antiquis libris inuenimus. Prima hæc pars cum fide inde in nostrum codicem translata : quam tamen quia mendosam arbitrati sumus, nota adposita signauimus. nihil autem erat quod communi peruulgatãque lectione delectaremur. eruditiores hoc etiam uidebunt. unum tantum modicè uariauimus, pro Commutat enim in antiquis Commœtat, eadem ratione ut arbitror qua Mœrorum, etiam, pro Murorum, uetustè dictum fuit. Vnum igitur hoc uariaui, atque id etiam notum facere uolui: cupio enim si non doctrinam, fidem meã probari.

157 Sed quæ uocatur septem bona &c.) Græca uerba

ex toto hoc capite sustuli, multis rationibus, ut hoc facere, adductus: In manu primùm scriptis codicibus illorum uestigium nullum: quomodo has aut illas res natio Græcorum appellaret, nunquam in hoc libro ostendisse Catonem animaduerti: neque hoc ad se pertinere existimasse. Præterea apud Plinium, quo loco præcepta Catonis de Brassica exponit, Græca uerba non leguntur: sed ijs utitur Latinis Plinius, quæ ego in antiquis libris à me inuenta hîc reposui. Possent alia huiuscemodi argumenta à nobis adferri, sed extremum hoc firmissimum puto, libro X I X, Sed Cato brassicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria, unam extentis folijs, caule magno: alteram crispo folio, quam Apianam uocat: tertiam minutis caulibus, lenem, tenerã, minimèque probat. Item libro X X. cap. I X, quem locum antea demonstrauit. Quomodo igitur si Cato Græcis nominibus genera brassicæ distinxisset, illa reticere potuit Plinius? Additas Græcas uoces arbitror à recentioribus nonnullis, qui operæ pretium se facere censuerunt, si locum locupletarent, et quæ apud alios auctores inuenerant, huc etiam inculcarent.

157 Altera est prisca, Apiacon uocatur.) Veteram scripturã conseruaui, quam tamen suspectam habeo, apud Plinium Apianam uocasse hanc Catonem legitur: in manu tamen scripto Plinio Apiam inueni. Si rectum esse censuerint periti uiri, poterunt cum Plinio hic Apianam legere: ipse nihil temerè immutare uolui.

157 Nulla est illiusmodi medicamentoſior.) In antiquissimis libris Medicamēto, quod tamen reliquimus. Id etiam propter librorum fidem adnotare uoluimus.

157 Vulnere putida canceresque.) Prisca hæc lectio.

ubi in excusis Putrida, & Putrescere : in antiquis libris, Putida & Putescere scriptum inueni. Docet Priscianus libro V, uetustissimos etiam hoc Cancer, de morbo protulisse.

157 Teras brassicam.) Mendosè in antiquis. Tætras brassica.

157 Verum morbum articulare.) Vetusta lectio, Articularium. Plinius, Podagræ etiā, morbisque articularijs.

157 Tamen ualetudinis causa experirer.) Receptam lectionem retinui. ueterem nunc omnibus exponam, corruptam illam quidem, è qua tamen uera fortasse lectio industria eruditorum erui quandoque possit: Tamen ualetudinis causa experirus, hanc oportet, &c.

157 Omnis qui insomniosus est.) Vetus lectio, Omnis, uel si quis est seniosus. Plinius, quod receptam lectionem adiunat: Insomnia etiā, uigiliāsque tollere decoctam. Communem igitur retinui.

157 Postea ferue bene facito.) Prisca hæc est lectio, quam recepimus. animaduerti mus enim M. Varronem eodem pacto locutum (si optimis ac uetustissimis codicibus fides habenda est,) De agricultura, ubi de modis agrorum differit, Quæ sole perferue ita fit, ut radices satorum comburat. De uillaticis pastionibus, Sexaginta enim millia Fircellina excaude me fecerunt cupiditate. In omnibus enim his locis fracta uerba sunt. Nec me latet, Quintilianum hanc uerborum diuisionem nequaquam recipere solutam orationem tradere.

157 Nunquam ij uirosi fient.) Receptam hanc lectionem retinui: notam tamen facere antiquam uolo, quæ deprauata omnino est, quod etiam librarius non parum diligens cognouit, ad eā enim notam adposuit: Nunquamum feri fient. Restituta fortasse uera est.

157 *Carnem assam dato, si esse non uolet.) Antiqui libri, Carnem asinam dato, si esse non solet.*

157 *Deinde impetigini parce.) Antiqui libri, De petigenis porcae. Plinius hanc sententiam Catonis referens, inquit: Et impetigines eadem sanari sine ulcere. Petiginem hunc morbum etiam appellari solitum Nonius docet, exemploque Lucilij poetæ confirmat.*

158 *Dic una pariter usque dum coeant.) Hunc locum mendo uacare non puto. Antiqua lectio contaminata est: Vna pe^r es usque dum &c. Nam prima dictio huius clausulæ in uetustis non legitur. Videant eruditi uiri, an auxilio ueteris scripturæ locum restituere possint: nullam enim aliam opem studiosis præbere possum.*

161 *Locum subigere oportet bene.) Plura hic antea uerba legebantur, quæ quia in manu scriptis non inueni, cuncta deleui: illa autem, ut ex multis locis liquido apparet, addita fuerant ab ijs, qui singulorum capitum inscriptiones sustulerant. Cum enim sæpe ex titulis ipsis sermo Catonis penderet, illi autem sublati forent, necessario adiungere aliquid oportebat, quod de qua re capite illo ageretur, ostenderet. Ipse diuersam rationem secutus sum, & quemadmodum in omnibus antiquis exemplaribus inueni, inscriptiones ante singula capita adposui, & quæcunque nuper in capitibus ipsis adcreuerant, abieci. Erant autem illæ rubricatis literis formatæ, ut facilius dignoscerentur. quòd si quis accurate attendat sermonem ipsarum, elegans est, & ab Catonis oratione nõ abhorret: multis certè locis ita necessariae sunt, ut sine ipsis omnis postea sermo perturbatus imminutusque sit. Quot incommoda ex aliorum correctorum licentia extitissent, ut arbitrator, intelligent, qui diligenter quæ ab antiquis libris illi*

uariauerant, uidebunt : nam in nostris expressam ueterem scripturam inuenient.

161 Sarito runcatōque.) Vnico tantum r, hoc uerbum scripsi: in his enim antiquissimis libris, quibus ad hoc munus usus sum, semper ita scriptum obseruari. Audiui præterea à doctissimis, & accuratissimis uiris, se in priscis monumentis eodem pacto illud scriptum adnotasse.

162 Salem sternito.) Antiqua lectio Sale. Antea etiā, ubi de lege oleæ faciundæ agit, in iisdē, Et sale suæ usioni.

162 Tertio die demito.) Ita habent antiqui codices, & ita arbitror legi debere: non, ut in excusis omnibus, Demittito. M. Varronis optimi codices ita quoque locum illum legunt, circa finem primi : Si non dempseris ad edendum &c. Loquitur autem de pensilibus quibusdam. quanquā illic etiam impressi habebant, Demiseris. Nos etiam sermone nostro familiari uerbo in ea re exponenda utimur, quod egregiè respondet ei, quod hic restituiimus.

IN M. VARRONIS, RERVM

RUSTICARVM LIB. I.

ACCESSIT tribus quorum fidem maximè in Catone expurgando secutus sum, tertius quidam amicus, & familiaris hominis, qui in Varrone, comes illis adiungitur, & non negligenter à nobis in hoc munere obseruatus est. Illum autem, quanuis priscis temporibus exaratus non fuerit, paruifaciendum non putavi: nam domi doctissimi & clarissimi uiri, ut in eo quoque adnotatum est, Guarrini Veronensis Ferrariæ exscriptus fuit, ut facilius etiam à natali loco fides ei habenda sit.

Non enim ab iisdem exemplaribus, quibus nostri profectus esse potest, aut quando cum libris nostris consentit, quod sæpenumero facit, id astute facere, et consilio aliquo fraudis cum illis initio existimari debet: sed ut incorruptus testis, quod in ueritate ab alijs prauè discrepare nolit. De alijs plurimis, qui aut ex eodem fonte orti, aut mendose scripti sunt, mentionem non faciam: nam aut ambiciosus in citandis testibus uiderer, aut studiosis sine ulla utilitate fastidium adferrem.

Inscriptionem trium M. Varronis librorum à me in optimis codicibus inuentam secutus sum. nam indices quibus declaratur quid singulis partibus horum sermonum contineatur, non omnes ueteres sunt. Primi enim tantum libri in manu scriptis exemplaribus reperiuntur, et in loco quo à me positi sunt collocati. Secundi, ac Tertij indicum in iisdem uestigium nullum: et sanè si quis accurate animaduertat, non ualde elegantes sunt. Quare à recentioribus additos puto: ob idque ad eos, ut adulterinos, notam adposui.

I Quoad uinam.) In antiquissimo exemplari hic et alijs locis passim Quaad, pro Quoad: ut in hoc libro, Et quaad perarescat furcillis uersari. In II. capite II, Quaad refrigeratu aere uespertino. Paulo post: Et rursus pascit quaad contenebrauit. Nec multò infra: Quaad conualuerunt. Rem nouam hic adnotasse contentus, nihil immutavi.

I Indicabo à quibus scriptoribus reperias.) Optimi exemplaris diuersitas, locutionisque nouitas scrupulum mihi iniecerunt, ne aliquod hic mendum lateat. sed ne antiqua quidem scriptura omni labe uacat. Reperitas, enim habet. Quare uideant eruditi, an Repetas, legendum sit:

ipsis enim rem dubiam incertam relinquo.

1 Dadis, Dionysius Euphiton, Euphorion.) Duo nisi fallor, erant in his uerbis magna errata : nanque, Oades, Dionysius περί φυτῶν &c. antea legebatur. Refert autem scriptores rei rusticæ per ordinem literarum. Vera igitur est antiqua lectio, nisi aliquid mendii in tertio nomine sit .nam proprium nomen illud esse omnino credo, nec περί φυτῶν ullo pacto legi debere puto. Idem error apud Columellam erat: qui totum hunc locum à Varrone acceptum, iisdem penè uerbis pertractat, nisi quòd in manu scriptis Columellæ exemplaribus non Euphiton, sed Euethon, est. Maluimus tamen in re incerta (neque enim in nomen huius rerum rusticarum auctoris unquam mendii) M. Varronis codicum fidem sequi, quàm Columellæ. illos enim fideliores experti sumus.

2 Sementiuis ferijs &c.) Ita semper scriptum in his libris inueni. nam paulo item post, Num feriæ sementiæ. Apud Catonem etiam, Pira Volema, Anitiana, & Sementina.

2 Sol si perpetuò sit, aut nox.) Eundem locum, quem hic adducit Varro, intelligit (ut opinor) Sex. Pompeius, cum inquit, Torrens principaliter pro exurens ponitur. ut est apud Pacuuium in Antiopa, Flammeo uapore torrens terre foetus exusserit. Verba tamen non parum diuersa.

2 Si non diffinderem meo insititio somno meridie.) Hic locus turpiter foedatus erat in omnibus excusis libris. nos in manu scriptis antiquioribus penè integrum inuenimus . hoc tantum in illis uitij erat , quòd Somnu, pro somno, scriptum erat : quam maculam dum tollere uoluerunt sinistri quidam emendatores, magis locum inquinarent. Elegancia horum uerborum, & sententiæ etiam ip-

c.i.

sius splendor hanc sine multo nostro labore castigationem confirmat. In *titulum* somnum *μεταφορικῶς* appellat, meridianum, qui tanquam inseritur & adnectitur longo illi somno noctis. nam *Diffinderem*, *diuiderem* significare, perspicuum est. Eādem sententiam, parum immutatis uerbis, pronuntiavit libro III. cum inquit: Vbi æstate diē meridie diuidere soleam.

2 Qui uiritim cis Ariminum datus est.) Sic locum castigauimus. Antiqua lectio, Cæsarem inundatus est. Excusi antea codices inter se discrepabant: in alijs enim, Cæsennatibus datus est: in alijs, Cæsare iubente datus est, legebatur. Eruditi & ingeniosi uiri nunc cogitabunt nostrane coniectura melior sit: nam aliquid omnino libertatis adsumendum fuit, si locum corrigere uelles: deprauatus enim manifestò erat. nos autem modicè ea, ut opinor, usi sumus.

2 Contra auream imaginem.) Optimus omnium codex hac parte mendosus est: sic enim in illo, Contra aurum imago. Receptam lectionem retinui: ueterem tamen notam studiosis esse uolui.

2 Illi interea ad nos. Et Stolo num &c.) Multa hinc restituimus, secuti fidem optimorum codicum: in quibus aliqua licentia usi sumus, nunc exponemus: ne si nostra sedulitas probata nō fuerit, nostra culpa uetusti libri infametur.

2 Nam non modò ouum illud.) Antiqua lectio, Nam non modò cum illud. Ouum castigauimus, ex his quæ sequuntur. Credimus enim in hac re iocari Varronem, siue Agrium potius qui loquitur. Quòd si ritum illū apud alium auctorem expositum inueniremus, manifestius tota res intelligeretur.

2 Dum id nobiscum unā uideatis.) Antiqua hæc est

lectio, ne minimum quidem immutata. I D, autem ouum, intelligi debere arbitror, VIDEATIS. Nam paulo ante, Sed ne illud quidem ouum uidimus. ambæ autem hæ voces in excusis libris immutatae erant.

2 Ad te enim rudem esse.) Vetus hæc est lectio. fortasse Ad te, pro, Apud te: ut in I I de Oratore, Tum cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat. Nam quod huic sententiæ respondeat, paulo post Fuisse, ex iisdem antiquis legimus.

2 Colonus in agro surculario ne capra natum pascat.) Ita emendavi ex uetusto codice, & ex illo loco libri I I, Ne colonus capra natum in fundo pascat. Nam ueteres libri aliquantulum deprauati. sic enim habent, Ne capra tum pascat. Prima igitur syllaba huius uerbi Natum, defecerat.

2 In arcem non inigi.) Inigi, quemadmodum est in antiquis libris, scripsi: quo uerbo sæpe M. Varro usus est. Sex. Pompeius: Inigere pecus, est agere.

2 Aut alia metalla.) Veteres libri hac parte inquinati, Aliam & aliam & alia. castigauimus, Alia, & alia metalla. est enim non parum elegans modus dicendi. Catullus, Hæc atque illa dies, atque alia, atque alia.

2 Sed id modo quod ex satione.) Ita coniectura ducti emendauimus. recepta lectio sententiæ repugnare uidebatur. Hic locus in eodem hoc libro non parum iudicium nostrum adiuvat. Quoniam fructum, inquit, arbitror esse fundi eum, qui ex eo satus nascitur utilis ad aliquam rem. Doctiores tamen hoc uidebunt.

2 Vel Tarquennam audiui.) Vetus hæc est lectio. Tarquenna nomen, ut arbitror, proprium anagnostæ.

2 In meis pedib.) Quauis hic manu scriptos cum exc. ij.

cusis codices consentire inuenerim, quod tamen ipse cogitavi, alijs narrare libet. Vereor ne tres hæ uoces abundet, & potius declaratio aduerbij illius, quod paulo ante positum est, quàm Varronis uerba fuerint. ut cum ante dixerit, *salus hîc maneto*: aliquis supra mediam uocem, ut ubi salutem manere uellet apertius intelligeretur, addiderit, *In meis pedib.* Iudicium etiam meum, ut opinor, adiunat, quòd si hæ uoces illinc deijciantur, duo illa membra cantionis parem propè numerum syllabarum habebunt, & similiter desinent: quæ res in huiusmodi rebus curiosè quæri solent.

5 Qui inscribuntur *φωτῶν ἰσοπίας*. Et alteri *φωτῶν αἰτιῶν*.) Vetus hæc est lectio, ne parum quidem à nobis immutata. Ita sæpe à ueteribus auctoribus libri Theophrasti citantur, quod ex Athenæo multis locis cognosci potest, quanuis nunc in excusis libris aliam inscriptionem habeant.

6 Qui sursum magis hyeme.) In manu scriptis hîc *Sussum*, & *Deosum* sine r, quemadmodum ferè semper. nos consuetudinem nostri temporis secuti sumus. Docent tamen Grammatici & *Sursum*, & *Susum*, ueteres dixisse.

8 *Acratophoron* uinum.) Antiqui libri ueram lectionem retinent, *Acratophoro*. Est autem *Acratophoron* uasis genus. Cicero de Finib. libro 11, Ne hoc ephippijs & *acratophoris* potius, quàm *proegmenis*, & *apoproegmenis* concedatur.

9 Itaque in *Veijs* ut in *Pupinia*.) Veteres libri hac parte corrupti. communem lectionem multis de causis non probamus, eamque ab aliquo emendatore repositam arbitramur. Modus loquendi, quo infra utitur Varro, aperit hîc aliter legi debere: ut cum ait, *In agro pingui*, ut

in Hetruria, &c. in mediocri autem terra, ut in Tibur-
ti. Nec tamen locum restituere potuimus. Macrum, ste-
rilémque agrum esse Pupiniam, docet Cicero contra Rul-
lum.

10 Is modus acrua appellatur.) Hanc lectionem in
omnibus antiquioribus libris inueni. nam communem,
peruulgatámque inanem puto. Columellæ ueteres codices
in illo loco libri V, sed hunc actum provinciae Bæticae
rustici agnam uocant: agnam scriptum habent: id est
eodem modo, quo hîc Varronis prisci codices. nam C in
G, ac contrâ, facilè commutabant ueteres librarij. Vete-
rem igitur scripturâ illic quoque restitui. Quòd nisi ad-
didisset Columella, actum illû à rusticis provinciae Bæ-
ticae ita appellatum, cum M. Varro tradat Latine acruâ
uocari, omnia, ut arbitror, conuenirent. Ego quod potui
ad hunc locum illustrandum præstiti.

10 Quod habet scrupula CCLXXXVIII. quan-
tum as.) Hæc est uetus, eadémque syncera lectio. Quàm
corrupta communis esset, facilè perspicui potest. nam hunc
locum restitutum mirificè adiuuare studiosos literarum in
ponderibus ac mensuris intelligendis perspicuum est. Un-
ciam XXIIII scrupula habere, omnes nouerunt, & ex
XII uncijis, quæ assem conficiunt, summam illam scrupu-
lorum confici, patet. Vnde uerè M. Varro tradidit iuge-
rum habere scrupula CCLXXXVIII, quantum as.
Quod tamen ad orthographiam pertinet, ambobus locis
scripulum i, non u, prima syllaba habet.

10 Antiquus noster ante bellum Punicum &c.) Lo-
cus, ut arbitror, egregiè restitutus, in antiquioribúque li-
bris fideliter conseruatus. Vnum tantum erat quod impro-
uidos lectores turbare potuit, & ut suspicor, ansam tot er-
c. iij.

roribus præbuit : Antiquos enim scriptum erat antiqua consuetudine, quæ multum in his libris retenta est : nam ouom, auos, equos, passim pro ouum, auus, equus, scriptum est . De sententia dubitari non potest : nam Sext. quoque Pompeius inquit, Centuriatus ager in CC iugera descriptus, quia Romulus Cētenis ciuibus ducena iugera tribuit.

10 Quæ duplicata est quadrata in omnes quatuor partes.) Manuscripti libri, Centuria est quadrata &c. Quæ si mendo uacat lectio, intelligit M. Varro centuriam illam, quæ uetus nomen habebat, quanuis summam iugurum duplo maiorem haberet. Et sanè uerisimile est, ita loqui Varronem, quemadmodum etiam Sext. Pompeius facit . quanuis enim non ostendat se loqui de duplicata, ea illi tribuit quæ duplicatæ conueniunt. tunc enim omnes, Centuriam cum audiebant, duplicatam (quanuis nihil adderetur) intelligebant. Centuria, inquit Sextus, in agris significat ducena iugera. In V de lingua Latina M. Varro, quo loco rationem nominis reddere debuit, totam rem explicauit : Centuria prima centum iuguribus dicta, post duplicata retinuit nomen. Vt arbitror, nonnulli correctores, cum Centuriæ nomen attenderent, nec cogitarent Varronem consuetudine loquendi sui temporis uti, mendum esse suspicati, uerba commutarunt. Nam uix fieri posse puto, ut in aliquibus peruulgatam lectionem manuscriptis codicibus inuenturus non fuerim, si illa uera huius loci ac germana esset. Quod uolent tamen de hac re docti uiri iudicabunt.

10 Latera longa pedum ∞ ∞ C.) Cum studium meum exprimendæ antiquitatis nō bene percepissent operæ quæ postea libros excuserunt, integrum hunc locum

deprauarunt. Quibus enim notis summa pedum, quæ centuriam conficiunt, in optimo exemplari descripta est, iisdem in nostro codice designari uolebam. Sic autem in illo scriptum est, Pedum ∞ ∞ C E Typographi lineā, qua postrema litera dissecta est, lituram esse credentes, ut arbitror, literam totam tanquam à me deletam, reliquerunt, falsūque numerum pedum posuerunt. Neque hoc tantum hoc loco fecere, sed in tertio etiā libro in eadē re lapsi sunt, quo facilius quid eos de ceperit suspicari potui. Ita enim ille quoque locus legi debet, .capite 5. Longum P. DCCCCCL. Non solum autem hanc notam in fidelissimo Varronis codice, sed in alijs etiam priscis monumentis inueni: ut Romæ in uetere lapide, qui laudes Dioclis agitatoris exculptas habet. Est autē in uolumine Epigram. ant. urb. 17, exscriptus. Duo igitur hi loci corrigendi, nec sedulitas mea studiūque renouandæ uetustatis reprehendendum: quanuis res hīc aliorum culpa malè cesserit.

12 Sin cogare secundum flumen ædificare, curandum ne aduersum eum ponas.) Ita habent antiqui libri: quæ si recipitur lectio, respondit M. Varro alio genere, ac supra usus fuerat flumini. nam magis usitate dixisset I D, non E V M, tanquam si fluuium aut amnem antea posuisset. Sententia sanè idonea est. Idem etiam significare uolens Plinius, inquit, Neque iuxta paludē ponendā esse, neque aduerso amne. In peruulgata lectione mendum esse facile omnes qui attentè perspicient, uidebūt. nā & rei ipsi & ijs quæ supra tradiderat Varro, sententia ipsius repugnat. dixerat enim uillam ad exortus æquinoctiales aptissimam esse. Eurū autem ab ortu solis flare quis nescit? uentōsque qui inde spirant saluberrimos esse. In secundo etiam libro Geoponicon Didymi nomine hæc leguntur:

c.iiij.

τὸ δὲ πᾶν ἡμᾶ τῆς οἰκίας πρὸς ἀνατολὰς ποιητῆον, καὶ τὰς θύρας: οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἄνεμοι πνέοντες, ὑγιανότεροι.

13 Fructus, ut est uinum, &c.) Totum locum ad ueterem lectionem reduximus.

13 Si quiete recipere.) Antiqua hæc lectio: quæ, ut arbitror, multò elegatior est illa quam deiecinus. Recipere, reficere hîc significat.

13 Quod enim infertur recens minus bonum.) Longè diuersa prisca lectio, uel potius totus locus in antiquis inquinatus: eam notam faciemus, si fortè ex ijs uestigijs restitui locus possit. Quis enim scit an communis hæc, & per uulgata ex ingenio reposita sit? quod sæpe in his libris factum animaduertimus: Quod enim quam recens, quod confacuit melius. Ita in melioribus. nam in semiuetere pro Cō facuit, Conflauit legimus. cætera eadem erant.

13 Et paumento procliui in lacum, quod sæpe, &c.) Antiqua hæc lectio. nam quæ in medio plura uerba posita erant, in nullis à nobis manu scriptis inuenta sunt: ea declarationem alicuius fuisse arbitramur. quod tamen uerbis illis declaratur, sine ipsis intelligi pulchrè posse manifestum est.

14 Prætereuntis lasciui non metuet facem ardentem.) Verbum uiatoris, quod ante uocem prætereuntis erat, inde sustulimus. nam in ueteribus libris à nobis inuentum non est, & hîc positum nimis otiosum foret. nam sine illo Prætereuntis idem significat. Libro VI de lingua Latina M. Varro, Et ideo secundum uiam, quò prætereuntis admoneant, & se fuisse, & illos esse mortales.

15 Ne familiæ rixentur cum uicinis.) In excusis omnibus & manu scriptis ita legi: uerùm si Noniū audias,

aliter locus legi debet: affirmat enim ille M. Varronem hîc Rixent scripsisse. cum enim de contrarijs generibus uerborum differeret, docuit Rixat, pro Rixatur, à ueteribus positum fuisse, pluresque locos Varronis, ut hoc probaret, ad testimonium uocauit. postremus autem hic est, Ne familiæ rixent cum uicinis. Quauis enim in excusis De rerum natura libro primo scriptum sit, lapsus hic fuit librarij. & Rerum rusticarum libro primo, manifestò legi debet: nam ita sæpe in inscriptionibus librorum, & alijs etiam partibus apud Nonium peccatum est, ut huiusmodi menda minime perturbare nos debeant.

15 Quod ubi id pote, ut ibi: quod est campus, nulla potior.) Ita habent antiqui libri, quam ueram esse lectionem puto, etsi diligens librarius mendosam putauit, ad eamque notam adposuit: potest tamen fieri, ut falsò eam suspectam habuerit. Duriuscula sanè locutio, quales non paucæ sunt huius auctoris: sententiam tamen & plenam & bonam habet. nam Pote appellasse sæpe ueteres, quod posteriores Possibile dixerunt, satis planum est.

15 Ac colit aliquot corbularas uuarum.) Apud Noniũ qui hunc locum adducit, Cogit legitur: mendosè tamen, ut puto. nullus enim liber tot mendis scatet, quot Nonius.

16 Ut quercus, sic iuglandes, &c.) Ita ex ingenio emendauimus, spero sanè castigationem hanc studiosis uiris probatum iri. Volui tamen pusillum licentiæ quo usus fueram, aperire. nam in antiquissimo & optimo libro Iugulãdes scriptum obseruauimus, ut in illo etiam loco in eodem hoc libro, Nuces iugulandes in arena.

17 Quos obæratos nostri uocitarunt.) In manu scriptis Obæratarios, mendosè tamen, ut puto. itaque receptam lectionem conseruauimus, libro V I I de lingua Latina, ut ab

ære obæratuſ.

17 Et more incolarum è nouitijs requiſito.) Corruptiſſimus locus in antiquis exemplaribus, & quæ in illis leguntur, non parum ab his diuerſa ſunt. Omnibus ingenij uiribus contendì, ex priſcis ueſtigijſ uerã lectionem indagare, nec quicquam tamen profeci. ſagacioris ingenij alij, quod adipiſci non potui, fortasſe conſequentur. Vetus lectio, Et in eo eorum è nouitijs reliquiſitio ad priorem, &c.

17 Facilius enim hiſ quàm minoribus natu.) Veteres libri hac parte perturbati, & fortasſe uitioſi, Facilius enim ij, quàm minore, &c. niſi, Ei quàm minori, legendum ſit: quod tamen durum eſſet. antea enim numero multitudinis de uillicis locutus fuerat, & id ſtatim etiam fecit. Præterea infra, ubi de operarijs ſermo eſt, unitatis numero in illis legitur Imitetur, & Animaduertat. ubi autem de hiſ qui præſunt, non multò poſt, Illiſ, & Coerceant: contrà ac in impreſſiſ: quæ nos omnia reliquimus, & tamen adnotare uoluimus.

17 Ad inijciendum uoluptatem.) Idem de hoc loco dicere poſſum quod de proximo ſuperiore. Vetus lectio: Inijciendum uoluptatem præſectorum honore aliquo habendo, & de operarijs qui præſtabunt alioſ. Fortasſe pro Voluptatem, Voluntatem legendum eſt. haſ enim uoces ſæpe imperiti librarij confundebant, ut in Quintiliano quoque libro V I I I (ita enim arbitror locum illum legendum) Quæ corrumpi ſpecioſiſſimi hominiſ tam obuia uoluntate non poſſet. Et in Lucretio: nam ſic locus deprauatus in ſecundo libro reſtitui debet,

Libera per terras, unde hæc animantibus extat,

Vnde eſt hæc, inquam, fatiſ auulſa uoluntas?

[Per quam progredimur, quò ducit quenque uoluptas.

Eædem igitur hîc quoque uoces inter se locum commutabant, & in cunctis impressis libris uitiũ antea erat, quod sententiam per se parum planam, magis etiam obscurabat. Agit enim summæ eloquentiæ & artis poeta, de declinatione Atomorum, qua Epicurus sempiternum motum interruperat, & animis hominum libertatem acquisierat. Voluntatem hîc liberã appellat Lucretius, quod Græci τὸ ἐκὸν σίον uocant, per quam fati necessitatem & perpetuam illam causarum seriem refellit. Cum enim homines illuc se ferre possint quò animus inclinatur, atque inde discedere unde idẽ auertit, omnis illa uis fatalis inanis esse intelligitur. Plurimis autem de causis, ac pro maximarum rerum introductione, declinationem hanc excogitauit Epicurus: non minimum, ut improbis ac facinorosis hominibus facilem sui purgandi rationem eriperet: illuc enim omnes confugere consueuerunt, & suorum flagitiorum culpam in Fatum reijciunt: quòd sibi necessitatem peccandi impositam esse dicant, nec se ullo pacto posse contra Fati leges repugnare. Veritus igitur ille, ne facinoribus suis homines hoc pacto ueniam impetrarent, Fatum sustulit, & animos nostros liberos esse declarauit: quod Lucretius postremo uersu significauit,

Per quam progredimur, quò ducit quenque uoluptas.
Per quam, liberã scilicet uoluntatem, deferimur illuc quò appetitio & alicuius rei desiderium nos rapit.

Huius emendationis me admonuit Franciscus Medicus, iuuenis ingenio, doctrina, probitate insignis, & qui ad magnarum rerum atque artium scientiam, adiunxit hanc quoque elegantissimi poetæ cognitionem. nam eum accuratè legit, & unus omnium omnes ipsius sensus optime percepit. quod uerius me asserere posse arbitror, cum

Et ipse quoque in Lucretij lectione, ac Epicuri decretis mediocriter uersatus sim. De hac autem corporum individuorum motione, quam κατὰ πᾶν ἐν γήινῳ Epicurus appellabat, et Cicero in Primo περὶ τελῶν, et in libro de Fato copiose disseruit: et Plutarchus in commentario, quo ostendit Stoicos ea decreuisse quæ inter se non bene hærent, ac uita etiam, factisque eosdem à decretis suis dissentire, et in illo sermone, quo disputantes ingeniosos uiros inducit, utræ animantes prudentiores, quæ in terræ, an quæ in aqua degant, necnon in alio etiam commentario, quem scripsit de ortu animi, à Platone exposito in Timæo. Quibus omnibus in locis Stoicos accusat, quòd cum pusillam rem, tenuemque, atomum scilicet unam minimo loci spatio de uia exire, concedere Epicuro nolint, ut plurimæ atque utilissimæ res fiant, ipsi absurda multa ac hominibus incommoda molestaque effingant. Quauis enim Epicureis Plutarchus alijs temporibus non ualde æquus esset, ut qui tamen maiore odio aduersus Stoicos flagraret, rem quam nō ualde probat, contra illos defendit, ac multo tolerabiliorem, quàm commenta ipsorum esse tradit.

18 De familia: Cato dirigit.) In antiquissimo libro, et hic, et alijs in locis, hoc uerbum E in prima syllaba habet, quemadmodum sanè ueteres scribebant. cuius rei argumentum etiam est etymon, quod habet uerbum Derectarij. id autem in XLV. libro Pandectarum est, De extraordinarijs criminibus. L. Saccularios, Item qui derectarij appellatur: hoc est, hi qui in aliena cœnacula se dirigunt furandi animo, plus quàm fures puniendi sunt.

18 Vt si sit confragosus, etc.) Antiqua lectio diuersa, Quod si confragosus, atque arduis cliuis. receptam tamen retinui.

18 In agro Ligustico montano.) In optimo & antiquissimo codice nunquam Ligustico, sed aut Ligusco, aut Ligusto. hic Ligusco. In I I libro Ligusti, de bubus sermo est. In I I I iterum Liguscos : Secundum Italiam contra montes Liguscos. Nihil in his tribus locis uariaui, priscam tamen scripturam notam facere uolui. Quærendum an Liguscos, ut Hetruscos uetusti scriptores dixerint.

19 In uinea iugerum C. asinorum iugum, asinum molarium.) Ex uetere scriptura locum restitui, unum tantum reliquimus. Molendarium enim pro Molarium, uetustissimum exemplar habebat. apud Catonem tamen Molarium. hunc enim ipsius locum exprimit: Asinos plostariorum I I, asinum molarium. In semiuetere codice Molendinarium, quo uerbo Iurisconsulti etiam usi sunt, & hæc fortasse uera M. Varronis lectio. quanuis enim sententias Catonis recitet, non tamen iisdem semper uerbis refert: ut supra. Cato enim Asinos plostariorum I I, Varro Asinorum iugum dixit.

19 Sed etiam qui non solum, &c.) Lectionem eam retinui, quam formis olim in hac urbe excusi libri habebant. eandem enim in manu scriptis inueni, & in peruetusto in primis, cuius maxime auctoritatem sequor. nec me lateat Venetijs excusos ualde ab hac dissentire. Opinor autem cum locus obscurus sit, & fortasse decurtatus, aliquem qui corrigere uoluit, ut illi codices habent, ex ingenio restituisse. Cū multa autem illic & addita & immutata sint, tam liberè mihi à priscis uestigijs discedendum non putau.

20 Nec non ita si incidit, ut sit uitandum.) Antiquissimum fidelissimūque exemplar dissentit ab hac lectione, quam & in aliquibus excusis, & in semiuetere etiam inueni. non tamen & ipsum mendo uacat, aut certam ali-

quam sententiā habet. Animaduertendum tamen, an ueræ germanæque lectionis uestigia illa sint. nam hac quam supra posui, non ualde delector: & eam etiam nonnulli, nihil tamen melius adferentes, uariarunt. Est igitur hæc optimi codicis lectio, Nec non tra si incidit, &c. Ut autem nihil relinquam quod possit studiosos adiunare, uidendum est, an unius literæ immutatione ita legi debeat, Nec contra si incidit ut sit uitandum: hoc sensu, Quemadmodum ueterani boues è campestribus in montana loca non deducendi, ita contra ex duris & asperis locis nō reformidandum in plana & campestria deducere. Hoc enim à nostris etiam agricolis diligenter obseruari solet.

20 In furcas destitutas incluserit.) Manuscripti omnes quos uidi, ita habent. nam formis antea excusi Destinata mēdose legunt. Nonius docet, Destitui uetustis scriptoribus significare etiam rursus statui: atque id exemplo Næuij gymnastico confirmat, In alto nauem iubet destitui anchoris. & Cæcilij symbolo, Destituit omnes seruos ad mensam ante se. Videndum autem an locus antiqui poetæ qui adducitur à Cicerone in eruditissima epistola ad Pætum, eodem intellectu hoc uerbum habeat, Ita me destituit nudum. quod tamen non affirmo, ut de re ualde incerta & obscura.

21 Et interdum clausos dormire.) Verba quæ hæc in excusis olim sequebantur, in manu scriptis non leguntur: ea autem sunt, Cathena iunctos, ut soluti acriores fiant. Videndum igitur an noua sint, & ab aliquo correctore aut declaratore addita.

22 Ut funes, restes, tegetes.) Totum hunc locum Nonius adducit. Tegetes, inquit à tegendo. Varro de Re rustica libro I, Sic quæ sunt de cannabi, lino, iunco, &c. Mendose

tamen apud eum, de cannebino iunco legitur.

22 Vineaticæ opus esse sex, sirpiculæ V.) Emendādum, Vineaticæ opus esse XL. Hæc enim summa apud Catonem est. præterea in optimo exemplari huius lectionis nō parua uestigia remanent, Esse exi sirpiculæ. E enim litera inutiliter iterata est, & ex I, quod est post X, faciundum L. ita erit XL. & cum Catonis summa congruet.

23 Quæ cibi sunt maioris.) In excusis antea libris, Suci: in manu scriptis omnibus Ibi, scriptum inueni. quare una addita litera, Cibi, castigavi. In semiuetere codice post Maioris, Virtutis, additum erat. supra enim neque Suci, neque Cibi habebat. quare ita locum suppleui: audacter tamen & barbarè.

23 Cum nec dum siliculam cæpit.) In cunctis manu scriptis, Cum dominus siliculam, inueni: quæ scriptura uitiū omnino habet. nec tamen temerè omnes arbitror antiquos ab impressis dissentire.

23 Vnde utendo quid facias.) Viendo, legi debere ostendit Nonius, qui uim huius uerbi declarans, auctoritate M. Varronis utitur, & hunc ipsum locum adducit. Peruetustus igitur etiā codex hac parte mendosus est, in quo Utendo, legitur. Sed aliud etiam quod non minus perturbat, in eo hīc est. nam post utendo L. positum est, Vnde utendo L. quid facias. & contra ea uerba in margine mendi nota adposita. Hæc (fateor) me res multum torsit, ac diu sollicitum habuit, nec aliquid quod probarem, unquam excogitare potui. Antea ubi Licinius nomen, in antiquissimo L. tantum. ut ibi, Fructus solent disperire L. dubium enim, &c. Item de numero rusticorum, Tempestati, inertiae, indulgentiae L. horum neuter, &c. quod quauis rationem non habeat, & culpa omnino librarij com-

missum sit (neque enim L. Lucilius significat) tamen tolerari potest. nam sermonem ab alio suscipi significat, hic locum non habet. Hoc in alijs etiam locis inueni, quæ indicabo cum ad ea peruenero. neque enim nunc magis turbare lectorem uolo.

23 Desitis seminibus.) Antiqui libri Dessitis. Receptam lectionem suspectam habeo: nondum tamen, quod libenter sequar, inuenio.

26 Neque propter eas adserunt uites.) Vetus lectio, Neque propter eos ut adserunt, &c. & paulo supra, Neque eos crescere. Receptam lectionem retinui.

27 Et simul glæbis à sole percalefactis.) Ita locum restitui. antea enim Cavis, mendose in omnibus excusis legabatur. Vetus lectio Clæbis. Qui obseruasset cū æ diphthongo glæba scribi debere (ita autem in priscis monumentis hæc dictio scripta est) nullo negotio potuit locum corrigere. nam C & G passim confundunt ueteres librarij. Præterea sententia multo elegantior mirificè confirmat hanc castigationem.

28 Subtilius discretis temporibus.) Antea, Descriptis. Mendum ortum, quia in antiquis Descretis, uetere orthographia scriptum est, ut in Derigo, Deuertor. Libro I I, in ijs uetustis codicibus: Ea partes habet nouem, descretas ternas. Ille enim locus, & ueteris scripturæ, & intellectus huius uerbi ualde accommodatum exemplum est.

29 Putari in primis.) Nihil uariaui. diuersi tamen hic sunt antiqui libri: In pratis, enim habent. Ingeniosiores uidebunt, an in recepta uitium sit: mihi sanè illa aliquantulum suspecta est.

29 Extā deis cum dabant, porricere dicebant.) Sic ex ingenio emendaui. antea enim Porrigere, corruptè legeba-

tur. Veteres enim librarios has literas commutare solitos, manifestum est. Adnotavi in optimo exemplari Grates, & Alagrioires, pro Crates, & Alacrioires, scriptum esse: & contra Vircultā, & Fricora, pro Virgulta & Frigora. Porricere, extā dare, nō Porrigere, antiqui in re diuina facienda uocabant: quod testimonio etiam Vergilij confirmari potest, qui in V. Aeneidos

-extāque salsos

Porriciam in fluctus.

dixit. nam ita eum scripsisse nobiles Grammatici ostendunt.

30 Quod si quæ folia amittere.) Ita locum restitui, rectè, ut opinor. Ut autem facilius iudicari possit, ueterem lectionem multum à peruulgata discrepantem, adponam: Quod si quæ folia mittere solent ante frōdere inciperunt statim ad serendum idonea non sunt. Primam syllabam indefinito tempore addendam censi, & pro Mittere, Amittere scribendum, ut per quæ folia amittere solent, intelligat quæ Græci appellant φυλλοβολῆντα. Animaduerti enim M. Varronem ita conuertere ex Theophrasto φυλλοβολῆν. Reliqua opera nostra non indigebant: nam integra erant. Sententia autem plana, ut eo restituto in antiqua scriptura, cætera recta sint: communis autem uitia perspiciantur.

31 Vites pampinari, sed à sciente.) Græci βλαστολογῆν appellant. Theophrastus, quem etiam M. Varro expressit πρῶτον μὲν καὶ μέγιστόν ἐστιν ἡ κλάσις. ὅς. δεύτερον δὲ καὶ τρόπον τινὰ τοῦτω παραπλήσιον, βλαστολογία. καὶ γὰρ ἐν ταῦτα εἰδέναι τὰ ποῖα συμφέρει καταλιπεῖν, καὶ τὰ ποῖα ἀφαιρῆν, καὶ πρὸς τῆς ἐτέρας καρπῆς, καὶ πρὸς τὴν ὅλην φύσιν.

31 Eiuncidum enim sarmentum propter infirmitatem sterile.) Vetus lectio. In excusis antea libris Eiuncid. i.

dum. Duo sunt loci apud auctorem hunc maculosi, ut opinor: hic & alter in I I libro, ubi differit de pastoribus: quorum si quis alterutrum emendarit, ambos emendarit. Ille tamen, ut uidetur, deprauatior: ipse hunc etiam ualde suspectum habeo. cum ad eum peruenero, accuratius iterum de hac re disputabo. nam in superioribus uerbis mendum nullum esse puto. Fuerunt tamen qui locum correctione indigere existimantes, multa uariarunt, atque id contra fidem priscorum codicum.

31 Ex in mutatis literis.) Ita ex ingenio emendavi, parua licentia usus in excusis, Ex immutatis. Ex in respondet ad uerbis quod ante posuerat, Primò. Hic etiam multa longe à uetere scriptura in quibusdam impressis libris uariata sunt.

31 Ex altera parte.) Veteres libri hic perturbati. Receptam lectionem retinui, antiquam autem nunc notam faciam, Ex altera parte parit capreolum, is est coliculus uiteus intortus, ut cincinnus: is enim uitis quibus teneat: id qua serpit ad locum capiendum quo capiendo capreolus dictus.

31 Ocimum dictum à Græco uerbo οἰνός, quod ualer citò.) Ita legi debere arbitror, & ita in ueteribus libris scriptum inueni. nam in antiquis quoque Plinij codicibus sic locus ille legitur, libro decimo octauo, capite X V I, Varro appellatum à celeritate proueniendi à Græco, quod dicunt, oecos. Hic autem Varronis locus, quàm inquinatus sit apud Nonium Marcellum facile omnes uidere possunt. Ocimum, inquit, quod ocimum dicimus: Varro de Rustica libro primo.

31 Id est pabuli segete.) In antiquis libris, Id est fabuli segete. Nam sic etiam non multo ante in iisdem locis

ille scriptus est, Et nonnunquam fabulia . in excusis autem, Fabalia.

31 Antequam genat siliquas.) In excusis Gerat, mendose: in manu scriptis omnibus Genat, recte. Hunc locum depravarunt qui Geno, Latinum esse uerbum nesciebant, et à uetustissimis crebro usurpatum. Priscianus libro X. Gigno genui, pro quo Geno uetustissimi protulerunt. Varro in Andabata, sed quod hæc loca aliquid genuit. cuius infinitum passuum Lucretius in IIII protulit, -tanto magis inficiandum,

Totum posse extra corpus durare, geni que. In libro quoque XXX Pandectarum, De legatis et fideicommissis. L. Qui filiabus. sic locus ille legitur in Florentino exemplari, Siquis ita legauerit, si qua filia mihi genitur, ei hæres meus centum dato . Plurimis autem locis hoc uerbum apud Varronem temerè sublatum fuerat.

31 A quo quod indigent potu poma dicta esse possunt.) Nonius Potui hinc à Varrone scriptum fuisse tradit, de numeris et casibus, 1414. Datinius pro ablatiuo. Sisenna Historiarum libro IIII, Alij saltui ac uelocitati certare. Varro de Re rustica libro primo, A quo quod indigent potui poma dicta esse possunt. Communem lectionem conseruaui, quam etiam in antiquis libris repperi. Habent autem illi hinc etiam L. de quo supra locutus sum: quæ nota fortasse aliqua fuit, quales multas in antiquis libris ueteres ponebant . potuit etiam illa hanc nouam locutionem quam adnotauit Nonius, indicare.

Quod ad ueterem orthographiam pertinet, duo hinc admonere possumus, Resicari, et Sicari, hoc capite contra huius temporis consuetudinem in antiquis libris scriptum esse, quemadmodum etiam hoc ipso in libro, ubi de
d.ij.

messiois generibus agit. Et manipulum, ut quencque subsi-
ficuerunt. Et eodem loco, Vt stramentum medium subsi-
cent. nam eadem rationem habet, quod (ubi de modis qui-
bus metiretur rura agit) in peruetusto scriptum est, In sub-
ficiuum esse unciam agri: pro In subsecium. Et quod con-
trariam rationem habere videtur, Saginantur, pro Saginatur.

34 XL. die uix existant.) Hæc est uetus lectio. antea
in excusis, Exeant: quemadmodum sanè alibi quoque M.
Varro locutus est, ut hoc ipso in libro, Primum plerunque
è terra exit hordeum diebus VII. Potuit tamen oratio-
nem uelle uariare. nam Existere, præclarè hoc etià signifi-
care arbitror. Cicero de Diuinatione libro II, Tages qui-
dam dicitur in agro Tarquinienfi, cum terra araretur,
Et sulcus altius esset impressus, extitisse repente.

35 Terra ad ea obruenda puluinos fieri.) Antiqui li-
bri hac parte perturbati. quare communi lectione conser-
uata, ueterem nunc notam faciã, si possit aliquam utilita-
tem afferre, Terra adruenda puluinos, Et c. Cætera hinc
restituta, ex iisdem libris sumpta sunt, Et uitio carent.

37 Τριχιάδα alij.) Hanc lectionem restitui è uetustis
libris, in quibus sine ulla macula conseruata est. eã autem
ueram esse facile omnes intelligere possunt. Quæ Atheniẽ-
ses diem ἑνὴν καὶ νῆαν appellant, inquit Varro: alij Græci
τριχιάδα uocant. Aristophanes lepidissimus poeta in hac
uoce iocatus est, in fabula quam νηφέλας inscripsit: ἑνὴ γὰρ
ἔστι καὶ νῆα τις ἡμέρα. Interpres ipsius multa de omni hac
re, Et cōsuetudine Atheniensium enumerandi dies mensis
exposuit. Quemadmodum autem apud Laertium legi-
mus, primus Solon τριχιάδα, ἑνὴν καὶ νῆαν appellauit.

37 Ni decrescanti Luna tondens caluus fiam.) Anti-
qua lectio restituta: nisi quòd uetere more scribendi illa

Tondes caluos, habebat. sed N sæpe relinquere solebant: ut, Prægnas, pro Prægnans: contra autem quandoque addere, ut in Thensauros. Et Caluos, ut Equos, Auos, singulari numero, nominandi casu scriptum fuit.

37 Ad alia in præparando.) Ita locum restitui ex antiquis libris. sic etiam infra loquitur, Ad alia arandum. nec multo post, Ad quædam bipalio uertenda terra. Deceperat librarios, quòd hîc præpositio Ad, per T scripta est, At: ut duobus etiam locis qui consequuntur. Magis tamen peccarunt quòd Alia, hinc sustulerunt.

37 Faciendi scrobes) Scrobes hîc Varro uirili genere dixit, quemadmodum Nonius ueteres etiam alios fecisse ostendit. nam muliebri quoque genere uocabantur. ubi autem de hac re disseruit, inquit, Varro rusticarum rerum libro primo, Scrobiculum dicit. Scrobiculum ὑπορριζιῶν in his libris appellatum non memini me legisse. quare aut sub aliquo mendo hoc nomen in codicibus Varronis latet, aut memoria Nonij uacillauit.

37 Usque eò, ut Theophrastus scribat.) Locus quem intelligit Varro, est in primo φυτῶν ἰσορίαις, 8, ἢ γὰρ ἐν τῷ λυκίῳ ἢ πλάτανος ἢ κατὰ τὸν ὀχετὸν ἔτι νέα ὄσα περὶ τρεῖς καὶ τριάκοντα πήχας ἀφῆκεν.

38 Ita bubus, ac suibus.) In antiquis libris Subus, ut etiam illo loco I I. libri de suibus nemini ignotum. consuetudinem tamen nostri temporis retinui, Et si scio doctos uiros huius ætatis hanc orthographiam probasse Et secutos esse.

38 Robusta aliqua materia.) Antiqua hæc lectio. antea Robustea. Cato, Arbores stipites robustas facito, aut pineas. A Robore igitur Robustus. Plinius hoc præceptum Varronis significauit, cum inquit libro X V I I. cap. I X, d. iij.

Palo è robore depacto fieri iubet.

39 Quæ transferuntur è terra in terram.) Plura hîc erant uerba quæ in antiquis non inueniuntur. nam quod in illis primum est uerbum, post æltimum à nobis adductum, Vinas radices, est: non Viuæ radices, ut in excusis. Locus obscuritatem non paruam in se habet, et fortasse lacer est. Nam cum semina quatuor generum esse tradat, tria tantum genera hîc numerat. Persuasum autem mihi est, uerba quæ in impressis erant, auctoris non esse: nihil enim uideo Varronem addere quod ad diuisionem eam pertineat, sed hanc I I I I generum partitionem sequi. Nonnulli negandi particulam adiunxerant improbè, nisi fallor, ac perperam. nam quæ transferuntur è terra in terram genus seminis est, et nouellas stirpes sic appellat.

40 Quod est principium genendi.) Hæc uera est lectio: in excusis eadem sententia, sed alio uerbo, Oriendi, legitur. manu scripti codices, Cenendi, usitato errore G in C commutandi. De hoc uerbo paulo antè copiosius disserui. Infra item, Ad genendum, emendauimus, ubi eodem pacto antea peccatum fuerat.

40 Si sunt semina in aere, ut ait Physicus Anaxagoras.) Hæc omnia à Theophrasto traduntur I I I libro φυτῶν ἰστορίας, 25, Ἀναξαγόρας μὲν τὸν αἶρα πάντων φάσεων ἔχειν σπέρματα, καὶ τὰυτὰ συνηαταφερόμενα τῷ ὕδατι γενεῖν τὰ φυτά. Repetuntur etiā primo libro φυτῶν αἰτιῶν, 22

40 Ut cupressi: non enim galbuli, qui nascuntur, id est tanquam pilulæ parue.) Sententia expressa è Theophrasto: illius enim hæc uerba sunt in primo libro φυτῶν αἰτιῶν: καὶ δυσόρατα καὶ μετρά καὶ τὸν δένδρων ἐνία σπέρματα τυγχάνει, καθάπερ καὶ τῆς νηπαρίττι: ταύτης γὰρ

ἔχ' ὅλος ὁ καρπὸς σφαιροειδὴς ἴσιν, ἀλλὰ τὸ ἐγγινόμενον ἐν τούτῳ λεπτόν, καὶ ὥσπερ πιτυῶδες καὶ ἄμενινόν.

40 In sicco & macro solo.) Hic etiam locus à Theophrasto translatus: hæc ipsius uerba sunt è primo libro φυτῶν αἰτιῶν: δὲ καὶ πρὸς τὰς χώρας προσλαμβάνειν τὰς οἰκείας ὥρας, καὶ πρὸς τὰς δένδρων φύσεις. ἐπεὶ τὰ μὲν ἔνυδρα, τὰ δὲ ξηρὰ καὶ λεπτόγεια, καὶ ἄμενον τὸ ἔαρ: οἰκῆον γὰρ ἔτως διὰ τὸ ὀλίγον ἔχεν τὸ ὑγρὸν. ἐν δὲ τῇ ἐνυγείῳ καὶ πληώδει, τὸ μετόπωρον: τὴ γὰρ ἥρος πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἔτι διαμένει τὸ δάκρυον: ὀρίσονται δὲ τινες τὸ τοτρίαιοντα ἡμέρας.

40 Vernum tempus idoneum, quo minus habet humoris.) Hoc ordine in optimis exemplaribus hæc uerba collocata sunt. in excusis antea extrema quatuor præcedebant, quod affirmare ausim fecisse aliquos qui crederet de uerno tempore dici, minus illud habere humoris. id autem falsum esset: nam illa referuntur ad sicum & macrum solū: id enim uerè traditur habere minus humoris. Præter antiquorum codicum fidem. Theophrasti locus supra à nobis adductus, docet illam esse eorum sedē. nam ipse quoque Theophrastus huius sententiæ auctor hunc ordinem amauit.

40 Quod ex arbore per surculos &c.) Cōmuni lectione conseruata ueterē scripturam omnibus adponam, perturbatam illam quidem & maculosam, quæ tamen fortasse opem adferre possit ad ueriores indagandas, Quod ex arbore per surculos defertur in terram si in humum demittitur in quibusdam cum est uidendum &c.

40 Vt ea deplantes potius, quàm defringas.) Vergilius in eadem re exponenda hoc uerbo usus est, -aut summa defringe ex arbore plantas.

Accepit autem illud à doctissimo & politissimo hoc d.iiij.

scriptore, à quo omnia ferè præcepta quæ in Georgicis suis tradidit, mutuatus est. nam multis locis præter sententias uerba etiam ab eo sumpsit. Hanc ego occasionem nactus, tertium ab hoc præceptum apud eum poetam explicare uolo. est enim ualde obscurum, et docti quoque uiri in eo interpretando lapsi sunt:

-néue oleæ syluestres insere truncos.

Non enim Truncos, surculos appellat: id enim nimis durum esset: sed περιφρασίως syluestres truncos, Oleastros uocat: docetque magnopere peccare illos qui Oleastros inserant: cuius rei causam reddit copiose. Syluestris pyrus, aliæque feræ arbores recte inseruntur. sunt enim ab hoc periculo cui obnoxie sunt oleæ, uacue. Oleastrum tanto labore excolere nimis periculosum est, propter casus incendij. quod si oliuetum incendio absumptum fuerit, quod hoc uitio non laboret, id damnum tempus reparare consuevit. uiuax enim arbor olea, et non facile tota interimitur: pullulat enim è radicibus et rursus syluam conficit. nam in oleastro etiam insita olea fruticatur. Sed in syluestri arbore natæ stirpes, et ipsæ syluestres sunt, atque ita nullum fructum agricolæ gignere possunt: quod satis planè in extrema parte declarauit poeta. nam inquit,

Infelix superat folijs oleaster amaris.

Hoc præceptum utile esse experimentum nobis demonstrauit. nam cum suburbani nostri agri longo bello uastati essent, et omnes arbores excisæ, oleæ reuixerunt: et non multis annis post, aliquos fructus dominis ferre cœperunt. tales enim apud nos ferè scrobes seruntur. Quod si oleastris insitis consiti hi agri fuissent, damnum acceptum tempore instaurari non potuisset. Hanc sententiam Vergilij fuisse, existimasse Seruium manifestum est: inquit

enim, Non quòd non proſit, ſed propter caſum incen-
dij. Nonnulli hoc periculum non cogitantes, aut non
reformidantes ſtudioſe Oleaſtros inſerebant: *νοτινὰδες*
autem, ut Pollux docet, illæ appellabantur. Nam Ole-
aſtri firmius ſuis radicibus terræ hærent, & ſuctum
alimentumque uberius ducunt, unde ſpecioſior arbor
fit. Theophræſtus hoc ſolere nonnullos accuratè his de
cauſis præcipere, in primo libro *φυτικῶν αἰτιῶν* docet.
Quare accuratius poeta noſter, ut hunc errorem alijs e-
riperet, de hac re diſſeruit. Nam qui in Olea ex olea-
ſtro ſurculos inſereret, fruſtra laboraret, nec ex ſuo
ſtudio fructum aliquem caperet. Hoc enim etiam addit
Theophræſtus, *ἐπεὶ εἰς τὴν ἀνάπαλιν τὸ ἄγριον εἰς τὸ ἡ-
μερον ἐμβάλλοι, διαφορὰν μὲν τινὰ ποιήσει, καλλιναρπῆν
δ' ἐὺ χ' ἔξει.*

40 *Demum in oleagineis ſeminibus.)* Nihil hîc va-
riavi. diuerſi tamen ſunt antiqui codices, & locus fortæſſe
uitij aliquid habet: pro *Demum*, igitur in in illis *Dum*: ac
non multo poſt, ubi in impreſſis, Alij *clauolas*: in iſdem,
Alijs *clauolas*. Fortæſſe, Alij *ſclauolas*, legendum eſt. A' No-
nio hic locus adducitur, *Taleas ſciſſiones lignorum*, uel
præſegmina Varro dicit de Re ruſtica libro primo &c.
Hæc uerba ita apud eum leguntur, *Quas alijs clabulas, a-
lijs taleas appellant.*

41 *Quod inſeritur Caniculæ ſigno commodiſſimè.)*
Vetus lectio, *Qui fit caniculæ &c.* Totum autem caput è
Theophræſto trãſlatũ, libro primo *φυτῶν ἱſορίας*, 123, τὸ
δ' ὕδωρ τῷ μὲν ἐνοφθαλμιſμῷ πολέμιον: ἐκσὴ περὶ γὰρ καὶ ἄ-
πόλλυσι παρὰ ῥέον δια τὴν ἀσθένειαν: διὸ καὶ ἐπὶ κυνὶ δο-
κᾷ ἀσφαλείς αὐτον εἶναι.

41 *Vas aliquod ſupra alligant.)* Theophræſtus, οἱ δ' ἐ

χύτραν προσβάλλουσιν ὕδατος, ὥς ἐκαστὸν μικρὸν ἐπιρ-
ρῶν. ὅς.

41 *Vt non denudes medullam.*) ὥς ἐκαστὸν μικρὸν ἐπιρ-
ρῶν.

41 *Itaque uitem triduo ante ὅς.*) Theophrastus, 124,
διὸ καὶ τὴν ἄμπελον προαποτέμνουσιν ἡμέρας τρισὶ πρό-
τερον, ὅπως προαπορῇ τὸ δάκρυον. In excusis sanè Theo-
phraſti codicibus ἡμέρας τισὶ mendose, ut Varronis confir-
matione cognoscimus.

41 *Contra in fico ὅς malo punica ὅς.*) ῥόα δὲ καὶ συ-
κὴ καὶ ὅσα τούτων ἔσι ξηρότερα, παραχρῆμα.

41 *Propter foemineam mollitiem.*) Ita habent antiqui
libri: non mollitiem, ut in excusis. Cicero in Partitionibus,
Et lenitatem mollitia animi. Hic etiam locus totus è Theo-
phraſto est translatus, φανερώς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων σῶ-
ων τοῦτο συμβαῖνον, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων: εὐανξέ-
σις γάρ τὰ θήλεια τῶν ἀρρένων, ὑγρότερα καὶ μαλόντερα
τὴν φύσιν ὄντα. δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν δένδρων
ῥόα μὲν καὶ συκὴ καὶ ἄμπελος εὐανξή, φοῖνιξ δὲ καὶ κυπάριτ-
τος καὶ δάφνη καὶ πένυη καὶ εἰλαία, δυσανξή.

42 *De medica in primis obserues.*) Prima duo uerba
in nullis antiquioribus sunt: manu scripti proximis tem-
poribus tanquam inscriptionem capitis illa habebant.
nam, ut antea ostendi, ante singulos libros, de quibus re-
bus illic ageretur adnotatum erat: nec postea in partibus
ipsis aliquid adscriptum: secundi autem ac tertij libri
inscriptiones perierunt. quare ex indice illo intelligi olim
potuit, medicæ hîc disciplinam tractari. Quòd si titulos
ueteres Varronis haberemus, sine ulla necessitate huc in-
culcata esse hæc uerba cognosceremus. Quanquam alia

etiam ratione, de qua post disputabo, si in manu scriptis codicibus inuenirentur, hinc recte collocata esse possent.

42 Quemadmodum scilicet cum pabulum.) Pro scilicet, in manu scriptis codicibus est nota illa, de qua bis antea locutus sum, quæ quid significet, nondum percepi: Quemadmodum L. cum pabulum.

44 Et in Africa ad Byzacium.) Sic habent antiqui libri, non ut ante excusi omnes Byrachium. Plinius libro XVI, cap. V, cum inquit, Contra in Byzantio Africae illum centena, et quinquagena fruge fertilem campum etc. Eundem locum aut oppidum, de quo hinc loquitur Varro, intellexit: mendum tamen in ea uoce est.

44 Quæ nata sunt inquit.) Ante hæc uerba in excusis, Licinius: in uetustissimis libris, Ille: infra post Prægnantia, eadem illa litera, quæ nobis sæpe molesta est. antiqua enim lectio hæc, Prægnantia L. cum sunt. Præterea ad hunc locum in margine optimi exemplaris mendi nota adposita.

45 Aere frigidior tinguntur.) Manu scripti libri sic habent. Excusi uero, Ringuntur: neutra lectio satis plana: nec enim siue hoc, siue illo modo legas, uerba hæc inter se diuersa, quod plerumque consueuerunt, significare uidentur. Fortasse, Tanguntur, legi debet: id est, feriuntur, cedunturque: hoc enim uerbo iniuriam frigoris significauit in II. libro, cum de pecoris sanitate loqueretur, Et iniicitur aliquid, ne frigus cedat. Sententia huius loci ualde aperta, et Theophrasti primo libro expressa. ubi enim querit, an simul fruticentur supernæ infernæque stirpium partes, de his omnibus rebus plenius, uberiorique differit: ὅτι τὰ μὲν ἄνω καλύεταί διὰ τὸν περίξ αἶρα πυχρὸν ὄντα. Nā prior etiā pars huius sententiæ ab eodem accepta, τὰς μὲν ῥίζας ἀνξάνεσθαι μετοπώρα καὶ χαμῶνος,

Quæ infra etiam Varro tradidit, inde quoque sumpsit: Nam prius radices ἔσσι. ἐν ἑαυτῇ γὰρ τὴν ρίζαν πρότερον ἢ τὸν βλαστὸν ἀφίεναι πάντα. Nec non quod sequitur, Neque radices longius ἔσσι. ἐν αἷς πλεον καταλαμβάνουσαι βάθος ἢ ὃ ἡλίου ἀφικνεῖται. πλὴν ἐάν ποὺ τόπος ἐν δίοδος ᾖ. Quo loco animadvertendum, quàm eleganter hæc extrema verba reddiderit Varro, quòd alia terra alia facilius viam dat.

46 Quod ex quibusdam folijs propter eorum uersuram.) Locus translatus à Theophrasto. illius enim hæc verba sunt in primo φυτῶν ἰσορίας: ἰδίον δὲ καὶ τὸ τῆ ἐλαίας καὶ τὸ τῆ φιλλύρα καὶ τῆ πτελέα, καὶ τῆ λεύκη συμβαίνον. σρέφειν γὰρ δοκοῦσι τὰ ὑπὲρ μετὰ τροπὰς θερινὰς, καὶ τούτῳ γνωρίζουσιν ὅτι γεγέννηται τροπὰ. In I I. etiam libro φυτῶν αἰτιῶν, cap. 156. Nō tamen easdem omnes quas Theophrastus, appellat M. Varro: nam pro Tilia, ἔσσι Vlmo, quas retulit Græcus auctor, noster Salicem ponit. Plinius easdem quas Theophrastus nominauit. Illud hīc admonere uisum est, recentiores omnes in magno errore uersatos, qui crediderunt, duo esse solstitia, ἔσσι alterum AEstiuum, alterum Hybernium appellari: cum ueteres cuncti boni auctores solstitium, quemadmodum hīc facit Varro τροπὰς θερινὰς solūm uocent. τροπὰς autem χειμερινὰς Brumam. Lucretius, Vergilius, M. Varro, Cicero, Plinius hoc semper obseruauerunt. Cur tantum consensum optimorum scriptorum Columella reliquerit, non uideo: ille enim solus (quod sciam) AEstiuum solstitium, ἔσσι solstitia, numero multitudinis utrasque τροπὰς appellat. Seruius etiam Vergilij interpres hoc non animaduverterat, ἔσσι huius rei ignorantia turpiter lapsus est in illius loci declaratione, Humida solstitia. Quauis enim numero multitudinis lo-

quatur Poeta, non debet existimari duo esse solstitia uoluisse: sed auctor fuit agricolis, ut uotis illud anni tempus singulis annis humidum poscerent: quod si impetrarunt à Dijs immortalibus, magnos fructus ex agricultura esse capturos. Possem hoc plurimis optimorum scriptorum testimonijs comprobare: rem tamen indicasse, ut arbitror, satis fuit: exempla unicuique nunc qui accurate leget, occurrent.

48 *Ea quæ mutilata non est.*) Antea hic, *Mutica*. *uestustissimum exemplar*, *Mutilata*. una detracta litera *Mutilata* emendavi, quam ueriores puto esse lectionem, & ex priscis uestigijs, & ex sententia etiam ipsa. Sed hanc ipsam, quam me restituisse dico, in Gallicano etiam codice sine ullo uitio inueni. Spica enim *mutica*, ut ipse docet, est quæ non habet aristam. potest tamen non omnia illa tria habere, nec arista carere: ut cum ad integrum spica non peruenit, nec grana perfecta habet. ea autem rectè, cum aliquo trium illorum caret, *Mutilata* diceretur. Cicero *Mutilatum* uocat exercitum, malè acceptum in prælio, & qui integrum militum numerum non haberet.

48 *Latet conditum gladium.*) Vetus hæc est lectio, quam restitui. Neutro genere ab antiquis *Gladium* appellatum esse, Nonius docet, & exemplo *Lucilij* confirmat. Idem etiam *Quintilianus* ostendit, cuius hæc sunt uerba è primo libro: Et gladia qui dixerunt, genere exciderunt. Sed etiam ipse *M. Varro* huius rei testis est in IX. libro de lingua Latina, Quod dicitur à multis duobus modis, hic *Dupondius*, & hoc *Dupondium*: ut hoc *Gladium*, & hic *Gladius*.

49 *Verum cum de nutritu conticisset Licinus &c.*) *Vetustissimus ac fidelissimus codex*, quæ multi manu scri-

pti sequuntur, ita habet, Conticuiſſet, nec interrogaretur de nutritu, credēs nihil deſiderari. dicam inquit de fruētibus. Minoris uetustatis liber, à Gallo homine ſcriptus, communem lectionem habet.

49 Ac quaſi herba tuberoſum reliquerunt cāpum.) Pro herba excuſi alij, Barba, mendosè habebant: in alijs uox illa planè deſecerat. Reſpoſui ex antiquis libris, Herba. Paulo item ſupra pro Fœniſecæ, Fœniſecæ. nam Fœniſex ueteres etiam dixiſſe planum eſt.

50 In ijs quæ metimur.) In excuſis antea Metuntur: manu ſcripti omnes habent, Metimur: quam lectionem poſtquam in optimis libris inueni, non improbo. M. Varro in I X de lingua Latina libro, eodem pacto locutus eſt, Et cum item ea quæ metimur, atque ea quæ numeramus dici putent oportere, &c. Meſſis uocabulum Varro uult declinatum eſſe à uerbo Metior, quod ſignificat menſurare: eamque propriè dici in hijs, quæ menſurant homines: quanuis de alijs etiam quæ non menſuratur, dici ſoleat: id tamen improprie fit. Metior menſum facere apertum eſt, à quo Varro Meſſem factam uult: id enim eſt declinari, ut Lectio etiam ab Lego declinari ab eo dicitur. nam quod inquit, Meſſem maxime in frumento eſſe, adiuvat, niſi fallor, ueterem ſcripturā: hoc enim uerbo uti conſueuerant. In Verrem, Coge ut ad aquā tibi id, quod ſummi iuris eſt, Ennienſes frumentum metiantur.

51 Maxime ſi eſt argilla, ne æſtu permiſa.) Vetus hæc lectio, quam imperiti & audaces ſuſtulerunt, peſſimo conſilio, quo conſueuerunt, quæcunque non intelligunt, cōmutare: eam in cunctis manu ſcriptis inueni. Obſoletum nunc hoc uerbum eſt. Nonius uim eius exponit, & unde deriuatum ſit, docet, atque hunc ipſum Varronis lo-

cum adducit. Apud Nonium Situ, pro AEstu, legitur: in reliquis illi cum Varrone conuenit: Et id quoque culpa librarij commissum puto.

51 Ea enim herbarum: est inimica.) Postrema duo uerba in manu scriptis non inueniuntur, sed pro illis, De amurca, scriptum est: quid mei iudicij sit exponam. De amurca, declarationem olim cuiuspiam fuisse puto, qui amurcae hinc à Varrone mentionem fieri in margine sui libri adnotarit. eam autem temerè postea ab imperitis librarijs huc inculcatam. Ad locum autem purgandum, satis fortasse est, duo illa uerba tollere, nec necessarium pro illis aliquid reponere: sententia enim nullo adiuncto uerbo plena, Et absoluta est, Ea enim herbarum, Et formicarum, Et talparum uenenum. Nihil tamen certi de hac re statui potest. nam cum antè etiam eodem modo loquendi usus sit, nunc altera harum uocum, ad rem exponendam contētus fuit, nunc ambas coniunxit, quas hinc in excusis codicibus habemus. Talpas autem magna incommoda afferre solere agris, Theophylactus etiam docuit in epistola, quam à rustico homine scriptam fingit, τὶ δὴ τὰ περὶ τῶν ἀσπαλάκων λέξαμι. φοβερόν γάρ τῳ γεωργῷ τὸ κακὸν καὶ δυσκνταγῶνισσιν τὸ πολέμιον.

52 Ac tribulo, id fit.) Locus hic ad testimonium uocatur à Nonio, cum probare uult, ueteres scriptores non solum muliebri genere Tribulas appellasse, sed etiam neutro. Inquinatus autem apud eum nunc est, ita tamen emendandus. nam in manu scriptis, ut in excusis Varronis libris, eodem pacto legitur. Quomodo autem muliebri genere Vergilium usum hoc uerbo Nonius dicat, quærendum. nam in omnibus nunc libris, Tribuláque trahæ'que, legitur: quo exemplo ille utitur.

52 *Euannatur foras extra aream.) Peruetustum exemplar Euannuatur, habet. Hic etiam locus adducitur à Nonio, apud quem, ut in excusis Varronis libris, rectè legitur. Euannetur, inquit Nonius, dictum est uentiletur uel moveatur, à uanno, in qua legumina uentilātur &c. Vannum autem in Rustico carmine appellasse Vergilium notum omnibus est, qui tamen dum agricolarum instrumentum hoc esse traderet, docuit in alio etiam usu illud haberi solitum: & in rebus diuinis, maximè Liberi patris, frequens esse consueuisse. eruditissimus enim poeta quod ipse sciebat, alijs quoque ἐν παρίρῳ notum esse uoluit. Intelligit autem, ut opinor, uannum quod λίων Græci uocant, instrumentum ad cuncta penè sacrificia idoneum, ut ueteres Grammatici tradunt: unde qui illud gerebat in sacris λιννοφόρος uocabatur. Plutarchus in Alexandro cum de Olympiade ipsius matre loqueretur, quæ Bacchi superstitionibus addicta esset, & Mænadium more dracones etiā aleret, inquit de illis loquēs, οἱ πολλοὶ ἐν τῷ κίτῳ καὶ τῶν μυσικῶν λίωνων παρὰ νύκτα μένοιοι καὶ περιελιττόμενοι τοῖς θύρσοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς σεφάροις ἐξέπλιττον τοὺς ἄνδρας. Nam Vergilius etiam Mysticum uannum, ut ille, Mystica licna uocauit.*

54 *Itaque lectius defertur.) Ita scriptum in omnibus antiquis libris inueni. emendarunt ex ingenio nonnulli, ut opinor, Lectæ ius.*

54 *Cum expressum circuncisum appellant.) In manuscriptis una syllaba productius uerbum, Circumcisum.*

55 *Quæ cum digitalis.) Optimum exemplar Digitalis. Est in eo aliud etiam quod explicare non possum, L. inquam: sic enim habet, Quæ digitis nudis laudabilior*

L. quàm illa quæ cum digitabulis. Et sane totus mihi locus uehemèter suspectus: nam Laudabilior hîc cum supra Melior posuisset, non ualde necessaria uox uidebatur.

55 Durities enim eorū quod non solum stringit &c.) Locum hunc ualde mendosum habemus in codicibus Nonianis: ab eo enim adducitur in dictione Stringere, Varro de re Rustica libro II, Quod non solum celeriter præterire stringere uacant, sed etiam te transglubit. In excusis M. Varronis codicibus, Quod, non erat: in optimo tamen ac uetustissimo, eodem loco positum inuenitur. Duo illa, quæ apud Nonium sunt uerba, Celeriter præterire, unde fluxerint nescio. apud Varronem certè, nec in impressis, nec in manu scriptis eorum uestigium ullum. nam Vacāt, ex Vacam factum esse affirmarim: in eodem enim fidelissimo codice per u, id uerbum & hîc, & alijs multis locis scriptum est. Extremæ etiam dictiones huius loci a apud Nonium deprauatæ, quæ in cunctis manu scriptis Varronis libris eodem pacto leguntur.

55 De ramulo plantam.) Ita habent manu scripti codices, non Partem, ut excusi. Vergilius idem etiam Plantam, ut opinor, appellauit,

-Nec summa defringe ex arbore plantas.

Ambo autem plantas uocarunt, quas Theophrastus θαλαίαις: nam ab eo scriptore hic quoque locus sumptus est, libro primo φυτῶν αἰτιῶν: καὶ ἅμα ῥα βδίζομένην ποιεῖ καὶ κατακτενομένην τὰς θαλαίαις. ἐπεὶ καὶ ὅσοι γε μὴ ἔτῳ σιγλέουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτομάτως ἀπὸ τὴν ἀπορρέουσιν ἀποσείοντες ἐπετθοφορεῖν φασὶ μάλλον.

55 Alia ad cibum eligitur.) Maculam habet optimus codex. Lædatur, enim hîc scriptum est. Quomodo ex uetere lectione locus corrigi debeat, si per uulgata mendum cō-

e.i.

tinet, docti viri cogitabunt.

55 Itaque dominum & balneas, & gymnasium sequitur.) Vetus hæc est lectio, quæ & elegans & erudita videtur: ut hic sensus horum uerborum sit, Cibus necessarium est, & balneis, & gymnasijs: nec sine oleo hæc manere possunt: sed ubi hæc sunt, oleum illic etiam necessarium est. Vnde qui tantas olei utilitates esse sciebat prudentissimus, ac fortissimus totius Græciæ uir, Epaminondas Thebanus, magnopere excanduit, cum magistratum gerens in rationibus relatis audiuit magnam uim olei absumptam esse. Quod cum mirarentur collegæ, causam reddidit sui doloris, docuitque, eum non ab angusto ipsius animo proficisci, quod ingentes sumptus reformidaret: sed ægrè se ferre, tantum olei intra corpus receptum esse. nam in gymnasijs oleum, corporibusque exercendis haberi solitum, nemo est qui nesciat. Vnde Strabo libro XIIII, docet, Beothum Tarsensem improbum ciuem, eundemque malum poetam, causam dixisse apud M. Antonium, quod cum in patria uoluntate Antonij locum gymnasiarchæ teneret, fideique ipsius omnes sumptus gymnasijs commissi essent, & alia multa, & oleum etiam surripuerat. Nec tamen negarim, posse ex communi lectione sensum elici, & eum quidem non insulsum: sed ueteri etiam locum esse, ostendere uolui.

55 Per serias, ac uasa olearia.) Hic locus in manu scriptis codicibus ualde perturbatus est. Optimum exemplar ita habet, Per sena ad uasa olearia ac trapetas quæ res molæ &c. In semiuetere alio, qui Galli hominis manu exaratus est, Seria. reliqua omnia ut in uetustissimo. Receptam lectionem conseruari: priscam tamē omnibus adponere uolui.

55 Em,quin absum.) In excusis antea En, antiqui Libri Em,ut Mediceus codex in epistola Ciceronis ad Cæsarem Dictatorem,Em hic est ille. Pronuntiata hæc sunt sententiæ.

57 Quidam ipsum triticum conspergunt.) Consuetudinem nostrorum temporum in hac re custodiui. Nolui tamen præterire quin ueterem orthographiam notam facerem. Hic enim in optimo exemplari, Conspargant: et non multo post, Aspargit. omnibus denique in locis ubi hoc uerbum est apud Varronem Catonemque in compositione, eandem uocalem primam literam habet, quam simplex: ut si à Quæro Disquæro fingas: quod uetustissimi etiam poetæ protulisse dicuntur. Apud Catonem etiam in Decerpo id seruatum est illo loco, Tum acina de uuis miscellis decarpito. Potuisssem infinitis locis hoc adnotare: semel tamen hoc, in illo perpetuò custoditum, indicare satis habui.

57 Aut absinthium. Item huius generis alia.) Quæ in medio erant uerba in nullo antiquo à nobis inuenta sunt. ea autem abundare credimus.

57 Quas uocant siros.) Ita scribendum hoc nomen, quod à Columella etiam usurpatur, et sanè in uetustissimo libro rectè scriptum est: in excusis tamen antea ypsilon habebat in prima syllaba. Apud Græcos (Græca enim uox est) ferè habet a. nam Attici sine diphthongo protulerunt. Grammaticique tradunt, Siros esse ὀρύγματα ἐκ ἀπόθεσιν σίτου ἢ καὶ ἄλλων σπερμάτων. In commentarijs Simplicij in I I naturalis auscultationis ubi de fortuna agit, mendosa hæc uox est. uerba magni illius doctoris hæc sunt: Καὶ γὰρ ὀρύττει τις καὶ τὴν φυτεύσαι χάριν, καὶ τοῦ θεμέλιον καπαβαλεῖν, καὶ ὕδωρ εὐρεῖν, καὶ διοχετεύσαι e.ij.

ἢ σιρρόν ἢ τὰ φον ποιῆσαι.

57 Ventus regelare possit.) Ita castigavi. in manu enim scriptis Regerare. Vnde etiam nonnulli antea Regirare fecerant. hanc tamen ueriores lectionem puto, quod etiā uerba, quæ supra restituta à me sunt, ostendunt.

59 Conditina mala struthæa.) Ante hæc uerba in uetustissimis libris, De pomis, scriptum est: quod aut inscriptionem fuisse arbitror, quæ ostenderet, de quo hîc ageretur: aut ea ratione dictum esse, qua non multo post declarabo. Hîc paulo infra Quiriniana, in antiquis non inueni: sed pro illa uoce Scandiana. Id autem culpa librarij factum puto, qui idem uerbum una tantum immutata litera, aut ne immutata quidem, iterauit: cum aut Quiriniana scribendum esset, aut statim ad orbiculata transeundum. Fieri enim potest, ut Quiriniana, ab emendatore aliquo huc inculcatum sit.

59 Pauimentaque laudabiliter faciunt.) In optimo codice, Pauimentaque L. laudabiliter faciunt, quo frigidius fit. Nam pro, Frigidior locus, quod in excusis erat, Frigidius, in cunctis antiquis inueni. Alij ex ingenio, ut puto, scripserant, Qui cameras marmorato, & parietes pauimentaque inducunt laudabiliter &c. Nullum enim manu scriptum cum illis facere animaduerti.

59 Ut Romæ coempta poma.) Ex horum hominum numero fuerat, qui confecit tetrastichum in custodem horum: cuius duo postremi uersiculi sunt,

Quæque tibi posui tanquam uernacula poma,

De sacra nulli dixeris esse uia.

Nam M. Varro antea hoc ipso in libro docuit poma uendi solita summa sacra uia.

59 In pensilibus iunctis.) Veteres libri, Vinctis. Qui-

dam emendarunt Iunctas.

60 Oleas esui optime.) Ante hæc uerba in antiquissimo exemplari, De oliuitate, scriptum est: quod inscriptionem, titulúmque fuisse puto. Possunt tamẽ rectè in cõtextu sermonis huiusmodi locutiones collocatæ esse: ut ita dicta sint, quemadmodum inquit Q. Cicero in epistola ad Tironem, De patrono, Marcus est adhibendus. Et hic ipse scriptor in I I. de equis loquens, De stirpe: magni interest qua sint. Et eodem capite, De medicinis: uel plurima sunt &c. Quod etiam confirmat Nonius, qui cum quid Oliuitas sit, declararet, & locum hunc Varronis adduceret, ita eũ legit, ut in peruetusto codice scriptum illum inueni. Non tamen omnino macula carent uerba Nonij: nam in excusis, de Rep. libro primo: pro, de re Rustica libro primo legitur. duorum autem capitum uerba ab eo confusa fuisse uerisimile non est. hæc autem ille ponit, Non modo integra eximi, sed etiam maiora, quàm in arbore unquam pependerit. De oliuitate oleas esui optime condi scribit Cato: quare maior hinc etiam apud nos auctoritas antiquissimi exemplaris esse debet, in quo sermo Varronis, siue eorum quos de rebus rusticis differentes inducit, nunquam capitibus distinctus aut interruptus est.

61 Tam in dolijs condunt.) Antea, In ollis: Veteres libri, In oleis: castigauit, In dolijs. ueruntamen quia parua licentia usus sum, si forte deceptus essem, uolui totam rem indicare. Animaduerti alibi in optimo codice Doleis, pro Dolijs scriptum esse, ut in I I I. ubi de gliribus loquitur, Cum positum est in doleis, fiunt pingues. Præterea oleum ac uinum in dolijs, non in ollis condi constat.

61 Ut ea in qua adiiciunt mustum.) Vetustissimus liber, In qua adicitur L. mustum. Sæpe iam notam illam
e. iij.

inueni, nec tamen adhuc quam uim illa habeat suspicari possum.

62 Promunt condita aut &c.) In cunctis, quos uidi, manu scriptis, Primum condita, legi. Receptam lectionem conseruaui. hoc tamen studiosos literarum admonere non incommodum esse iudicaui.

63 Ut in pistrino pisatur, ac torreatur.) Vetusta lectio. Apud Nonium, qui hunc locum adducit, legitur, Pisetur: pisare frangere, uel tundere. Varro de Re rustica libro primo, Promendum hieme, ut in pistrino pisetur, ac torreatur.

64 Qui est humor aquatilis ac retrimentum.) Peruetus liber, Recrimentum, corruptè ut puto. Quia tamen aliquis Recrementum ex antiqua scriptura legi posse fortasse non incommode existimaret, uolui illam notam facere. Hoc ipso uerbo Varro etiam Prometheo libro I I, ut apud Noniū legitur usus est. Retrimenta cibi, quæ exierunt per posticam uallem, feci. Intelligit autem quæ περιττώματα Græci appellant. Cicero reliquias cibi appellauit, in re parū honesta non obscena uoce usus. Reliquias etiam, nihil addens, quandoque idem uocauit.

64 Quod est leuissimum, ac summum depletur.) Omnes manu scripti Deflatum, habent: quemadmodum etiam primis temporibus excusi libri. ex quo intelligitur ita ab nouis correctoribus locum castigatum fuisse. In optimo omnium codice ita totus locus legitur, Diebus X V, eo quod est leuissimum, ac summum deflatum.

64 Tunc decoquunt in ahenis.) Totus locus in optimo exemplari ita scriptus, Tum decoquant in ahenis: leni lignis duas partes quoad regerunt. Alijs nunc rebus relictis, quæ parum in illo diuersæ sunt, quomodo illæ

Leni lignis, scriptum sit, quærendum accuratè puto.

65 Neque etiam cum processit, nisi prius, &c.) Valde diuersa uetusta lectio, & sanè extrema hæc pars libri aliquantulum inquinata, Neque etiam cum processet, ita ut sit, &c.

65 Antequam accesserit annus.) Totus hic locus ita legitur in antiquis codicibus, Antequam accesserunt anniculum promitto.

65 Quæ dum maturescit, coacescat.) In cunctis manuscriptis, Quod maturè coacescant.

66 Oleas albas, quas condideris novas, sic celeriter promas.) Quidā formis excusi libri ita habent: in alijs locus ualde uariatus: culpa tamen, ut puto, eorum qui id commiserunt: nimis enim licenter à uetere scriptura discessere. In optimis ab hac quam hîc adposuimus, hoc tantum mutatu inuenio, quòd Conderis, in illis, pro Condideris, legitur: uerbo negligentia librarij imminuto. quòd si postremam literam aduerbij Sic, sustuleris, ac Si, feceris, puto locum satis purgatum esse.

68 Quam nequit in arbore ut inde promatur ad escam.) Vetus lectio, Quam nequit in arbore quam mutescat.

69 Id nos molestè ferentes.) Hæc erat peruiulgata lectio, quæ si ueterem contra se non haberet, facilè locū suū tueretur: nunc illa repugnans omnia confundit: in manu enim scriptis, Non molestè ferentes legitur. Accommodata autem hîc etiam uetus esse potest, & fortasse uerior est, Non molestè ferentes, scilicet, nos esse retentos: ita enim plene sermoni liberti responsum fuerit. Poscebat enim ueniam sibi dari, quòd in magno patroni negotio occupatus, ad illos, ut debebat, non uenisset: statim omni timore illo liberato, de infelici conditione hominum, quæ tot casibus expo-
e.iiij.

sita esset, loqui inter se cœperunt. Est tamen hîc etiam illud quod sæpe nos molestos habuit: L. enim ante hâc partem in contextu sermonis constituta est, præterea mendi nota hîc in margine adposita.

IN M. VARRONIS RERVM RV-
STICARVM LIBRVM II.

COLONI ut ea quæ in agricultura nascantur.) Receptam lectionem retinui. nunc ueterem hîc adponâ, quæ à communi ualde diuersa est, pessimè tamen & illa accepta: quod etiam diligens librarius cognouit: notam enim mendi ad eam adposuit, Coloni æquæ agricultura factum ut nascerentur è terra contra pastoris ea, quæ nata ex pecore quarum, &c. Statuēt nunc studiosi peruulgatane lectio probari debeat, an pro desperato hic locus haberi.

Qua de re pecuaria.) Omnes quos uidi codices consentiunt, quare temerè aliquid uariare hîc nolui. nunc quid sufficer me posse sine culpa proferre arbitror. Opinor commutato ordine uerborum, Quare de pecuaria, legi debere. nec tamen ita meam sententiam amo, ut non doctiorum iudicia in hac re sequi malim.

I Cum Mænates discessisset.) Ante hunc locum in optimo codice maioribus literis hæc uerba scripta sunt, HIC INTERMISSIMVS. In cunctis etiam alijs manu scriptis ipsa inueni. Quid illis significare librarius uoluerit, affirmare non ausim. Vereor ne aliquid hîc deesse ostendant. nam initium mihi huius sermonis nimis abruptum uidetur.

I Cum petram fessum.) Maculosus hic locus in antiquis

exemplaribus est, & in omnium optimo nota adposita, damnatus. Receptam hîc etiam lectionem conseruavi: ueterem nunc cuiuimodi illa est, studiosis exponam. Cum poetam sesum uisere uenissemus ne medici aduentus nos inredisset.

I Qui estis epirotici pecuarij.) Auxilio fidelissimi codicis hic locus turpiter in excusis diuulsus ac fœdatus, restituitur. Nequis autem me addidisse aliquid aut distorsisse putet, ueterem scripturam adducam, Qui estis pecuriathietæ remune remininos ac, &c. Quàm possit sine ullo periculo ita corrigi facile omnes uidere arbitror, una tantum in parte industria opus fuit, ut ex Athietæ, Athletæ fieret. Maxime autem me confirmauit, quòd animaduerti alibi id uerbum idem uitium habere, quod in excusis integrum erat. nam in eodem exemplari ita locus ille tertij libri legitur, Nos athietæ comitiorum, &c. pro Athletæ. Hoc autem & uitiosæ scripturæ & locutionis Varroni familiaris aptissimum exemplum est, qui libenter hoc uocabulum Athletæ ad alias res transferret. Sed hæc antea mendosissima, omni nunc macula carent, & aperta sunt: quare ad alia ueniamus.

I Ac quæ scitis proferatis in medium.) Elegantissimus modus loquendi, & quo sæpe etiam Cicero usus est: ipsum autem, aut à Græcis Latini scriptores acceperunt, aut natura duce eandem sententiam eadem figura protulerunt. Xenophon certè ita in symposio locutus est, ut M. Varro ab ipso hunc sermonem expressisse uideatur: καὶ ἐπιδείξω γὰρ ἐφ' ἃ ἐὰν καὶ ἡμεῖς ἅπαντες εἰς μέσον φέρηται ὅ,τι ἐκαστος ἐπίστασθαι ἀρχθόν.

I Et homines, & pecua.) Pecua habent antiqui libri, non pecudes: id autem ueteres crebro usurpabant, nec se

ab eo uerbo abstinuit etiam Cicero, quemadmodum testimonio Nonij interpretis cōperimus. is enim super illo Vergilij, -mutte in Venerem pecuaria primus:

inquit: nā Pecua, ut ait in Pompeiana Cicero, ab eo quod est pecu uenit, ut à genu genua. Intelligit autem locum illum, qui nunc mendose in cunctis impressis legitur, Etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur.

¶ Decerpendo glandem.) In uetustissimo Decarpendo, eadem ratione qua antea ostendimus semper Aspargo, & Conspargo in eo scriptum esse: & apud Catonem etiam hoc ipsum uerbum Decarpo, cōtra nostrorum temporum consuetudinem.

¶ Ad cibum enim lacte, & caseum.) Sunt excusi etiā libri in quibus ita legatur: nam in alijs Lac, mendose legitur: hæc enim uetus est scriptura. Et indicio Nonij, & aliorum grāmaticorum cognoscimus, M. Varronem aliās ita locutum esse: ut Andabatis, Candidum lacte papilla cum fluit.

¶ Ibi processerunt longè, dum ad nos perueniret.) Ita coniectura ductus emēdauimus. ante in excusis & manu scriptis, Dum annus perueniret. ex qua lectione nullum idoneum sensum elicere poteramus: ex hac autem, nisi fallor, egregium. Queritur occultè M. Varro de moribus sui temporis, quemadmodum etiam in prima huius libri parte. cum enim uitam superiorū hominum explicasset, & quibus rebus illi uescerentur docuisset, addidit in tertio gradu eos longè processisse, nec in primis agricolarum institutis mansisse, sed ad peiora semper deliciariorūque uenisse, Donec huc, inquit, res deducta est. nam supra etiam, A summa memoria gradatim descendisse ad hanc ætatem. Donec ad nos peruenirent, inquit. ut hoc in libro, cum de

uerre ageret, Quoad perueniat ad laniū. Et in V. de lingua Latina, Hinc ad pecudis carnem peruentum est. nec non in VII. non longè ab initio, Id non peruenit ad nos. Qui nostram coniecturam non probabunt, sedulitatem fidemque uerè accusare non poterunt.

I Circum Fiscellū Et Tetricam montes.) Antea in excusis mendose Fiscelium. ueterem igitur scripturam reposui. nam in illo etiam loco huius in iisdem antiquis libris ita legitur, In Sauracti Fiscello capræ feræ sunt. apud Pliniū etiam libro tertio capite XI I, è monte Fiscello labens iuxta Vacunæ nemora.

I Quam sibi Thyestem subduxerit queritur.) In antiquis libris imminuto uerbo subduxerit, legitur. Apud Terentium quoque Adelphis hoc uerbum κατὰ συνηγορίην pronuntiatum fuit: Non tu eum rus hinc modò produxeris aiebas? Pacuū uersus, quibus fratrem accusat, Et hanc iniuriam queritur, apud Ciceronem sunt in III. de Natura deorum.

I Vox earum non me, sed be, Et c.) Totum hunc locum è uetustis libris restitui. Laudat qui uocem ouium secuti Belare illas dixerunt. nam Græci, qui à uoce eas μῆλα appellarunt, non tam commodè uocem earum expresserunt: non enim me, sed be, sonare uidentur, inquit Varro. Nec tamen Græci ignorabant oues be, non me, sonare. id intelligitur ex uersiculo Cratini comici poetæ, qui adducitur ab Eusthatio in IX. librum Iliadis. Eruditi ac copiosi interpretis uerba hæc sunt: οἱ δ' αὐτοὶ φασὶν ὁμοίως μιμητῆρας καὶ βῆ ἔμην βαί. μίμησιν προβάτων φωνῆς. κρατῖνος, ὃ δ' ἡλίθιος ὥσπερ πρόβατον βῆ λέγων βαδίξαι.

I Quod dicuntur anni capræ.) Vetus lectio, Ut anni capræ. Id autem quod hîc à Varrone traditur, Fenestella

quoque diligens rerum Romanorum auctor docuerat. Ostendit hoc Plutarchus in commentario, quo ueteres ritus Romanorum explicauit: διὸ καὶ τὸν ὀνομάτων πολλὰ τοῖς παλαιοῖς συνέλλιοι καὶ βυβολιοὶ καὶ πόρνιοι ἦσαν, ὥς φανερὸν εἶλας ἔρκειν.

1 Itaque minoris emitis anniculam.) Quam secutus sum lectionem, & excusi nonnulli habebant, & manu scripti omnes. quidam tamen, ut arbitror, dum corrigere uoluerunt, deprauarunt. Ea mihi sanè correctione egere non uidetur. in uetustissimo hoc tantum diuersum erat, quod Emptis, pro Emitis, in eo scriptum est, mendose tamen, ut puto.

1 Asini arcadici.) In manu scriptis Arcadi: Arcadij, ex antiqua scriptura legi posset, ut supra Pecuari, pro Pecuarij, Statili, pro Statilij. nam hoc etiā ueteres librarij hīc seruabant, quod poetæ in secundo casu illorum nominum, quæ geminatam literam illam haberent, frequenter usurparunt, alterum enim I subtrahebant: ea enim ratione ab optimo poeta, Tuguri, Peculi, Pataui, Oti, dictū est. nam Arcadium etiam ab Arcadia declinari eiusdē poetæ uersu hoc confirmari potest,

Tempus & Arcadij memoranda inuenta magistri.

1 Alias stipulandum statim esse è uoletudinario.) In nullis manu scriptis postrema hæc duo uerba inuenimus: nec tamen è nostris scriptis ea deiecimus. quid de illis existimandum sit, studiosi uiri uidebunt.

1 Et quando, è quis.) Locus deprauatus corrigi debet, ut in optimo exemplari, aliisque nonnullis legitur, Et quando, & quū ut, &c. Quū, Varro modum, ac rationem uocat. nam politissimos scriptores Quū, pro Quo modo passim ponere notum est. Ostēderat in pastione tria obser-

uanda esse: primum, locum: secundum, tempus: tertium, modum ac rationem alendi. Infra etiam postquam quod ad locum, tempusque anni pertinebat exposuit, inquit, Quæ potissimum quæque pecudum pascatur, habenda ratio. In peruulgata lectione triplicis rationis, quæ necessaria esse dicitur, tertium membrum non inuenitur: quare pro mendosa illa habenda est.

I Lege censoria committant muli è Rosea campestri, &c.) Hunc locum fœdè inquinatum, nisi fallor, egregiè restitui, atque id parua licetia usus. Ut autem hoc facilius intelligatur, ueriusque de sinceritate huius loci iudicetur, ueterem scripturam adferā. Vetustissimum exemplar, Mulieros & à campestri, &c. nā in alijs corruptior illa pars est, Mulieres enim habent. Quemadmodum igitur uides, uerba confusa distinxi, unamque tantum literam inde sustuli, uerum sensus præclarus totam rem, ut spero, illustrabit, & castigationem meam constituet. nam quin peruulgata lectio mendosissima fuerit, neminem dubitare puto. Loculus ille etiam in hoc libro mirificè, coniecturam nostram adiuvat, ubi de mulis agit Varro, Iidem si exacti sunt æstiuo tempore in montes, quod sit in agro Reatino, durissimis ungulis fiunt. Roseam autem campestrem fuisse declarat etiam uox ualde celebrata Cæsaris Vopisci, qui Campos Roseæ, Italiæ dixit esse sumen. Committere lege, ut arbitror, dixit Varro, quod Cicero sæpenumero, Committere contra legem.

I In Gurgures altos montes.) Gurgures in manu scriptis inueni, antea excusi Burbures habebant.

I Vbi est oppidum Olisippo.) In optimo exemplari Obsippo. apud Plinium tamen, ut in excusis, lib. I I I I. capite X X I I, Olysippo equarum è Fauonio uento con-

ceptu, nobile.

1 Et quando non ualet sæpe magna gregem, &c.) Receptam lectionem retinui, uetustam nunc studiosis exponā, quam sanè mendum aliquod continere omnino credo: contra autem peruulgata plana est. id tantum mali in illa, quòd ab antiqua dissentit: Et quoniā non ualet sæpe magna adficiuntur calamitate.

1 Qui siue ex æstu, siue ex labore.) Vitiosi sunt hac parte antiqui codices, communis lectio aperta, si modo illa uera est, & non ab aliquo correctore conformata: Qui si è labore febrem habent ad apertum humido spiritu, &c.

1 Quot reijculæ sint alienandæ.) In cunctis manuscriptis Quot epulæ, scriptum inueni: quod non parum miratus sum, quomodo idem mendum in tot bonis libris inoleuisset.

1 In Iudæa, in Italia non posse.) Vetus lectio, In iudæa, castigauit ex ingenio, rem ipsam secutus, In Iudæa. Plinius libro XII capite III, Iudæa incluta est uel maxime palmis. Item sunt quidem in Europa, uulgòque Italia, sed steriles.

2 A Pergamide Maledone.) Hic locus antè mendosissimus & erat, & existimabatur, nota etiam adposita damnatus fuerat: ipse ueterē lectionem reposui, quam integram esse arbitror: ut Pergamis, Maledisque, nomina locorum in Epiro sint. Respondet autem superiori illi qui nostra item opera emendatus est. Dixerat enim Scrofa, Sed hæc à nobis ita accipietis, ut uos qui estis Epirotici pecuarij, &c. Idem igitur nunc ait, Nunc rursus uos reddite nobis, o Epirotæ, de unaquaque re. Iocatur autem, ut omnem occasionem nactus facit: maiora enim & eruditiora expe-

etabantur ab Epiroticis pecuarijs. Saltus igitur appellat in quibus pecus pascere soliti essent.

2 Cognomine eodem.) Ita emendavi ex ingenio. multa autem mihi, ut hoc auderem, persuaserunt. Si ita locutus M. Varro esset, ut in excusis erat Cū nomine, in καὶ μὴ τοῦ, incidisset, ac rē obscœnā protulisset. iūctura enim deformiter sonat. Præterea Atticus nomē nō erat, sed cognomen: hoc etiam non paruum argumentum est contra eiectionem lectionem. Initia etiam commentarij de Senectute Cicerō Titum ipsum alloquens inquit, Téque non cognomen solum Athenis deportasse, &c.

2 Quoniā in me uidere cōiecisse oculos.) Ita erat in manu scriptis, & ita scribi uolui. Videre, pro Videris, cepit: ut in illo etiam loco, qui est, ubi agit de suibus, Ignorare, inquit, uidere, cur appeller Scrofa. Sic enim illic etiam habent antiqui codices.

2 Et dicam de primigenia pecuaria.) Vetus hæc est lectio, quam magis probo. Antea in excusis, Et dicam primigenia pecuariæ. Primigenia uerba appellare M. Varro nem in V I. de lingua Latina libro, quæ non sunt ab aliquo declinata, manifestum est: & Primigeniam consuetudinem uictus, in primo libro de uita Populi Rom. priscam & ueterē. Locus autem apud Nonium de mutata declinatione legitur. quare eadem ratione nunc Primigeniam pecuariam dixisse puto. Sex. quoque Pompeius Primigenium sulcum, uocari solitum tradit.

2 Item binæ pro singulis, ut procedant.) Prodant, antea corruptè legebatur. in manu scriptis omnibus Procedant, inueni: Procedant numerentur significat, greges enim ouium magni non bene numerari possent, si eodem loco manerent. quare consuetudinem habent pa-

stores, claudere gregem, & dum emittunt, numerare, aliter enim rursus cōfunderentur. nam Procedere ulterius se ferre significare manifestum est, uel hoc exemplo Vergilij, *Parcite oues nimium procedere.*

2 Et promisit numos.) Vetus hæc lectio: antea, *Exprompsit.* Expromittere uerbum iuri accommodatum est.

2 Ex empto uendito illum damnare.) Ita in manu scriptis omnibus scriptum inueni. Titulum iuris fuisse puto. nam in X I X. libro Pandectarum, iisdem penè uerbis nunc quoque appellatur, *De actionibus empti & uenditi.* In tertio etiam de Natura deorum Cicero, Reliqua quæ ex empto aut uendito, aut conducto, aut locato contra fidem fiunt.

2 Quo incientes secludere possis.) Vetusta lectio *Incientes*, quæ & ipsa mendum habebat, quod tamen sine periculo tolli potuerit. Incientes igitur emendavi, una tantum litera ex ea dictione sublata. Sūt autem Incientes propinquæ partui, ut Sex. Pompeius docet.

2 Meridianam quæ est aridior iucunditate præstat.) In excusis antea Meridianæ. Præstare tamen aliquam rem, id est, uincere, ac superare, ueteres dixerunt. Initio etiam tertij libri sic locus ille in antiquis legitur, *Immani numero annorum urbanos agricolæ præstant.*

2 Inigunt in ea stabula.) Mēdose antea, *Inijciunt*: ut enim hoc uerbum ualde accommodatum, ita illud alienū.

2 Ut agni satulli fiant lacte.) Vetus hæc lectio, quam ueram puto: ideoque communi expuncta, hæc in suam sedem reduxi. Satullare etiam uerbum usurpauit Varro apud Nonium, 1289, *περί αἰρέσεων*. Neque in puluere mitico coquam carnem, quibus satullē corpora, ac famē uētris.

2 Aut adipe suilla.) Vetus lectio, quam Priscianus etiā

agnoscit, qui tradit uetustissimos multa huiusmodi nomina & uirili, & muliebri etiam genere protulisse: & de adipe utitur auctoritate M. Varronis in I I. libro Rerum Rusticarum.

2 Viciam molitam.) Mendosè antea, Mollitam. Lucilius libro X X I X. apud Nonium 1 3 4 2, Fovere ex molito hordeo. Iterum hoc ipso in libro idem error, & eodem pacto correctus, auctoritate eorundem codicum.

2 Aut herbam teneram.) Contaminatus in extrema est dictione optimus liber, Tenentiam enim habet: receptam lectionem retinui: emendari fortasse non incommode posset Tenellam. sunt tamen manu scripti, qui Teneram, habent.

2 Antequàm calores, aut frigora se exegerunt.) Vetus lectio Eregerunt: fortasse, Fregerunt: notum enim iam omnibus quemadmodum antiqui librarij propter similitudinem illarum literarum in Romana uetere scriptura sæpe lapsi sint, & F, pro E, contràque scripserint. In optimo exemplari sic locus hic legitur è secundo hoc libro, Optimæ elutæ sunt in Sicilia, cum Flutæ, legi debeat. Nihil uariaui. leuem tamen suspicionem meam ex diuersitate lectionum ortam significare uolui. Cicero de æstu meridiano hoc uerbo usus est, lib. I. de Oratore, Ad extremum Scæuola paulum requiescet, dum se calor frangat.

2 In ouibus pellitis.) Cum in Megarensi agro pelli- bus intectas oues spectasset Diogenes, Megarensium autē liberos nudos ob mendicitatem passim uideret, facetè dixit, Præstare Megarensis arietem esse, quàm filiū. Cui similem uocē postea fortunatissimus Romanorum Imperator de immiti rege Iudæorū edidit. Diogenis ἀπόφθερμα ab Laertio in ipsius uita relatum est. Quas pellitas oues

f.i.

M. Varro, ille πρόβατα δ' ῥμασιν ἐσπεπασμένα appellat.

2 Ut sunt Tarentinae, & Atticae.) In antiquioribus cunctis Atticae, inuenimus: in nullis, ut antea in excusis legebatur, Altinates. Lanam Atticam nobilem fuisse testimonio etiam Latini Poetae scimus. apud Nonium Labe- rius Paupertate, Nihil refert mollem e' lanitia Attica, an pecore ex hircorum uestitum geras. Eandem in magno pre- tio habitam Plutarchus quoque ostendit in commentario περὶ τοῦ αἰθέαν, his uerbis. μήδεῖ μάτιον περιβαλέσθαι εἰ μὴ προβάτων ἄττιων εἴη τὸ ἔριον.

2 Vel lauari, ac parari.) Communem lectionem re- tinui: quam uero in antiquioribus libris inueni, nunc oste- dam: in illis enim putari, pro Parari, legitur. in optimo tamen codice mendi nota ad hunc locum adposita est. Non multo ante ubi in excusis, Sole exorto puro, scriptum erat, in iisdem uetustis, Puto. Putum, antiquos pro purum dixis- se, notum est. Sext. etiam Pompeius inquit, Imputatum, non dum purgatum. quare arbitror ueterem scripturam rectam esse.

2 Et genit lac. De sanitate.) In optimo codice, Ge- nit lacte, Sanitate. Verbum Genit, saepe iam à Varrone usurpatum, recepimus. formis autem excusi antea Gignit habebant: nec nos fefellit ante ipsum, Lacte, nominandi casu dixisse: ueruntamen quia locus maculosus erat (De, enim quod hic necessarium uidetur, non erat) existima- uimus in hoc peccare librarium potuisse, & pro de, te, scri- psisse, atque incommode cum priore uerbo coniunxisse. po- test etiam rectè in antiquis Lacte, scriptum esse, ut prae- positio defecerit. Siquidem animaduertimus (nihil enim re- linquere uolumus, quod possit studiosos adiungere) in se- quente capite, ubi in excusis, De forma uidendum, legitur,

in eodem uetustissimo libro, alijsque nonnullis, Forma uidentum, sine præpositione scriptum esse. quare cogitabunt studiosi, an defendi lectio illa possit. Sunt tamen manuscripti, qui cum excusis utroque loco faciant.

3 Ut mammulas pensiles habeant.) Ita in antiquis inuenimus, in excusis antea Mamillas. Sext. etiam Pompeius inquit, A Mamma, Mammulam, & Mamillam.

3 De emptione aliter, atque de ouibus dico.) Vetus lectio, De emptione aliter dico adque fiet. scribi debere puto, Aliter dico, atque fit: Hoc intellectu, ut ostendat se contra consuetudinem hominum sentire, qui sanas capras stultè promittant, cum illæ sanæ ne pūcto quidem tēporis sint. Alijs ipsas utijs carere promitti sine fraude potest, cum carent. De sanitate, falsum & improbum est.

3 Ac Mamilius scriptum reliquit.) Ita emendauimus ex uetustis codicibus, cum antea Manilius scriptum esset. ut hoc ipso in libro iterum, Qui Mamilij actiones sequuntur lanij. sed etiam tertio capite de equis, Vt in Mamilij actionibus sunt perscripta. Quorum librorum auctoritate intelligitur nos rectè fecisse, qui quondam in primo libro de Oratore, ubi Manilianas uenaliū uendendorum leges, scriptum erat, Mamilianas emendauimus, quod etiam in primo libro de Finib. faciendum est. adhuc enim illic corruptum hoc nomen, Differetur inter principes ciuitatis P. Scæuolam M. que Mamiliū.

3 Quod etiam Archelaus scribit.) Plinius quoque libro VII, capite L. Auribus eas spirare, non naribus: nec unquam febris carere, Archelaus auctor est. Aristoteles tamen libro primo de Historia animalium, Alcmaeonem hoc scripsisse tradit, quem etiam mendacij insimulat: ἀληθείων δ' ἐν ἀληθείᾳ λέγει φάρμενος ἀναπνεῖν τοῖς

f.ij.

αἴγας κατὰ τὰ ὦτα.

3 *Tantum enim fefellerit.*) In excusis antea, Fefellerit. in cunctis manu scriptis, Fefellerit, scriptum inueni: quare tantum librorum consensum non spreui, atque ita scribi uolui. Admonet Eusthatius, Homeri copiosus interpres, Atticos sæpe, quos Modos appellat Grammatici, uariasse, et pro Indicandi, modum Optandi usurpasse. Exempla ab eo adlata hæc sunt: ἐπεὶ ἔλθοι ὁ δ' ἄναξ ἢ τοι ἦλθεν, καὶ ὥς δ' ἑλαλήσοι ἀντὶ τῶ ἑλάλησεν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. hæc enim addit, οὕτω καὶ ὥς δέ, τὸ, ἦ γὰρ ἂν νῦν ὕστατα λωβήσαιο, ἀντὶ τοῦ τὰ ὕστατα ἂν ἐλωβήσω, ἢ γὰρ ἐλώβησας. Huiusmodi quodam sermone potuit M. Varro uti, et nisi plena omnia maculari essent, et hæc omnes rariores locutiones ab imperitis grammaticis è libris excusis sublatae essent, huius etiam sermonis plura exempla occurrerent.

4 *Nec me esse ab Eumæo ortum.*) Hæc uera, ut arbitror, lectio est, è uetustissimis, optimisque libris eruta. communis eruditos etiam uiros fallere potuisset: erat enim ab his, qui è ueteribus uestigijs ueram elicere non potuerant, satis concinnè conformata. Prisca igitur huius loci scriptura, Nec me esse ab eum æuo ortum. Vna igitur sublata litera, totum locum correximus. nam elegantia huius lectionis, cum sensu quem præ se ferebat uulgaris, comparari non potest. Eumeum subulum Ulyssis fuisse, mediocriter etiam literati sciunt: qui rem familiarem heri fideliter administrauit, et cum eo, quem tamen nondum agnouerat, longum sermonem in XIII, libro Odysseæ habuit. Hanc etiam emendationem confirmat, quod antea dixerat, Accipe à me cum Homeri-
co Melanthio, etc. Iocabatur enim optimus et eruditissimus senex.

4 Si formosi sunt uerres, & scrofa.) In optimo exemplari Verris : nec multo post iterum Verris , eodem casu, in eodem libro, Verris octo mensium incipit salire. Quædam quæ hîc emendavi, adeo plana sunt, ut confirmatione non egeant.

4 Vsque ad primum : deinde it retro, quoad perueniat ad lanium.) Hic locus in excusis codicibus ualde uariatus erat, culpa, ut puto, sinistrorum quorundã correctorum . in antiquis illum integrum inueni. Id, tantum in illis pro It, scriptum erat : quæ scriptura in priscis exemplaribus , frequens est. It retro, deterior fit : ut Vergilius etiam,

In peius ruere, & retro sublapsa referri.

Plinius de suibus inquit, Mares non ultra trimatum generant . Quauis autem usque ad trimatum generent, ad primum annum facere id rectè possunt , ut credidit Varro : postea languidiores fiunt, nec tam bene munere illo funguntur.

4 Sus Græcè dicitur ὕς, Olim thysus.) Prisca hæc lectio . in excusis ante θύτης . De uetere nomine suum apud Græcos auctores nihil legi . quare in re incerta fidem antiquorum codicum sequi malui . Clemens in II. Stromate refert, quendam sapietiæ studiosum uirum affirmasse suem nominatum à Græcis esse ὕν, tanquã θύν, quod uiscerationibus tantum, atque epulis aptus esset. uerba ipsius hæc sũt: λέγεται γ' ἔν τινι τῶν φιλοσοφούντων ἐτυμολογοῦντα τὴν ὕν θύν εἶναι φαῖναι, ὡς εἰς θύσιν καὶ σφαγὴν μόνον ἐπιτήδειον.

4 Et quod nuptiarum initio.) Athenæus libro III. δατυ. olim Græcos Veneri suem mactare solitos tradit, atque id testimonio ueterum confirmat. Arguios uerò id
f.iiij.

etiam tunc seruare qui ludos quibus id facerent, inde quoque appellarent ὕμνισαν.

4 Et Græcæ χοίρον.) Ita emendavi è uetustis libris: in excusis enim antea Græci. Græcæ, scilicet mulieres. supra enim, Nam et nostræ mulieres maximè nutrices et c. respondet igitur illi parti egregiè, et Græcæ χοίρον.

4 Itaque ijs animam datam esse proinde ac salem.) Vetus hæc est lectio. Eadem sententia, aut parum immutata, apud Clementem legitur: nam quæ paulo ante è I I. Stromate posui, hæc uerba cōsequuntur, δεδούσαι γὰρ τῷ θεῷ τῷ ζώῳ ψυχὴν πρὸς ὃ δὲν ἕτερον ἢ ἐννεα τὸ τὰς σάρκας σφριῶν, et c. Huius autem uocis Plutarchus in V. libro Sympos. cap. X, Stoicos homines auctores fuisse tradit, quæ etiam à Cicerone libro V, περὶ τελῶν laudatur. Nam in III, de Natura deorum, eam protulisse Chrysippum docet.

4 Pernæ tomacinæ, et taniatæ.) In optimo libro, Comatinæ, et canatæ, nihil tamen uariaui.

4 In uineta.) Communem lectionem nouam, falsamque putavi, ideoque ueterem scripturam reponere malui: etsi illa maculosa est: poterunt tamen nunc industria eruditorum maculæ inde abstergi. Ut autem quid suspicer aperiā, arbitror inquinata hac uoce locum significari, in quo hoc etiam, quod supra de sue narrauit, factum esse acceperit. nam in Arcadia se hoc non audisse, sed uidisse inquit: quod autem in sue fieri potuit propter obesitatem, et stuporem illius animantis, uerisimile nullo modo in iuuenta est. nam nec humi iuuentæ tantum iacent, ut facultatem muribus præbeant in corpore suo nidificandi. Plinius in sue hoc factum quandoque esse tradit: de iuuenta non meminit. Pro Vineta, fortasse Veneta, aut Ve-

netia scribendum est: in illis enim locis quondam magni pecuarij. Veneti etiam equi à Græcis poetis celebrantur, quòd illis in locis egregij essent. In Græcis commentarijs ἐνέτιδες ἱπποὶ πῶλοι σιφανηφόροι ἀπὸ τῆς περὶ ἁδρίαν ἐνέτιδος.

4 Sed eos cum iam pasci possunt, secernunt.) Diverſa est uetus lectio, quæ tamen mendo non uacet: eam notam esse uolui. nam receptam etiam non ualde probō, quanuis loco non mouerim, secundo ea cum iam &c.

4 In eorum foetu scrofæ.) Antea in excusis Potu: in manu scriptis antiquioribus Petu: in semiuetere Pecu: Foetu legi debere arbitrati sumus: quam cōiecturam nostram tunc amabimus, cum à doctis uiris probari audiemus.

4 Vestigia apparent Lauinij, quod & simulacra eorum &c.) Ex ingenio ita emendaui. nam peruulgata lectio parum mihi probabatur, & à uetere discrepabat: uerum quia nolo optimum auctorem, dum purgare studeo, inquinare, quæ me causæ mouerint, ut ita corrigerem, exponam: si inanes illæ existimabuntur, coniecturam meam explodi æquo animo patiar: sed prius cum fide uetustam scripturam hîc adponam: Vestigia apparent iamne, quod & simulacra eorum. Oppidum significari debere deprauata illa uoce affirmarim. Lauinium scribi oportere suspicatus sum. nam si ex prima litera, L. fiat, in quo sæpe peccasse librarium antea ostendi: non ualde à Lauini notæ illæ remotæ erunt. Lauinij portentum hoc Aeneæ factum esse supra M. Varro ostendit, & in V. lib. de lingua Latina: oppidum enim illud primum conditum in Latio. quare uerisimile est ibi ænea simulacra posita fuisse, & corpus matris etiā conseruatum. cur autem in aliā urbem translatum fuerit. nec enim tam
f.iiij.

uetus aliud oppidum tunc erat. Alba certe iam pridem diruta, Lavinii adhuc stabat, quod testimonio quoque Strabonis confirmatur: illius enim hæc uerba sunt è libro V, τῶν γεωγραφουμένων. ὑπέρκειται δ' αὐτῆς τὸ μὲν λαοινίον πόλις Ῥωμαίων ἐν δεξιᾷ τῆς ἀπίας ὁδοῦ, ἀφ' ἧς ἔποπτος ἦτε θάλασσα καὶ τὸ ἄντιον. Dionysius Halicarnassæus totam hanc historiam copiose narrat: nihil tamen quod ad loca in quibus simulacra hæc æhenea suis, ac porcorum erecta essent, pertineat.

4 Cum creuerunt cupiunt sequi matrem.) Antiqua lectio diuersa: non tamen adhuc aliquid ex ipsius parte boni elicere potui. ut alij in hoc laborare possint omnibus eam studiosis exponam: Cum creuerunt capiuntur, sequi matrem pastum, &c. Nam in peruulgata, Cupiunt, elegantem ullam sententiam, nisi fallor, non habet.

4 Ut desiderium ferre possint parentis.) In cunctis manu scriptis post Parentis, inueni Nutrices. Nec statuere potui quid illa uox sibi uelit: an Nutricis, pro Parentis aliqui legebant? nutricemque matrem, dum porcos aleret appellauit Varro. In recepta lectione, si integra est, scrupulus nullus est: negotium tantum iure nobis facessit antiqua lectio diuersa.

5 συνηπαρῶται inquit χαίρειτε.) Mēdose antea in formis excusis, Sic epiroticæ: & aut nullo, aut inepto sensu. Vetus lectio Sinepirotæ: quæ paruum uitium habuit: nec illud librarium fefellerat, quanuis tollere non potuisset: mendi enim notam adposuerat. Castigauim recte (ut opinor) συνηπαρῶται. Antea Scrofa dixerat, Nunc rursus nos red-dite nobis, ò Epirotæ. Nam Q. Lucienus συνηπαρῶτας illos appellat, ut qui pecuarias ipse quoque ut Epiro haberet, & unus Epiroticorum esset.

§ In quo quidem inquit Vaccius.) Postrema duo uerba ex antiquis libris reposuimus. hîc enim Vaccij persona requiritur, sine qua posse fieri hîc nonnulli putarant: quia supra pro Atticus, Vaccius legebant. nos illic etiam Atticus, in nostris inuenimus: sed paulo post Menas, in ijsdem libris desideratur.

§ Novi, inquit ille, maiestatem.) Antea in excusis inquit Menas. ita emendavi ope uetustorum codicum: uerum quia parua licentia usus sum, totam rem patefacere uolui. In antiquis locus maculosus: ita enim habent, Inqui diue. inquit, pro Inquit, illic etiam in ijsdem libris scriptum inueni, inquit Atticus: et pro duobus ll u corruptè positum. quare sine culpa me posse, inquit ille, corrigere ratus sum.

§ Ut βούσσυον, βουπᾶδα.) Antea in excusis βούπα-να. in optimis libris βουπᾶδα legi, quam ueriores puto lectionem. Sex. Pompeius, qui à Varrone totum locum accepit, inquit, Bulimon Græci magnā famem dicunt, assueti magnis et amplis rebus præponere Bu. Hinc est quòd grædes pueros Bupædas appellāt, et mariscā ficiū, Busycon.

§ A quo eas Græci Bugonas.) A Elianus περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων, ultimo secundi libri capite, quo laudes bonum explicat, et quæ commoda ex ipsis homines capiant, docet: hoc etiā quod nunc tradit Varro nō relinquit, καὶ ἀποθανῶν δὲ βοῦς γενναῖον τι χρῆμα καὶ ἀξίει παινον. μέλι τταε γοῦν ἐν τῶν ἐκείνου λευκάνων ἐκφύονται, ξῶον φιλεργότατον, καὶ καρπῶν τὸν ἄριστον καὶ γλυκύηυσον ἐν ἀνθρώποις παρασκευάζει τὸ μέλι.

§ Quæ prægnans horda.) In cunctis hîc manu scriptis Horda, et Hordicalia per h. in V I. autem libro de lingua Latina, Forda, et Fordicidia, per f. Fordicidia, in-

Quit, à fordis bubus. Bos forda, quæ fert in uentre &c. Id etiam apud Sex. Pompeium reperies, qui nunc Fordas, nunc Hordas boues prægnantes esse dicit. Negligentia autem librarij id factum esse non potest, sequitur enim ordinem literarum. Adeo autem uicinam naturam hæ habebant, ut sæpe inter se commutarentur.

§ Quam iam expertæ.) Nihil uariaui: ueterem tamen scripturam notam facere quid nocet? in manu scriptis igitur Ex parte: corruptè sanè. quis autem scit an aliter corrigendus locus sit? Nam si expertæ, cepit eodem intellectu quo Vergilius,

- altera uirge,

Altera iam primos Lucinæ experta labores.
cur repudiari debent uacæ, quæ semel tantum pepererunt? crebra uitia quæ in excusis codicibus inuenio, me fortasse sine causa quandoque faciunt de aliquo loco malè existimare.

§ Prior quàm posterior melior.) Vitiosi hac parte sunt antiquiores libri: sic enim habent, Prior quàm posterior in eo prior. In optimo mendi nota adposita est.

§ Iugatorij Ligustici.) Vetustissimus codex in ambabus uocibus diuersus, qui Nugatori Ligusti, habet. De posteriore uoce alibi differuimus: de priore si forte ita legi debet, Nugatorias res, abiectas, ac uiles, ueteres scriptores frequenter appellarunt. Nam Varronis ille locus è septimo libro de lingua Latina ita legi debet: Schæmiculæ ab Schæno nugatorio unguento: in excusis enim libris deprauatus est.

§ In Thracia ad μέλανα νόλον.) Vera hæc lectio, fideliter in antiquissimo codice conseruata. nam in alijs inanis sedes Græcarum uocum relictæ. In alijs ne relictæ

quidem. Strabo libro I I, τὸ δὲ συνεχὲς τὸ αἰγαῖον ἔστιν ἡ δὲ
σὺν τῷ μέλανι κόλπῳ καὶ τῷ ἑλλησπόντῳ. Herodotus quoque
non semel huius loci mentionem fecit. Nam in Polymnia
hæc ipsius uerba sunt: Εὐθεῦτεν δὲ χάμπῳ τὸν κόλπον
τὸν μέλανα καλεόμενον, καὶ μέλανα ποταμὸν, οὗν ἀντιχόν-
τα τότε τὸν στρατὸν τὸ ῥέεθρον, &c.

5 Vos uideritis, inquit, mihi qui Aristotelem legitis.)
Duo hîc uerba ex antiquis codicibus restituimus.

5 Exemptis testiculis.) Hoc Aristoteles in extremo li-
bro nono de Natura animalium tradidit. locus tamen in
excusis codicibus, & in manu etiam scripto, quem habui
longe emendatiorem deprauatus. Theodorus sanè hæc in-
de sententiã eruit, siue meliores codices habuit, siue ex inge-
nio ita legendum esse uidit. Nam Varro etiam sententiam
illam (nisi fallor) confirmat. In primo autem libro de ortu
animantium eandem rem Aristoteles narrauit: ubi ui-
tium uerba non habent: Καὶ ἡ δὲ ταῦρος τις μετὰ τὴν ἐν-
τομὴν ὀχεύσας εὐθέως ἐπλήρωσεν.

5 Atticus centum uiginti habet.) Optimus codex inqui-
natus: habet enim Centaurum uiginti.

6 Quod faciunt Peloponnesij.) Antea Peloponnes-
ses, ex optimis exemplaribus ita emendauimus. Recte dici Pe-
loponnesij, manifestum est. Stephanus etiam πελοποννήσιος
ὁ οἰκιστὴρ.

6 Vnum ferum quos uocant onagros.) Apud Sudam
Caudò insula prope Cretam esse traditur, in quo maximi
gignerentur onagri.

6 Alterius anni pariant.) Vetusta hæc lectio, an-
tea mendose, Alternis annis. Paulo post, ubi in excu-
sis, Quod remissione laboris fit deterior. In antiquis,
Sic deterior. Arbitror legendum, hic deterior: ex priore

uoc s , ut opinor,consequenti huic adhæsit, & aspiratio, quemadmodum, sæpe desideratur. Communis etiam lectio comoda.

7 Q. Modius Equiculus.) Ita emendandi auxilio uetustorum codicum, in quibus, Que modius, legitur. Ferè autem neteres librarij cum Q. prænomen scribendum esset, Que imperitè scribebant. In optimo exemplari mendina nota hîc adposita est.

7 Quod equus X X X. mensium.) Quemadmodum in primo libro multa Varro à Theophrasto sumpsit. ita in secundo hoc plurima ab Aristotele mutuatus est: quæ quia facile inueniri possunt, & alijs nunc rebus studeo, non curiose ostendam. Hic certè locus inde translatus est: in libro V I. de Natura animalium: Βάλλει δὲ τοὺς μὲν πρώτους τέτταρας τριακοντάμηνος, τοὺς μὲν δύο ἄνωθεν, τοὺς δὲ δύο κάτωθεν. Βάλλειν enim appellat, quod Varro eicere, aut amittere dentes uocat. quanquam primum uerbum naturam Græci uerbi quo usus est Aristoteles magis exprimit. Inde ἄβολοι equi appellabantur, qui nondum dentes eiecissent. nos etiam in hac re exponenda uerbo quod his respondet familiari nostro sermone utimur.

7 Cum dentes sint facti brocchi.) Brocchi per duo c c, in optimis hîc exemplaribus scriptum est: ut ubi de canibus post agit iterum: Directis priusquam brocchis.

7 Spina maxime duplici: sin minus non extante.) Vetus hæc est & uera lectio. antea in excusis Extenta, mendose. In libro ubi selectæ sententiæ sunt de re rustica auctorum: ex Apstyrto, ῥάχιν, μάλιστα μὲν διπλὴν, εὐδέμην γε κυρτήν.

7 Peroriga enim appellatur &c.) Optimus codex hîc mendosus est: nonnulli item qui eum sequuntur: sic

autem in illis est, Peroriga misit appellatur qui qui admittit. Vitium habere hanc scripturam cognovit librarius, ideoque mendi notam ad eam adposuit. Fortasse legendum, Perorigam, sic appellatur &c. ut Perorigam cum superiore parte hæreat. E Plinio mendum tollatur, quod in libro VIII. capite XIII. est, Perorigam enim legi debet, ubi in excusis, pariter Aurigam, scriptum est. In antiquis certe Plinij exemplaribus, Prorigam, unius literæ diminutione legimus. Sunt & alia etiam vitia ea parte, quæ auxilio veterum librorum tuto corrigi possunt. Sic autem totus ille locus legendus: AEqua ex causa in Reatino agro laceratum perorigam inuenimus. Nam ita etiam conueniet Plinio cum M. Varrone, qui infrà hanc rem narrat. Quem Varro Perorigam siue Peraurigam, Aristoteles ἐπιμελητήν appellauit: ὁ ἐπιμελητής καλύψας τὴν μήτερά &c.

7 Scillæ mediū conterunt.) Et antiqui omnes, & quidem etiam formis excusi recte Scillæ medium, habent: in alijs improbè illa uox commutata fuit. Quod hic Varro medium in scilla uocat, Plutarchus μέσον in lactuca uocauit. Extrema sanè pars quarti libri συμποσιακῶν uetustate, aut importunitate quorundam defecit. De quibus tamen rebus illic disputaretur, ex titulis ante librum ipsum constitutis, intelligitur: postremi autem capitis hic index est: διὰ τὸ τὸ μέσον τῆς θρίδακος αἰγυνῶν οὐ τρώγουσιν. Quintilij, qui & ipsi de rebus rusticis scripserunt, cum de eadem re agerent, quod M. Varro Medium, Plutarchus uerò μέσον, ipsi περιόρδιον uocauit, id est medullā. Quid autem ea uoce intelligerent, planius exposuerunt. nā quod tenerum ac molle in scilla est, se intelligere dixerunt, & quod etiam aliquis non incommodè adipem appellaret. Verba eorum quæ in XVII. γειώπονινων leguntur, hæc

ſunt: εἰ δὲ μὴ προσδέχονται τοὺς ταύρους αἱ βοῖς, σκίλλης τὸ περιάρδιον μετὰ ὕδατος τριπλέον καὶ περικρίσειον. τετέστιν τὰ ἀπαλώτατα τῆς σκίλλης. καὶ ὡς ἂν εἴπῃ τις τὸ σέαρ διδόναι μετὰ τὴν κάθαρσιν τοῖς μορίοις τῶν βοῶν.

7 *Itaque ut restibiles segetes essent exuētiores.) Ab Aristotele hanc sententiam accepit M. Varro, quam tamen elegantissime conuertit. Εὐχα δ' ἐνίκωτόν καὶ πάμπαν ἀνάγκη διαλέπαι καὶ ποιεῖν ὥσπερ νεόν. Ager restibilis quis sit, igitur unde uocatus, ostendit ipse in quinto libro de lingua Latina.*

7 *Ne ungulas comburat stercus cauēdum.)* Receptam hanc lectionem non damno: antiquam tamen quamuis uiciosam, inquinatamque, notam esse uolo: Ne ungulas commurat stercus tenebat. In optimo codice mendi nota adposita est. Columella communem bene restitutam confirmat. libro VI. capite XXXVII, Prouidendumque ne stercore ungulas adurat.

7 *Vt equuli consuescant.)* Antiqua hæc igitur uera lectio: mendum in excisos fluxerat, quod in uetustis Eculi, scriptum est, quæ scriptura imperitos fefellerat: sed non multo etiam post Eculum posse domari, in iisdem scriptum est.

7 *Ab eo tempore mediocriter exercendum.)* In cunctis manu scriptis uno excepto Extriendum: in illo autem, qui è melioribus non est, Eximendum. Nihil uariaui: quam autem studiosis opem dare potui, dedi: fortasse etiam nihil melius quærendum.

7 *Equi.)* In manu scriptis, Equis. Fortasse è quīs. nam sic sæpe loquitur Varro. quæ autem in excisis erant tria uerba, Alij ad prædam: in nullis à nobis manu scriptis inuenta sunt.

7 *Medici pecorū ἰππίατροι appellati.)* Antea κτηνία-

ἔποι, contra sententiam ipsam, et fidem uetustorum codicum scriptum erat. Quauis medici pecorum non equos tantum curent, sed alias etiam ueterinas: tamen quia plurima sunt in equis et signa morborum, et genera curationum, à Græcis ἱππίατροι, ab equis imposito nomine, appellantur, inquit Varro. Hoc autem uerum esse intelligi potest ex commentario in quem collati sunt multi Græci auctores, de re ueterinaria. ἱππίατροι enim illic etiam appellantur, non κτηνίατροι. Qui Latinis imposuerunt nomina, hoc non spectarunt. nam Veterinariam medicinam illam uocarunt, et Veterinarinarios medicos. unde hîc nonnulli nō animaduertentes Varronis sententiā, κτηνίατρος perperam scripserūt. κτήνη enim Græcis τὰ βοσκήματα.

8 Et ipsi pro se sacrificarentur.) Ita emendavi è uetustis libris. Nonius de Contrarijs generibus uerborum, ostendit ueteres Sacrificantur, pro Sacrificant, dixisse: potissimūmq; Varronis exemplis hoc confirmat, è uarijs ipsius libris sumptis, in quibus etiam huius libri locus ille sic legitur: Ibi enim solent sacrificari lacte pro uino. Ex huiuscemodi locis cognosci potest integritas codicum M. Varronis, quos habui, et audacia imperitorum, qui quæcunque à communi consuetudine discedunt, in ueteribus auctoribus deprauant.

8 Hæc me Reatino auctore probares mihi inquit.) Sic in omnibus antiquis scriptum inueni: antea, Mi Atticæ, in excusis legebatur. Consensum igitur multorum, ac bonorum librorum secuti sumus. Nobilitatem multorum Reatinorum Strabo quoque multam esse tradit libro V, Καὶ δὴ καὶ τῶν ἡμιόνων γένος τῶν ῥεατινῶν διωνόμασαι θαυμαστῶς.

9 Pertinet ad feras bestias, ac syluestres.) In maiore

ac meliore librorum parte hic locus turpiter inquinatus est: Ad feras bestibus assiluestribus assiluestres. Nec tamen maculæ ipsius librarium accuratissimum fefellerunt: ad eum enim mendi notam adposuit. In uno tantum manu scripto receptam lectionem inueni.

9 Et potius uaris quàm uatijs.) Prisca hæc scriptura, quæ recta est: antea Vacijs, corrupte. Sic etiam in Pandectis Florentinis hoc nomen scriptum est, libro XXI. de AEdilitio edicto. L. Idem Offilius. Quæsitum est an ualbus, et blæsus, et atypus, isque qui tardius loquitur, et uarus, et uatius sanus sit: et opinor eos sanos esse. Huius capituli ferè omnes sententias ad uerbum à Frontone expressas in XIX. libro γεωπονικῶν legimus. Verùm cum hæc pars in excisis nuper manca sit, non malè facturos nos arbitror si è uetusto codice illam restituerimus, qui est in Medicea bibliotheca: σιέλν ὀρθά, εἰ δὲ μὴ, σιχαμβότερα μάλλον ἢ βλαισὰ πόδας etc.

9 Solo nec ut corneo nec etc.) Antea, Talo nec ut corneo etc. Quæ lectio facile damnari potuit: est enim multis modis falsa. quis enim talum unquam inuenit, qui nō magis quàm corneus esset? ne dum mollis inueniri possit: est enim osseus. Proprio certè nomine talum in cane uocare nō potuit Varro, si Aristotelem audire uolumus, qui in I I. de Natura animantium inquit, πολυχιδὲς δὲ ἐν ὧ πᾶσι ἔχον ἄσπράγαλον, ὥσπερ οὐδ' ἄνθρωπος. Solo, legi debere arbitratus sum, quòd hoc aut illo modo factum magnas utilitates præbere potest, aut impedimenta cani ad currendū et ingrediendum. Solum autem infimam partem pedis, pellēmque illam appellari manifestum est, uel testimonio Ciceronis, qui ita conuertit ex epistola Anacharsidis ὑπόδημα, δέρμα ποδῶν, Calceamentum, solorum callum: cum

enim accuratè singulas partes pedis exponeret M. Varro, non debuit hanc tacere. nam quod nec corneum, nec nimium durum, sed fermentatum ac molle esse uult, has omnes naturas solum habet: & quæ probat Varro ualde his canibus accommodata sunt. nam corneum alienum, & quod nimis durum etiam esset: neque enim firmiter terræ hæret aut in cursu explicatur. contra fermentatū, ac molle egregias commoditates habet. Sed hæc faciliè ab his, qui naturam earum cognitam habent, aut uenationi aliquando operam dederunt, intelligentur. Veterem scripturam, ex qua ita legendum esse suspicatus sum, nunc proponā: nam illa aliquid mendi omnino habet, & maculosa à librario etiam existimata est, qui nectam, quam consuevit, adposuit, selone ut corneo, ne nimium duro. Vnius igitur literæ commutatione ex Selo, solo feci. nam extrema syllaba Ne, ab solo seiungi debet: importunè enim illi hæserat. nec tamen illa quoque uitio uacabat. nec enim esse debuit, ut paulo post iterum, Ne nimium: pro, nec nimium. Animaduerti in uetustissimo exemplari eodem pacto alijs etiam locis Ne, pro Nec, scriptum: ut de equis, Genib. rutundis, ne magnis. In XIX libro γεωπονικῶν multa de canibus Frontonis nomine leguntur, quæ, nisi fallor, Fronto ipse è Varrone expressit. nam eundem ordinem in singularum partium natura exponenda tenet, & quæ aut probauit, aut reprehendit in canibus Varro, eadem ille aut laudat, aut damnat. nam quod ad hunc locum attinet, inquit, πόδας μεγάλους. ἐν δὲ τῷ ἐπιβαίνειν πλατυνομένους, δακτύλους διηρθρωμένους, ὄνυχας κενυρτωμένους. statimque ad spinam transit. Quare cum nihil de solo dixerit, sed omnem hanc partem, quæ in cunctis exemplaribus mendosa est, reliquerit, quandoque coniecimus, inde id

g.i.

factum esse potuisse, quòd multis antea seculis hæc macula hunc locum fœdasset. De hoc tamen unusquisque ut uolet existimabit.

Hanc animaduersionem ut magis amem. facit Borghinus meus, iuuenis acutissimi ingenij, & cunctis bonis artibus eruditus: qui ea magnopere delectatur, ad eamque me primo excitauit, & non parũ adminiculatus est, cùm in sermone de hoc deprauato loco cum eo disputarem.

9 Pastores ut deducerent in metapontinos saltus, & Heracleæ emporium) Hunc locum in cunctis manu scriptis mancum decurtatũque inueni, nec tamen communem lectionem uariaui. Vetustam hĩc proponam, si forte aliquis maiore ingenio præditus illius auxilio locum restituere possit: Pastores ut dedurent in metampinos saltus, & traclepore, inde cum, &c. In optimo codice mendi nota adposita est. Metapontum & Heracleam oppida fuisse in ea parte Italiae, quæ olim Magna Græcia uocata est, omnibus notum. Metapinum ostium Rhodani fuisse, unde Metapini saltus appellari potuerunt (si forte ita legendum est) Plinius libro III, capite IIII, ostendit: non longèque ab eo oppidum Heracleam uocatum, aliquos tradere auctores idem affirmat. Sed omnia in tam corruptis uestigijs incerta, & tenebrarum plena sunt.

9 Ad pastores redierunt.) Acutam uocem Diogenis qua Platonem acerbè momordit, ab illo laçessitus, commemorare libet: ut animum ex his minutis, molestisque animaduersionibus paulum reficiamus. est autem ualde ad hunc locum accommodata. Disserebat de grauioribus aliquibus rebus Plato, præsente Diogene, parum tamen attendente. Molestè id tulit Aristonis filius, atque, Au-

di uerba mea canis. Minimè perturbatus Diogenes, respondit, Atqui ego in illa loca non redij, in quibus uenditus sum, quod canes facere consueuerunt. Obscurè tangens ipsius in Siciliam reditum. Aelianus hoc refert in libro περὶ ποιικίλης ἰστορίας. Molonis etiā magni illius rhetoris uox circumfertur, qui hostili animo præditus aduersus Platonem, dicere solitus erat, Nemini mirum uideri debere, si Dionysius Corinthi, sed potius, si Plato Syracusis. Erat autem prouerbiū, nunc etiam satis peruiulgatum, διονύσιος ἐν πορὶ νῦν. A multis denique profectio illa Platonis in Siciliam damnabatur, quare uerius potuit eum Diogenes insimulare, quòd cum prauum, infidūmque animum regis expertus esset, potestati eius se iterum commisisset. Hoc autem Diogenis ἀπόφθεγμα alter quoque Diogenes in uita ipsius, quam diligenter scripsit, retulit: concisius tamen id, & in aliqua etiam re ab eo, quod supra posuimus: diuersum.

9 Qui uellet se à cane sectari.) Sectari διώκεσθαι, ἀκολουθεῖσθαι, quomodo ueteres sæpe locuti sunt: quod Priscianus, testimonijs antiquorum scriptorum citatis ostendit.

9 Sequitur quartum de emptione.) Antiqui codices maculosi. nihil uariaui. ueterem tamen hinc scripturam adponam, sed quod quarum, de emptione fit alterius, cum à priore, &c.

9 Pascitur enim è culina, & ossibus.) In ueteribus hic etiam locus inquinatus, E' curia, enim: non, E' culina, habent: quid dicam nescio. Communis lectio non omnino mihi firma uidetur: è uetere autem nihil boni educere adhuc queo. Culina rustica in his & in alijs etiam libris à M. Varrone appellata est.

g.ij.

9 Vel etiam ut μῦθον aperiant.) Ita scriptum in vetustissimo et fidelissimo codice inueni. quare communi lectione sublata, hanc restitui. Potuit id prouerbiū, quod antea in excusis erat, intelligere Varro, nec tamen hīc adponere, quemadmodum de huiusmodi uocibus peruagatis ueteres scriptores sæpe faciunt.

9 Tunc enim dicuntur catulire.) συνῶν hoc Græci appellant. Aristoteles libro VI, περὶ ζώων ἰσορίας. δονῆ δὲ συνῶν τὸν ἴσον χρόνον κινῶν. Et paulo post: τὰς γὰρ πάσας δονῆ συνῶν ἡμέρας τέτταρας καὶ δέκα. Theodorus nunc Canire, nunc Libidine teneri, interpretatus est. quandoque etiam Prurire uertit.

9 Primum leuibus uinclis, quæ si etc.) Antiqua hæc est lectio: in excusis antea Leuibus numellis, quæ etc. quæ lectio probari potuit, nisi ueteres omnes libros contra se habuisset. Sex. enim Pompeius inquit, Numella genus uinculi, quo quadrupedes deligantur.

9 Et si alter indefinenter æger est, etc.) Et uocem, Indefinenter, et sententiam quæ ex ea conficitur, parum probaui: et quod magnum apud me semper pondus habet, ueteres libros diuersos inueni. Sunt illi quidem hac parte inquinati, possunt tamen nobis communis lectionis uitia, si non aliud, indicare. Hæc uetus est lectio, quæ ne aliquem falleret, in optimo exemplari notam adpositam habebat, Et si alter uidem fiter æger est. Ut quid de hoc loco sentiam liberè loquar, suspicor, aut Identidem, pro Indefinenter, legendum esse: aut uerba illa deformata uacare: quod negligenter librarius aliquis superiores uoces, hīc etiam non suo loco scripsisset, et eas etiam mendosè, et corruptè scripsisset. Intelligo illas, Altero idem fit acrior. Ego ingenuè quid con-

ijcerem exposui, alij fortasse melius, ingeniosiusque locum restituent.

10 Galli appositissimi, maxime ad iumenta.) Ita castigavi. antea, Appositi, sed maxime, &c. cuius lectionis languorem facile, ut arbitror, intelliget, qui attentè perspiciet. Antiqua lectio manca, quæ tamen tuto posset corrigi, Galli appogitissi maxime, &c. In optimo codice nota, quæ locum mendosum esse indicaret, apposita erat.

10 Cui potuit cedere.) Vetusta lectio diuersa, & ut arbitror, corrupta, Cui potius cedere. Sic etiam non multo post locus ualde mendosus. Vnius cuiusque gisues gregis. Hæc enim satis est indicare, propter auctoritatem librorum, neque enim aliud adferre possum, ad restituendos locos idoneum: qui tamen fortasse nulla indigent correctione.

10 Tremellius simul aspicit ad me.) In optimis exemplaribus nusquam hic Tremellius: sed pro illo, Semel: Semel simul aspicit ad me. Fortasse rectè locus restitutus est, & concisè olim Tremel. legebatur: ex quo negligenter ab imperitis librarijs Semel factum sit.

10 Leuuncidas, ac contemnendas.) Locus turpibus maculis fœdatus, de quo ante etiam locuti sumus, cum de alio, qui item (ut opinor) in eodem uerbo inquinatus erat, ageremus. Prima fortasse litera, nota illa est, quam sæpe in antiquissimis libris diximus inueniri: quod si reciperetur, non ualde discreparet uox, quæ relinquitur, ab ea, quam antea in primo libro inuenimus. nam supra, Eiuncidum enim sarmentum, &c.

10 Pregnantem sæpe cum uenit pariendi tempus.) Multa de incredibili fortitudine barbararum mulierum Clemens narrat in IIII. libro *σρωμάτων*. nam fœnūnas
g. iij.

prope Hiberiam esse tradit, quæ prægnantes idem, quod hîc de Illyricis Varro retulit, faciant. uerba ipsius adponemus: οἱ δ' αὖ καὶ πλησίον τῆς Ἰβηρίας γυναικας ἔργῳ καὶ πό-
νῳ χρωμένας ἀνδρῶν: καὶ πρὸς τὸ ἀποκύνει γένωνται, ἔδ' ἐν
ἀνιέσας τῶν πρακτέων, ἀλλ' ἐν αὐτῇ πολλάκις τῇ ἀμίλλῃ
τῶν πόνων ἢ γυνὴ ἀποκυνήσασα τὸ βρέφος ἀνελομένη οἶκαδε
φέρει.

IO In gregibus ouium, sed magnis.) Antiqua lectio diuersa, sed quæ corrupta adeo sit, ut eam explicare nequeam: ipsam hîc adponam, Greges ouium: sed magni. Nec multo post, ubi in excusis, Possent: in iisdem antiquis, Possit.

IO Vt sunt Attici, Ἔς mei: septingenarij enim mei, tu opinor, Ἔς c.) Auxilio antiquorum codicum adhibita paruula industria, locum (nisi fallor) purgaui. antea enim maculosus erat, Ἔς in excusis omnibus ita legebatur, Vt sunt Attici. Tremellius, Septingenarij enim mei ut opinor tu, Ἔς c. Vt tamen studiosi rectè de hoc iudicare possint, ueterem lectionem cum fide adponam: Vt sunt Ἔς ait tici, Ἔς mel. septingenari enim me tu opinor, Ἔς c.

II Est enim lac omnium.) Mediæ duæ uoces in antiquis non leguntur, Ἔς fortasse sine illis integer sermo est. ut initium sit orationis eius, qui de lacte disserit. Est, de quo tu scire uis, lac inquam omnium, Ἔς c. Apud Nonium elegantissima Varronis uerba leguntur de natura lactis, De liberis educandis: Eam nutricem oportet esse adulescentem: anuis enim ut sanguis deterior, sic lac: lac enim, ut quidam dicunt Physici, sanguinis spuma est.

II Quas cibi causa capimus.) In Lexicis quibusdā hic Varronis locus adducitur, Ἔς Cibali legitur: uetus autem illud, ac inusitatum uerbum esse traditur. In uetustissimo

libro Cibili, scriptum est: & in alijs item nonnullis.

II Arido, & firmo cibo pecude pasta, id alibile.) In nullis manu scriptis postrema duo uerba legi.

II Ad perpurgandum id, quod à uiridi, &c.) Corruptissimus hic locus est in omnibus antiquis codicibus. Receptam igitur lectionem retinui. nunc ueterem scripturam, cum maiorem nullam opem studiosis adferre queam, notam faciam, & eam totius perioches, ne iterum eadem repetendo frustra laborem, aut eos, qui hæc legent, magis perturbem: Ad perpurgandum ea, quæ a uiridipis eo magis si ussæ ex herba, quæ ipso sumptæ perpurgare solent corpora nostra. Mendi nota hic adposita in uetustissimo exemplari. quod si ullus locus meritò, hic optimo iure damnatus erat.

II In lactis duos congios addunt.) Excusi antea habebant, Lactis duobus congys, &c. manu scripti omnes, quos uidi, Lactis duos congios. uestigia ueteris lectionis secutus, ex ingenio emendauit, In lactis, &c.

II Quod Græci appellant alij ὀπὸν, alij δ'ἀνρνον.) Hunc locum, adiutus ab optimo exemplari, commodè (nisi fallor) emendauit: erat autem ille in excusis codicibus mendosissimus. quis enim unquam audiuit Draconion ad coagulandum lac adhiberi? quanquam alium esse M. Varronis uerborum sensum puto: Quod Græci appellant, &c. quod, scilicet lac de fici ramo, alij ὀπὸν, alij δ'ἀνρνον appellāt. omnes enim qui in Græcis auctoribus diligenter uersati sunt, humorem stirpium aliquarū (quem in fico Lac appellat Varro, & nos etiam ita familiari nostro sermone uocare consueuimus) ab illis ὀπὸν, & δ'ἀνρνον dici noluerunt. Et si hoc satis manifestum est, tamen posterioris uocis, quæ hic deprauata erat, exēpla è nobilissimis g.iiij.

auctoribus asseram. Aristoteles libro nono de Historia animalium: φέρει τῶν τ' ἄλλων ἀνθέων καὶ ἀπὸ τῶν δένδρων τὰ δάκρυα. Theophrastus libro primo φυτῶν αἰτιῶν τὸ γὰρ ἥρος πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἔτι μένει τὸ δάκρυον. Idem politissimus scriptor in eodem libro ambas voces coniunxit: ὅτι δ' ἐπ' ἀντων οἱ ὅποι καὶ τὰ δάκρυα γεννητικὰ πρὸς τὰς ἐπάνω καὶ προτέρως αἰτίας ἀγενετικόν. In VI. autem consuetudinem sermonis exposuit, & quid ipse de hac re sentiret, timidè tamen indicavit: καλεῖται δ' ἐπὶ τὰ μὲν ὅπως, τὰ δ' ἐπὶ δάκρυα, κοινότερον δ' ἐπὶ ὅπως: διαφέρει δ' ἴσως ἐδέν. Qui autem prima hæc Theophrasti uerba diceret Varronem expressisse, fortasse non peccaret.

II Alij ὀπὸν.) Ab hac voce ὀπίαν, caseum appellavit Cyclops apud Euripidem, acrem, & ad quem cogendum succus è fici ramo adhibitus esset:

Καὶ τυρὸς ὀπίας ἐστὶ καὶ βοὸς γάλα.
quem uersiculum ipsius intellexit Athenæus libro διηγοροφιστῶν. Εὐριπίδης ἐν κύνωντι ὀπίαν καλεῖ τυρὸν τὸν δριμύν, τὸν πηγνύμενον τῷ τῆς συνῆς ὀπῷ.

II Mammæ enim rumis, siue rumæ.) Nihil uariavi, antiqua tamen lectio diuersa: ut accuratè ponderari à studiosis possit, eam hîc adponam: Mammæ enim rumus siue ruminare ut, &c. Locum alium Varronis à Nonio citatum, ubi de eadem re agitur, ad hunc adiungam. Cato uel de liberis educandis, Rumine propter rumam: id est, prisco uocabulo Mammam: à quo Subrumi etiam nunc dicuntur agri.

II Alij uellera, alij uelumia.) In antiquioribus Velimna. non multo post ubi in excusis, Quod languidæ minus radices lanæ retinent. in iisdem uetustis libris, una plus

dictio legitur, Quod languidæ minus ægræ radices, &c. corruptè ut arbitror: & ut unde mendum ortum putem dicam. Declarationem fuisse uocem, quæ addita est, suspicor, prioris illius, Languidæ, quæ temerè postea à librario in contextum sermonis Varronis coniecta sit.

II Et in comædijs, qui in rustico opere.) Loquitur nunc de comædijs, quas novas appellabant. priscarum tamen etiam poetæ ostendunt. hoc uestitu pastores usos fuisse: ut Aristophanes in νεφέλαις: inducit enim Strepriadem cum filio ita loquentem,

ὅταν μὲν ἔν τὰς αἴγας ἐν τῷ φελλίῳ

ὥστερ ὁ πατήρ σε διφθέραν ἐνημμένος.

Nam διφθέρας etiā ueteres appellasse membranas, in quibus, ut nos quoque facimus, scriberent, ostendit Cicero in epistola ad Atticum, cum de parte suorum librorum, quos de Academicis quæstionibus conficeret, ut ad Varronem mitteret, loqueretur: inquit enim, Quatuor διφθέραι sunt in tua potestate. Idem etiam significabatur prouerbio illo, quod dicebatur in eos, qui nimis uetusta referrent, ἀρχαιότερα τῆς διφθέρας λέγειν. Adagium apud Sudam explicatum.

II Neque ab hoc quod mutaret Cosinius.) Animaduertendus modus loquendi: est enim elegans, & ab optimis auctoribus usurpatus. Nihil mutauit ab hoc: id est, quod illi dixerant, probauit, nec in tam longo sermone uidit quod reprehenderet, aut aliter melius dici posse putaret. Cogitandum an eodem intellectu ceperit M. Tullius, cum in XIII. libro epistolarum ad Atticum de Cæsare dictatore loquens inquit, Tum audiuit, De Mamurra non mutauit. id est, quod factum erat laudauit, & ratum esse uoluit. In III. Philippica de sorte provinciarum loquēs:

○ felicem utrunque: nihil enim mutauerunt. id est, sorte contenti fuerunt, & res melius cadere nō potuit. nam pro domo sua plenius loquitur: Cui quidem cum Ciliciam dedisses mutasti passionem. Commutare uerba, altercari significare, planum omnibus est, uel ex Terentio, qui non semel ita locutus est. quare accurate animaduertendum, an mendum sit in uersiculo Siliij poetæ, qui est in primo libro: sic enim legitur,

Stantem pro muro, & mutantem membra Caicum.
cum pro Membra, Verba, legendum sit, ut opinor: Mutantem uerba, id est altercantem, conuitia facientem, & maledicta dicentem.

II Ad Vitulum. Niger in Turrani nostri: illi partim, &c.) In uetustissimis etiam codicibus locus deprauatus: secutus ueteris lectionis uestigia, ita emendaui. nec tamen firmam emendationem hanc puto. Niger enim Turrani cognomen erat, non ab illo diuersus: nisi aliquis eodem cognomine, ac diuersæ familiæ fuerit: aut eiusdem cognominis ac gentis, qui prænomine distingueretur. Antiquam hinc scripturam ponam, quam studiosi accurate perpendēt: Ad Vitulum. Niger in Turrani in oste illi, &c.

I N M. V A R R O N I S R E R V M R V

S T I C A R V M L I B R V M I I I.

I QVOD & in pace à rusticis L. alebantur, & in bello ab ijs tuebantur.) Hunc locum in cunctis manu scriptis mendosum inueni. cum autem nihil ab excusis uariauerim, ueterem scripturam nunc indicare uolo: in qua idem uerbum secundi membri finis est, quod primi: id est,

Ab ijs alebantur, in uetustis codicibus, ut supra, A' rusticis hominibus alebantur, legitur. Non tantum autem hoc admonui, offensus rariore significatu eius uerbi, quod in omnibus nunc excusis est, quam propter antiquorum librorum fidelitatem. Quis enim scit, an ita locus ex ingenio ab aliquo emendatore restitutus fuerit? non tamen usum est receptam lectionem loco mouere: comodam praesertim, et quae ferri possit. nam uetustissimos scriptores παθητινῶς etiam tueor dixisse, uel hac eleganti inscriptione, quam Augustinus Nerrucius eruditus ac diligens uir, cum Hispanias peragraret, inde attulit, manifestum fieri potuit.

PALLADI VICTRICI SACRVM.

HIC HOSTIVM RELIQUIAS PROFLIGAVIT CATO. VBI SACELLVM MIRO ARTIFICIO CONDITVM ET AEREAM PALLADIS EFFIGIEM RELIQVIT.

PAREANT ERGO ET NOSCANT OMNES SENATVS ET POPVLI ROMANI IMPERIVM DEORVM NUMINE ET MILITVM FORTITVDINE ET TVERI ET REGI.

Eam autem eo libentius adposui, quod salua maiestate imperij, pietatis in deos plena est.

I Vocant collis Thebas.) Ita emendandum est uetustis codicibus. antea in excusis, A Eolis, corrupte: quae tamen lectio in semiuetere codice à me inuenta est. Quod addit M. Varro, non longè à Reate clium appellari Thebas, declarat hinc etiam collis, legendum esse.

2 *Quam priuati candidati tabella, dum ita, &c.)* Loc-
cus, nisi fallor, aliquam obscuritatem habet: quare eo liben-
tius ueterem lectionem, non parum diuersam, indicabo. In
antiquissimo & fidelissimo legitur, *Tabella dimidiata æ-*
edificemus. Eum autem plures secuti sunt. In alio semiue-
tere, *Dimidia edificemus.*

2 *Eunti de controuersijs Interamnatum, & Reati-*
norum.) Vetus hæc est lectio, quam sinceram puto. In excu-
sis post *Reatinorum, Cognituro, erat:* quæ declaratio, ut
opinor, fuit addita ab aliquo, qui sine illa sermonem man-
cū, imperfectūque putaret: a quo dissentio, qui nihil de-
siderari, & elegantiorē esse hunc modum loquēdi, credo.

2 *Tua inquit hæc in campo Martio.)* In excusis an-
tea, *Tua inquit Axius.* id nomen sustulimus: non enim à
M. Varrone hic positum fuisse credimus, sed ab aliquo ad-
ditum, qui omnia nimis declarare studeret. Scholion quō-
dam illud fuisse, ex optimo exemplari cognosci apertius
potest. sic enim in illo, *Tua inquit, scilicet Auxius, hæc*
&c. In quo hoc etiam animaduertendum, nunc *Axius*
in uetustissimis libris, quandoque *Auxius* legi. nam & hic,
& supra *Auxius.* *Auxius Appio subridens.* quod etiam
obseruaui in epistolis Ciceronis ad Atticum: cum enim in
illis etiā huius *Axiij* mentio sit, in optimo exemplari id no-
men eodem pacto uariatum est.

2 *Omnes omnium Reatinæ.)* Aliquæ hac parte ma-
culæ in optimo exemplari. nam, *Omnes omnium uniuersæ.*
Reatinæ, perperam in illo, ac nonnullis alijs legi-
tur: & paulo post, *Ornata,* in iisdem nō est: in quo culpam
fuisse librarij puto.

2 *Lysippi aut Antiphili. Et crebra.)* Antea in excusis,
Aut Antiphili uidebis. id uerbum in nullo antiquo à me

reperitum est. *supra* etiam in iisdem *Mea*, non *Meā*: quod huic scripturæ respondet. In optimo exemplari nota ad hunc locum adposita erat, ea de causa puto, quia depravatū illic nomen posterioris artificis. Ante philu, enim scriptum erat.

2 Et quid igitur, inquit, est.) Antiqua lectio depravata: sic enim habent meliores codices, Et quid gus inquit, &c.

2 Et ea, & urbana.) In excusis antea, Et rustica scilicet & urbana. Germanam huius loci lectionem esse arbitror, quam restitui: in optimis enim exemplaribus eā inveni: vitium, ut puto, inde factum est, quod cum nonnulli nimis obscure hīc locutum Varronē putarent, addiderunt ad verbum *Ea*, scilicet urbana. Imperiti postea librarij declarationem receperunt, & verbum quod declaratum fuerat, reliquerunt. Sunt tamen hæ leues coniecturæ, & quæ nihil firmitatis habent.

2 Quam hinc apros macellarios Seius.) Totus locus variatus, in quo ego auctoritatem veterum librorum secutus sum. Modicam libertatem, quam mihi permisi, nunc patefaciam: eāque me non intemperanter usum declarabo. In cunctis antiquis, Eius, extrema vox erat, ex qua una addita litera, Seius feci: prior dictio in eandem literam desinebat: quare minore licentia inde illa sumi potuit. De Seio multis locis in his libris, & non multo post hīc etiā mentio est. Miliarios, antea in excusis erat.

2 Non ne item L. Albutius.) Nihil immutavi: in optimis tamen exemplaribus hīc Abuctius. Iterum idem nomen hoc ipso in libro, ubi de pavonibus agit, & in excusis Albutius est. Ut quidem Abuctius habebat. T. Albutius vir doctus, ac optimis studiis deditus, Athenis vixit, ut Cicero in quinta quæstione Tusculana ostendit: fuitque Albu-

tius ille, de quo Lucilius in Satyra uenuste scripsit, cuius carmen in primo libro de Finibus Cicero adduxit. Hic, de quo M. Varro agit, uidetur Lucilium imitatus, et ipse Satyras scripsisse.

2^a Ac uim, formamque eius expone Merula non grauate.) Elegantior est antiqua hæc lectio, quæ restitui, duobus uerbis immutatis. Sic etiam Cicero locutus est, in primo de Oratore, Cum uobis, non meo iudicio, sed uestro studio inductus, non grauata respondero.

3^a Septa afficta uillæ.) Afficta, scripsi è uetustis libris: antea enim in excusis Affixa. Vbi de columbis agit, in manu scriptis, et forma excusis pariter, Sub ordines singulos tabulæ fictæ. non multo post in antiquis tantum, Duabus uirgis uiscatis defictis, &c. De gallinis, Aut exculpta, aut afficta firmiter: etiam in impressis.

3^a Et nata nutrire saginaræque.) Dissentit à communi hac, antiqua lectio: quam si non recepi, tamen notam esse uolo: Nutricari saginisque, &c.

3^a Quam tum habebant totæ uillæ.) Vetus lectio, Tutas uillas. Tutas autem, pro totas: ut in iisdem libris, Rutundum, sæpe pro Rotundum.

3^a E' tuo flumine.) Sic legimus in optimo codice, aliisque nonnullis. in excusis antea, E' uicino. Vetus lectio hunc sensum habere potest, ut Merula ad M. Varronem aspiciat, qui sub Casino uillam habuit, ut è consequente etiam capite intelligitur. Infra de eodem fluuio, Cum habeam sub oppido Casino flumen, quod per uillam fluat, &c. In eodem etiam codice, Immidium, non Minidiū scriptum inuenimus.

5^a Vnde, non ubi sumuntur pingues turdi.) Hunc etiam locum restitui. antea in omnibus excusis, Vnde non nulli, &c. insulso ac frigido sensu. non enim dici potest

quanto elegantior, ac suavior sit uetus lectio. Iocatur in uerbo *sumuntur*, quod simplicem intellectum non habet: nam *sumere*, & manu capere, & ore significat, id est comedere ac deuorare. Ostendit igitur se loqui uelle de ornithone, è quo promuntur turdi: non in quo, apparato conuiuio, eduntur: supra enim dixerat, esse auarij genus oblectationis causa constructum, in quo delicate cœnitarēt: sed politi ingenij homo facete & iocose hæc exponit. Ostendam non multo post iterum hoc uerbo eodem intellectu M. Varronem usum. Adducitur à Nonio Varronis hic locus Prometheo libro secundo, Cum *sumere* cœpisset, uoluptas retineret, cum sat haberet, satias, manum de mensa tollere. In quo affirmari *sumere* hoc intellectu usurpatum ab eo fuisse.

§ Tectorio tacta esse leui.) Vetus hæc est lectio, quam probavi. antea in excusis Tecta. Hoc in libro iterum, ubi de leporibus, Ut tectorio tacta sint, & sint alta. Idem error erat illic in excusis.

§ In hoc tecto, caueátque.) Nihil immutavi. antiquam tamen scripturam notam esse uolo, siquid opis afferre possit ad locum restituendum: qui cum tantopere à ueteribus uestigijs discrepet, merito suspectus esse debet: In hoc tecto cauijs, quæ cauijs tabulata habeant aliquod adportat subplementum.

§ Atque alieno tempore uenditoris moriantur.) Sic etiam Lucretius inquit,
-aliena salutis eorum.

Et Cicero in primo quæstionum Academicarum ad Varronem, Et uno nomine omnia, quæ essent aliena firma, & constantis assensionis. antea in excusis, Alio casu uēditori.

§ Tum mihi tu dic illud, &c.) Antiqui libri utiosi.

sic enim habent, Multum dic illud, &c. Ne hoc quidem oculere uolui.

§ Quæ est à Vinio fluuius.) Fluuij nomen in antiquis perturbatum, non tamen receptam lectionem temere uariaui: ueterem tantum indicare uolo: illa autem hæc est, Quæ est animo fluuius. De uero fluuij nomine nihil compertum habeo: amnis paulo post muliebri genere appellatur in fidelissimis libris, quemadmodum sæpe à uetustis auctoribus appellatam Nonius docet, qui etiam Varronis ipsius hoc exemplum adducit, περὶ πλούτου libro primo: In hac ciuitate agros colunt arenosos: propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt uocitatam.

§ Qua iter in aream est.) Antiqua hinc etiã lectio perturbata, & sanè totum caput crebrioribus maculis inquinatum: Qua introitus itur in aream est. Quomodo corrigi locus debeat, si uitium etiam in communi est, non uideo.

§ Quibus cibus ministratur per retem.) Et hinc, & alijs etiam locis uirili genere in antiquis libris, Retis, à Varrone usurpatur. Sed Plautus etiam Rudente ita illum appellauit: alij uetusti scriptores, ut grammatici testantur.

§ Circum falere & naualia.) In excusis antea, Natatilia. In cunctis manu scriptis, Naualia. cur tantum consensum ueterum codicum damnarem, non fuit.

§ Epitonij uersis.) Antea in excusis, Epistomij: uerriorem esse Epitonij, lectionem putavi. nam ita in cunctis manu scriptis inueni, & huic rei uocabulum hoc ualde accommodatum est. quo etiam Vlpianus iurisconsultus usus est, de Actionibus empti & uediti. L. Fundi. Castella plumbea, putea, opercula puteorum, epitonia, fistula applumbata, aut quæ terra continentur, quanuis non sint affixa, ædium esse constat. Vidi etiam uetustissimum Vitruuij co-

dicem, in quo ita hic locus è decimo libro scriptus esset: *Ratione uero uectium uehementiore spiritus frequens compressus epitonicorum aperturis influit. cum excusi formis habeant, Epistomiorum. Epitonia, ut nomen ostendit, instrumenta sunt, quibus chordæ funesque intenduntur.*

§ *Stella lucifer interdiu, noctu hesperus.) Magnificè hic ornithon, uel delicate potius constructus erat, si in eo siderum etiam cursus conspiciebatur, et stellarum erat ortus obitusque descriptus. Prisci illi cælestis rationis ignari, diuersas stellas Phosphorum et Hesperum existimabant. Parmenides primus unam eandemque esse inuestigauit: alij Pythagoram dixerunt. φωσφόρον Latino nomine Varro Luciferum appellauit. Catullus, quoι̃ ωρερον Latine exprimeret, Noctifer finxit. nam uesper à Græco uocabulo declinata, Græca uox uidetur. in Epithalamio autem hoc fecit, uersiculo illo,*

Nimirum OEteos ostendit Noctifer ignis.

Ita enim corrigendus est: excusi alij Eeos, alij Aetherios habent: manu scripti OEteos. ita autem legendum esse testimonio etiam optimi poetæ confirmatur: qui in pastoralis carmine inquit,

Sparge marite nuces, tibi deserit Hesperus OEtam.
id est, nox fit et Vesper iam surgit. ex eo enim monte nocte aduentante stellæ surgere uidebantur. Illud autem signum expectabatur, statimque uirgo domum mariti deducebatur. Eo igitur uiso, iuuenes quid dicturi essent, secum cogitare cœperunt. Contrà puellæ, studio iuuenum animaduerso, cognouerunt Vesperum exortum. ante enim ortum illius non erat necesse festinare. Est autem epithalamium illud è genere eorum, quæ Græci (quòd ab ortu uesperis ad mediam usque noctem canerentur, donec somnum cape-

h. i.

rent) καὶ νομίζοντα appellabant.

6 Fortasse ante eum duceret ferram.) Nihil hic immutavi. suspectum tamen locum habeo. nam, Ante se, nisi fallor, recta sermonis ratio, ut scriberetur, poscere videbatur (Quamquam Cicero eodem modo videtur illud protulisse, initio primi libri Acad. questionum ad Varronem: Nuntiatum est nobis à M. Varrone uenisse eum Roma pridie uesperis) Præterea antiquos libros diuersos affendi. in optimo codice, aliisque, Ante cum duceret, &c. In semiuetere, Ante conduceret. Hunc igitur locum alijs discutiendum relinquo.

6 M. Aufidius Lurco.) In cognomine discrepant antiqui codices: Lyrcho enim in illis est. nec tamen aliquid uariavi. M. Lurconis mentionem fecit Cicero pro L. Flacco: an idem sit, dijudicari non potest: tempora certè, quin idè esse potuerint, non impediunt: Itaque eòdem etiam M. Lurco uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum testimonij sui. Apud Plinium quoque, qui eandem rem, quæ Varro narrat, Aufidij cognomen Lurco est.

6 Sami in luco Iunonis.) Hoc etiam apud Athenæum libro XIII. δαπν. legimus: Μηνόδοτος δὲ ὁ σάμιος ἐν τῷ περὶ τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν τῆς σαμίας ἥρας, φησὶ. ὅτι ναοὶ ἱεροὶ εἰσιν τῆς ἥρας, καὶ μήποτε πρῶτιστοι καὶ ἐγένοντο καὶ ἐτρέφοντο ἐν σάμῳ καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὰς ἑξω τόπους διεδόθησαν. Cuius etiam rei Athenæus testimonia adducit ueterum poetarum. nam inde quoque natum inquit, ut in nomismate Samio Paus exculptus esset.

6 Refert in testabilem eam, in qua, &c.) Veterem lectionem reposui. sed quia non omnino de fidelitate ipsius securus sum, ideo ad eam notam adposui. Confido tamen, si maculam aliquam habeat, non magnam illam esse, &

multo meliorem hanc, quàm communem ac peruiolatam iudico: quam puto ab emendatore aliquo ita concinnatam fuisse. In excusis autem hæc erat, In id tectum, in quo Pavones habet, quod magnum, &c.

6 Primos hos Q. Hortensius.) Multa de Pavonibus libro, quo antea ostendimus, exposuit Athenæus: non pauciora idem etiam I X. libro. A Elianus quoque περὶ ζώων ἰδιότητος, capite X X, quinti libri, plurima & ipse tradidit. nam hoc etiam quod nunc à M. Varrone de Hortensio narratur, recitavit. Romanus enim homo, quanvis Græco sermone multa scripsisset, Romanas res egregiè callebat. non sine pœna tamen hoc ab Hortensio tentatum esse dicit, cum Varro apud probos solum, & seueros homines illum offendisse narret. nam ab delicatis hominibus, & qui gutturis uoluptates sequuntur, potius Hortensium gratiam eo facto inisse ostendit. uerba A Eliani hæc sunt, Ορτήσιος δὲ ὁ ῥωμαῖος κατὰ θῆσας ἐπὶ δέπνῳ τῶν πρῶτος, ἐνρίθῃ. ἐνρίθῃ, in iudicium uocatus est, causam dixit: nisi aliquis putet pro κατενρίθῃ positum esse. id est condemnatus est. Addit etiam, Alexandrum Macedonem, aspectu harum auium apud Indos obstupuisse, eique qui Pavonem interfecisset, grauius minatum esse.

6 Augurali adijciali cœna.) In excusis quibusdam media uox non est, quæ in antiquis omnibus inuenitur. Plinius lib. X, cap. X X, cum hanc rem referret, id quoque addidit: Pavonem cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortensius adijciali cœna sacerdotij. Cogitandum etiam diligenter, an pro Augurali, Augur legi debeat.

7 Intus ternorum palmarum.) In antiquis alio genere, Ternarum palmarum. Nihil immutavi: non enim legi, aut hunc ipsum alibi, aut alios bonos auctores, cum
h.ij.

mensurā intelligerent, muliebri genere *Palnam* appellasse.

7 *Asses semissem.*) Antiquorum librorum lectio. In excusis, *Ex asse semissem*, antea legebatur.

9 Ego quæ requiro farturæ à *sura*.) Excusi libri inter se diuersi, nedum solum ab antiquis discrepent. in vetustissimo & optimo exemplari mendosus etiam locus est. eius scripturam hîc apponam : Ego quæ requiro *sarsuræ* *assuræ*, &c. In *seminuete* pro *sarsuræ*, *salsuræ*. cætera eadem. Quomodo tam inquinatus locus purgari possit, planè non perspicio.

9 *Racemari non potui.*) Ita emendavi, recte, ut opinor, modeste certe, & temperanter. uetus enim lectio *Racimari*: antea, *Ratiocinari*, incommodè, nisi fallor, & insulse legebatur. Verbum hoc, quod restitui, aliunde huc translatum est, & à *uindemia* sumptum. nam *Racemationes* etiā studia eorum dicebātur, qui post *uindemiam* factam relictos negligentia minutiores *racemos* colligerent: à Græcis ἐπιφυλλίδες *racemi* illi, quod folijs tecti fallerent facile, appellabantur. Id autem uerbum etiam aptissimè lepidissimus poeta ad aliam rem transtulit, in fabula quam βατράχους appellauit: ἐπιφυλλίδες ταῦτ' ἐστὶ καὶ σωμύλματα.

9 *Tanagricos, & Medicos.*) In antiquis libris *Melicos*, corruptè: quem errorem in suæ etiam ætatis imperitis hominibus refellit *Columella*. cum enim & ipse de diuersis generibus *Gallarum* ageret, inquit, Et *Medicum*, quod ab imperito uulgo, litera mutata, *Melicum* appellatur. Hoc etiam ante illum fecerat *Varro*. nam infra & ipse falsò gallinas ita appellatas ostendit. Sex. tamen *Pompeius* multitudinis consuetudinem non contempsit, & uerbum id suo loco agnouit. *Melicæ*, inquit, gallinæ, quòd in *Media* id genus auium corporis amplissimu fiat. L. lite.

ra, pro D substituta. Quemadmodum etiam in Gallia nunc cisalpina Melica, pro Medica appellatur, qua ad boues saginandos utuntur: unde etiam apud nos id genus frugis Sagina appellatum est. Aliam tamen ab hac Medicam ueterum fuisse, manifestum est: nomen tantum ipsius in Italia conseruatum: ipsa perijt: & id etiam aliae frugi adtributum, quæ & noua in hac terra est, & defectum illius supplet. non tamen omni pecori, cui antiqua hæc, utilis est. nam equi etiam illa alebantur, ut Aristophanes Equitibus (ita enim fabulam appellauit) ostendit: cum enim equos ipsorum laudaret, inquit alio genere cibi illos uti, ac cæteri equi faciant:

ἡδίστον δὲ παχέρεουσ ἀντὶ πόας μνησινῆς.

9 In pariete exculpta sint cubilia earum.) Duo leguntur in manu scriptis codicibus, quæ non recepi. Exclusa, enim hîc, non Exculpta, habent: nec multo post, ubi excusi, Posita sint cubilia: in iisdem, Plena sint &c.

9 Potius uetulis quàm pullastris, & quæ rostra aut ungues &c.) In excusis antea aliter legebatur: ipse ope uetustorum codicum ita emendauit. in priore lectione duo præcipiebantur, ut oua è uetulis gallinis, non pullastris edita legerentur: & ut uetulis item gallinis supponerentur. in posteriore hac alterum tantum, ut uetulis subiiciantur: & quæ rostra, & ungues non habeant acutos. Vnum tamen est in uetere scriptura, quod maculosum deprauatumque olim iudicatum est: notam enim adpositam habet. Pullitris, autem id est, quod pro pullastris in antiquo scriptum est.

9 Quod in eis uitales uenas &c.) Omne etiam paruum mendum tollere cupimus, nec aliquam tam pusillam labem esse credimus, quæ in tam polito scriptore molestæ
h. iij.

non sit. Antiqua igitur lectio, Quod inanes vitales &c. Corrupta illa quidem manifestò: animaduertant tamen studiosi, an uerba quæ excusi habent (In eis, inquam) uacent, & ab aliquo correctore reposita sint, qui deprauatam uocem Inanes, restituere concupiuerit. potuit enim imprudentia librarius labi: & cum superior perioche ab eodem uerbo incipiat, ac post id, Inane, habeat, dum se credidit hanc exscribere, primam illius partem exscripsisse: postea errore cognito id delere non curasse.

9 Ut se uolitare possint, &c.) Antiqua lectio diuersa. receptam tamen retinui, quæ commoda est, & omni uitio caret. neque tamen ob id etiam uetus repudiari potest, Ut uolitare possint. Communem adiuvat Columella, qui puluerem & cinerem, ubi gallinæ degunt, reponi debere docet, idque sententia Heracleti Ephesij confirmat. Veterem Varro ipse, qui sine puluere aerem ipsum apertum columbas reficere posse tradit: Libero aere, cum exierint in agros, redintegrentur. Quod enim columbis prodest, gallinas etiam adiungere uerisimile est.

9 Intiminium, Album, Ingaunum.) Vetus hæc est lectio. nam, Vintimilium, quod antea in excusis erat, manifestò corruptum. Quauis enim nunc uulgò oppidum ea in regione ita appelletur, deprauatum id uocabulū est, ac uestigia tantum retinet prisca nominis. Intemelium Strabo uocat, ac Intemelios populos, quos etiam Cælius in epistola ad Ciceronem appellat. Pro, Album, Ingaunum: fortasse, Albingaunum, legendum.

9 In triclinium ganearium.) Prisca lectio diuersa est, Genanium: nec tamen ab omni macula illam mundam esse affirmarim. In Lexico, quod magnifico nomine Thesaurum Latine lingue appellarūt, Triclinium ginauium

scriptum: ita enim habebant libri Varronis, primis huius noui reperti excudēdi libros temporibus impressi: nec tamen aliquid addiderūt, quod eam lectionem adiunaret.

9 Et angustum, & tenebricosum.) Sic omnes manu scripti codices. Antea in excusis, Tenebrosum. Veterem lectionem commendat sermo doctissimi & elegantissimi poetæ, Qui nūc it per iter tenebricosum. Libro etiam quarto rerum humanarum M. Varro (ut apud Noniū legitur) Specum tenebricosum appellauit.

9 Et lux pinguitudini inimica.) Antiqui omnes libri, Pinguitudinis uindicta: quam ueterem scripturam nec omnino contemnere debeo, nec explicare adhuc possum.

10 Anseribus admittendis &c.) Ita castigauē uetustis codicibus, parua correctione adhibita: uetus lectio, Anseribus admittendum ijs tempus. Antea in excusis, Admittendum tempus, &c. Columella iudicium meum confirmat, qui inquit, Anseribus admittendis tempus aptissimum, & quæ sequuntur.

10 Saliunt ferē in aqua, dum se mergunt &c.) Vetus lectio à communi diuersa: In aqua inungentur in flumen &c. Communi ac peruiulgata non ualde delector. otiosa enim & inanis posterior sententia mihi uidetur. Satis enim id aperuerat, cum dixerat, anseres in aqua coire. Antiquam omni mendo uacare, affirmare non ausim: nec tamen illam negligendam puto, quæ in tot uetustissimis libris inuenitur. Plinius breuius hunc locum persecutus est: Anseres in aqua coeunt, pariunt uere.

10 Notandum earum oua.) Recentiores Græci de re rustica auctores multa à Varrone acceperunt. eorum autem plures sententiæ in commentarijs, ad Constantinum missis, collectæ sunt. Nam hæc etiam præcepta Varronis
h. iij.

à Quintilijs in Græcum sermonem translata sunt, libro
XIII I. 391, δ' αὖ δὲ σημαῖσθαι ἐνάσης χηνὸς τὰ ὠὰ διὰ χαρὰς
κηρύων τινῶν, καὶ ταῦτα ὑποτιθέναι τῇ μητρὶ: τὰ γὰρ ἄλλο
τρια, τὸτο τὸ γένος ἐθάλαα. δ' αὖ δὲ ὑποτιθέναι ὡς ἔως τῶν θ.

10 In quis non includant.) Antiqui libri, In quæ non
inducât. Infra tamen, Cum autem sunt inclusi in hâras,
aut speluncas, ut dixi. Significare enim videtur non solum
se eandem sententiam antea, sed iisdem etiam uerbis pro-
tulisse. nam sensum uetus lectio non uariaret.

10 Ne si eo inegerint.) Elegantior hæc est lectio, quam
restitui, è ueteribus sanè libris accepta. Ostendi antea sæ-
pe Varronem hoc uerbum usurpasse. Inigere anseres, ut
Inigere pecus, dictum est. parua labes in antiqua scriptu-
ra erat, si labes illa dici debet, Ne si eo inecerint. Vnius i-
gitur literæ correctio, quicquid erat maculæ, sustulit.

10 Quotiescunque sumpserunt, locus etc.) Qui Sume-
re, apud bonos auctores cibum capere significare non a-
nimaduuerant, omnia hîc perturbant: uerba auda-
citer commutant: interpunctiones non suo loco posuerât:
superiorem sententiam contaminant. quæ omnia uitia
ab antiquis libris longè absunt. Intellectus autem nunc
tam apertus, ut declaratione non egeat. nos etiam in ser-
mone nostro patrio, uerbo quod huic respondet, eodem sen-
su sæpe utimur, et pro comedere usurpamus.

10 Quod ipsi amant.) Et hîc, et paulo post iterum, mu-
liebri genere in antiquis libris Anseres appellantur. nihil
tamen uariavi. nam suprâ, cum de illis agere cœpit, in iis-
dem etiam antiquis libris uirili genere uocantur.

12 Mares ut fœminas.) In excusis antea, Mares in fœ-
minas, corruptè. uetus lectio et uera et elegans est: neque
enim, inquit, diligentiam adhibere oportet, ut tot mares,

quot fœminæ intromittantur. nam & si omnes mares, aut omnes fœminas intromiseris, citò tamen leporarium impleueris: utranque enim naturam lepores habere existimati sunt: quod à Democrito etiam in Geoponicis accurate traditur: & ab AEliaño libro XII I. cap. XI I. περί ιδιότητος τῶν ζώων. Cuius uerba adponam. nondum enim scriptor ille formis excusus, ac perimulgatus est: θηρατὲ δὲ ἀνδρὸς καὶ τὰ ἕτερα ἀγαθοῦ, οἷον μὴ ἂν ψεύσασθαι λόγον ἤκουσα, καὶ αὐτῷ πεπίστευκα. καὶ δὴ καὶ διὰ ταῦτα εἰρήσεται. τίς τε γὰρ δὴ καὶ ἄρρενας λαγῶς εἴλεγεν, καὶ ἔχειν, παιδοποιεῖσθαι τε ἄμα καὶ ὠδίναν ὥς τῆς φύσεως μὴ ἀμοιρεῖν ἐκτέρας, καὶ ὥς ἐντρέφει τέκνων εἴλεγε, καὶ ὥς ἀποτίνεται καὶ δύο πρ, καὶ τρία, καὶ τέτο ἐμαρτύρει. & ea quæ sequuntur. addit enim alia non minus admirabilia. Plinius etiam ab Archelao id affirmari narrat.

12 Quod eum AEolis Bœotij leporim.) Nescio an in his uerbis mendum sit, antiqua certe lectio diuersa, quæ tamen ualde perturbata est: AEolis & bonum leporum. Suspicor ex ingenio ab aliquo correctore, ut nunc in excusis legitur, conformatum fuisse. meliùsne corrigi locus queat, eruditi & ingeniosi uiri uidebunt. In V. libro de lingua Latina aliter de huius uocis etymo Varro sentit. Lepus, quod è Siculis quidam Græci dicunt λέποριν. A' Roma quod orti Siculi, ut annales ueteres nostri dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt, & hîc reliquerunt id nomen.

13 Vbi tanta circumfluxit, &c.) Vetus lectio diuersa est, Vt tantum circumfluxerit nos. Quam tamen non recepi, nec probari posse puto, nisi uitiū sit in his quæ sequuntur, Varronis uerbis. eruditiores tamen de hoc etiam statuent.

14 Aqua inquam finiendæ.) Antea, Cludendæ. Elegans hoc uerbum, & ualde hîc accommodatum, è ueteri-

bus libris sumpsi, nec multo post,interpunctiones suo loco collocaui. antea enim male distincta oratio, omnem sensum confundebat.

14 Ita ut in eas LXXX &c.) Ita locum restitui ope uetustorum codicum, ex ingenio tamen, quod desiderari uidebatur, addidi. Quo autem studiosi, recte hac libertate usus sim, iudicare possint, ueterem lectionem adponam: Ita ut eas LXXX quadrates coici possint. Alij nimis omnia explanare uoluerant.

15 Cum cumulatim positum est.) Antiqua lectio deprauata, quam corrigere nequii. ut alij in hoc laborent, eam omnibus proponam, & uita peruulgata ostendam. Optimus, ac uetustissimus codex, Quibus in tenebris cumulatim positum est in doleis. Mediae uetustatis liber, qui semper mendosior esse consuevit, Quibus in tenebris cumulatim positum &c. Quanquam Hylarim, posse pro Clumulatim, legi, supra ille adnotatum habet. Male habitum esse olim hunc locum omnes nunc uidere possunt. In communi, Cum cumulatim, & sono uocis, & sententia etiam non ualde mihi satis facit.

16 Βοὸς φθιμένος πεποικμένον τένονα.) Cum alijs omnibus in locis literis Græcis Græcæ uoces in optimo exemplari scriptæ sint, hîc tantum Latinis. quare magis laboraui. Tertiâ dictionem mendum continere puto. non enim conuenit illi cum uetustis uestigijs: nec sensum præterea ullum idoneum habet. Notas quas pro illa inueni accurate exprimam, Pepianem mina. ex ijs quauis conatus fuerim, nihil quod firmum esset, elicere potui. nam quod φθιμένος quàm φθινομένους scribere malui, dedi id antiquorum librorum auctoritati.

204 Ἰππων μὲν σφῆνες.) Duo hîc antea hexametri uersus

erant, qui parum immutatis uocibus eandē penitus sententiam habebāt: posteriore illorum abundare existimaui: eius enim in manu scriptis codicibus uestigium nullum inueni: priorem retinui. Quem delemi simplici in primum Aristotelis φυσικῆς ἀεροάσεως adducit. 52, Οἶον ἐκ νύων ἐξ ἵππου ἢ μᾶλλον σφῆκας ἐξ ἵππου ἢ μέλισσαι ἰνὰ τὰν ρου. ἵπποι γὰρ σφηνῶν γένεσις, ταῦτοι δὲ μελισσῶν. Et si apud eum quoque aliquantulum uariatus est. Ut autem libere quod sentio proferā: arbitror olim in diuersis M. Varro- nis exēplaribus diuersē illū legi solitum, aut ab alijs etiā scriptoribus aliter pronuntiatum: unde nonnulli insulse existimauerint, utrunque in hoc loco necessarium esse.

16 Intus opus faciunt.) Vetusta hæc lectio, quam uerriorem puto. antea in excusis, Intus fauos melle faciunt. Nam quod paulo post inquit M. Varro, Fauus uenit in altaria: ad rem diuinam ueteres fauos adhibere solitos manifestum est. Euripides Iphigenia in Tauris,

Καὶ τῆς ὀρείας ἀνθεμόρρυτον γάνος,
θανθῆς μελνίως ἐς πῦρ ἐμβαλῶ σέθεν.

16 Itaque nulla harum assidit, &c.) Totum hūc locum Didymus à Varrone accepit, in Geoponicis, 413. Εἰ δὲ καβαρὸν ὑπερβολὴ τὸ ξῶον, ἔδενι τῶν δυσώδων καὶ ἀκαθάρτων προσιζάνον, οὔτε λίχνον. οὔτε γὰρ σαρκί ν. &c.

16 Non ut muscæ ligurriunt.) Duo rr, hoc uerbū habere in optimis exemplaribus, & hic, & apud Terentium obseruaui, in Eunuchō, Quæ cum amatore suo cum cœnat, ligurriunt. Ligurriunt enim, flosculos epularum carpunt & delicates dapes studiosē sectantur: quem sensum in Adelphis alijs uerbis expressit, Atque unum, quod quidem erit bellissimum, carpam.

16 Numero redducunt.) In antiquis duo dd, hoc uer-

bum habet, & sanè sæpe ueteres ita scribere solebant, ut Grammatici etiam ostendunt, & testimonio optimorū auctorum confirmant. Sententia autē ab Aristotele accepta est: δοκοῦσι δὲ χαίρειν αἱ μέλιτται καὶ τῷ πρῶτῳ, διὸ καὶ προτῆντές φασιν ἀθροίζειν αὐτάς εἰς τὸ σμῆνος ὁσράνοις τε καὶ ψόφοις.

16 Itaque insectantes à se eiciunt fucos.) Ita ex antiquis codicibus emendavi. uetus lectio parvam maculam habebat, quam deleui, Itaque insectantes, &c. Vnius igitur literæ correctio totam rem confecit.

16 Physicam addiscat.) Nihil hic uariaui. uetustam tamen scripturam proponam, quæ siquid in se boni habet, ualde hîc perturbatum ac obscuratum habet: Physicam achiscat.

16 Nunc cursu lampada tibi trado.) Ductum esse hunc sermonem à ludis, quos Athenis faciebant, & λαμπάδοῦ χον ἀγῶνα appellabant, manifestum est. è Latinis auctoribus Lucretius etiam elegantissimè inde translatis nominibus inquit,

Et quasi uitai cursores lampada tradunt.

Plato περὶ νόμων libro VI, de eadem, qua Latinus poeta, re agens, eodem pacto locutus est: γεννῶντας καὶ ἐντρέφον-
τας παῖδας, καθάπερ λαμπάδα τὸν βίον παραδιδόντας ἄλλοις ἐξ ἄλλων.

16 Quidam μέλινον appellant.) Optimum exemplar, Mellinen, habet. nihil tamen immutavi. Μελιτταῖναι, quæ eandem μελισσόφυλλον, & μελίφυλλον uocabant, appellasse Dioscoridē & Nicandrum Colophonî, manifestū est. De tertio hoc nomine Varronis planè mihi non constat.

16 Vbi sint, alij faciunt, &c.) Excusi antea, Alios ubi sint. quarum primam uocem superuacaneā esse duxi, &

quòd in manu scriptis nō inueni, & quòd sine illa sensus pulchrè constaret. Vbi sint, enim appellant domicalia ipsarum: quod etiam confirmari his, quæ postea à Varrone dicuntur, potest. Cum enim ex qua materia fierent, copiose docuisset, iam illas Aluos cœpit appellare, Hæc omnia uocant à mellisalimonio, aluos. Quomodo enim debuit eo uerbo uti, antequam uim illius exposuisset?

16 Vitiles fimo bubulo oblinunt intus.) Antea, Fictiles, in excusis. Vitiles emendavi, & auctoritate ueterū codicum, & ratione ita suadente. Fictilia enim uasa per se intus & extra læuia sunt, nec asperitatem ullam habent: quo uitio laborare dixit utiles aluos, nisi remedium adhibeatur. nam Vitilia, ut quallos, cistas, & quicquid ex uiminibus fit, aspera esse cōstat. Vitile autē appellāt Latini scriptores, quod lentū est, & facile flectitur. Plinius uilibus nauigijs, corio circūsutis, Britannos nauigare dixit. Idē etiā libro XIIII. cap. IIII, de quodā genere palmarum agens, inquit: Folio latiore, ac molli, ad utilia utilissimo.

16 Ne si non animaduenterint, inopiam escæ habuisse, &c.) Receptam lectionem retinui, etsi illam non bene firmam puto. nam præterquā quod à uetere dissentit, per se etiam mihi ualde suspecta est. Vetus ipsa conturbatior, & mendosior, nisi uestigia seruet ueræ lectionis. Cum maiorem nullam opem studiosis dare possim, priscam scripturam illis ostendam: Ne cum animaduenterint, aut inopiam esse habuisse dicitis ait cum sint apes, &c.

16 Quod est aliud melle propoli.) Ita in manu scriptis antiquioribus scriptum inueni. qui modus loquendi quauis rarior sit, ab optimis tamen auctoribus usurpatur. Locus ille ex epistola Bruti & Cassij ad Antonij ita legitur in fidelissimo exemplari, Nos ab initio spectasse

otium, nec quicquam aliud libertate communi quæsisse, exitus declarat. Eadem ratione Flaccus in epistola ad Quintium uidetur illud dixisse:

Néue putes alium sapiente bonoque beatum.

16 Quod fit è malo et pyris sylvestribus cibum, et mel.) In excusis antea, Ceram, et mel: cuncti manu scripti, Circum et mel, habent, Cibum, coniectura ductus emendavi. nã uetus lectio maculam habebat, quam sic deleri posse censiui. Adiuvat autem iudiciũ meum, quod infra è papauere præberi dicit ceram et mel: et aliter duplex hoc ministerium appellat, id est à superiore diuersum.

16 Ita ut ne altitudine ascendat.) Antea in excusis, Descendat, mendose. Inde natus error uidetur, quod in manu scriptis Escendat. Obseruavi autem in priscis exemplaribus sæpe hoc uerbum ita scriptum esse, ut in primo libro Varronis, E' uinea in arbores escendit uitis. Item eodem libro, In carnarium escendat.

16 Vno tempore, ne potu, etc.) Et manu scripti omnes codices, et formis etiam excusi nonnulli, ita legunt. nam alij uno tenore, mendose.

16 Quum foras hieme, etc.) Valde à priore lectione locus immutatus. nam sententiam non uerba solum, uariatã habet. Modica in hac re licentia usus sum. ut tamen fidem meã exoluam, ueterem hinc scripturam adponã, et quid secutus sim, omnibus aperiam, Adponunt ibi, quo oras hieme in pabulum procedere tamen possunt. Ex perturbatis illis uocibus, Quo oras, Quum foras, finxi. cætera ut illic erant, à priscis libris sumpsisti: idoneũque sensum habere hanc lectionem puto. Alij sunt, inquit, qui magis apibus prospiciunt, et commodis eorum obsequuntur, qui hieme cum in pabulum tamẽ procedere possunt, quia

sciunt asperum id anni tempus esse, nec aliquid eas inuenire, quo ali possint, adponunt &c.

16 Cum plenas aluos habent &c.) Locus, nisi fallor, mendosissimus, & studio emendatorū quorundā ita concinnatus. antiqua certē scriptura diversissima: quæ tamen ita deprauata sit, ut eam me corrigere posse, diffusus sim, Alij fortasse maioris ingenij, ac doctrinæ uiri, eū diligentia adhibita restituēt: aut pro desperato locus habebitur. Vetus lectio, Ex ipsis uiris aluos habeat uem cōgerminarit coniecturā, &c. Ita in cūctis manu scriptis miro cōsensu legitur.

16 Et si opercula alui cum remota sint.) Antiqua lectio maculosa, cuius etiam uitia accurato librario cognita fuerint. nam notam ad eā, quam solet adposuit. Sic igitur in priscis libris, Et si opercula aluum cum remoreissi.

26 Fauī qui eximūtur &c.) E ueteribus libris ita scripsi. Animaduertendus modus loquendi. nā in excusis antea, Fauorum qui eximuntur: &c. Quo autē ratio ueteris scripturæ intelligatur, totum locū, ut in optimo exemplari scriptū inueni, hīc adponam, Fauī qui eximuntur. Siqua pars nihil habet, aut habet in cunatū, cultello præficatur.

16 Antequām ipsæ prouiderint id fore.) In cūctis excusis perperam interpunctiones collatae erāt: in nonnullis præterea corruptè Ferè, pro Fore, legebatur. omnes maculas deleui. Quod autem prouidentiam in apibus esse inquit accepit id ab Aristotele, à quo magnam partem horum præceptorum de apibus mutuatus est: προγινώσκουσι δὲ, inquit ille, καὶ χαμῶνας καὶ ὕδωρ αἱ μέλιτται σημεῖον δὲ: ἐν ἀποπέτονται γὰρ, ἀλλ' ἐν τῇ οὐδαίᾳ αὐτὲ ἀναλῶνται, ὁ γινώσκουσιν οἱ μελιττεργοί, καὶ χαμῶνα προσδέχονται.

16 Ac tepido prono ad meridiem.) Locus deprauatus, ut faciliè, qui accurate attendat, animaduertet. Vetus etiā

lectio perturbata ac vitiosa, quæ in optimo etiam exemplari mendii notam adpositam habet. eam autem ut unusquisque in ipsa purganda ingenium exercere possit, cum fide proponam, Ac tepido promum è die quam maximè, &c.

16 Infriandū paulo plus, &c.) Sic in omnibus manuscriptis inuenio: antea, Infriādum, nisi fallor, mendosè, quod etiam ex ijs uerbis, quæ M. Varro addit, cognosci potest: nedum enim illas fricari utile esse censeat, manu tangi non uult: cuius rei ratio aperta est. Columella, & Plinius totam hanc rem & ipsi diligenter tradiderunt.

17 A præcone renuntiari.) Vetus lectio vitiosa est, & aut sine causa à cōmuni discrepat, aut siquid in se boni habet, ita maculis coopertū habet, ut à me illud erui nō potuerit. eam tamen hic apponam, A præcone recinij.

17 Vbi discolores sint cæra.) Antea in excusis, Vbi diuersi colores sint discreti. Ita emendavi ex priscis exemplaribus, modica mihi libertate permissa. in illis enim, Vbi discolores sint cætera. Si cui iudicium meum displicebit, poterit is ex antiquis uestigijs ueriores lectionem indagare.

17 Ad tibicinem Græcum.) Optimus, ac uetustissimus codex, Tubicinam Græcum. quæ postrema uerba in eo sunt: reliquum enim libri defecit. Hinc autem integritas eius codicis intelligi potest, quod extremum hunc librum multæ, ac magnæ maculæ statim occuparunt: quæ antea superstitie illo non tam licenter uagabatur, aut si improbius se extulissent, poterāt coerceri. Ipse nunc eo præsidio destitutus, quid faciā, non habeo. quanuis enim plures manuscriptos libros consulere possim, certum tamen ducem, quo confidam non habeo. ille autem sæpe mihi in malis rebus subuenire solebat. Sed maius etiā damnum fecimus, quod antiquus rei Rusticæ scriptor, si hic liber temporis

iniurias subterfugere potuisset, unà cum eo conseruatus esset: & aliū, quem tamen habemus, emendatiorem ut puto, haberemus. Sed his nunc relictis, locos nonnullos vitiosos in ultimo hoc margine libri uideamus.

17 Insulas ludiarū ibi corrosas.) Manuscripti nonnulli habent, Ludanorum: alij, Ludoanorum. Ultima harum etiam uox in diuersis libris uariè scripta: Concussas, enim quidam habent, quidam Circusas, alij Corussas. Nihil mendosius aut negligentius scriptū extrema hac parte dici potest. Fortasse legendum Insulas ludiorum. De sacris autem quibusdam piscibus egit AELIANUS, περὶ ἰδιότητος τῶν ζώων, lib. X I I, primo capite, cuius titulus est, περὶ τῶν ἱερῶν ἰχθύων τῶν παρὰ μυρεῦσι. Trigesimo etiā primo cap. eiusdem libri inquit, χαροῖθεις δὲ ἰχθῆς καὶ ὑπακούοντες τῇ κλήσει καὶ τροφᾷ ἀσμένως δεχόμενοι πολλαχόθι καὶ εἰς καὶ τρέφονται &c.

17 Cum mare turbaretur.) In manu scriptis ferè Turbaret. nihil tamen immutavi. Erant & aliæ uarietates, scriptura tamen ita perturbata, ut ualde in hac parte laborare me piguerit.

17 Rhedarias ut tibi haberes mulas.) Mulas, non Mulos, in omnibus manu scriptis inueni. Mulas autem ad rhedas iungere ueteres consueuisse, ostendit etiā Ulpianus de A Edilitio edicto. L. A Ediles aiunt, qui iumenta uēdunt.

17 In Baiano autem tanta.) Mediæ uetustatis liber, In Baiano autē ardis tanta. alij, In Baiano aut ardis. Quum igitur manu scripti tam diuersi sint, uereor ne hīc aliquod mendum lateat.

17 Ut suam pecuniam. &c.) Manuscripti omnes quos uidi, Vel ut suam. Plura etiam erant in iisdem libris à communi lectione discrepantia. sed adeo maculosa, ut magis

i. i.

potuerint impedimento, quàm auxilio esse ad locos, siquĩ
uitiosi sunt, purgandos: quare finem hĩc faciam.

PETRI VICTORII IN COLV
MELLAE DE RE RVSTICALI
BROS CASTIGATIONES.

N *EC* nulla, nec multa in Columella emen-
davi. neque enim tantum studiũ in eo re-
stituendo, quantũ in superioribus duobus
auctoribus posui: neque tamen nõ conatus
sum aliquid ei opis diligẽtia mea afferre.
quæ variauerim maioris momenti hĩc adnotata erũt. quo-
rũ autẽ codicum auxilio id fecerim, nunc declarabo: duos
enim habui, quorum alter in Diui Marci bibliotheca ser-
uatur, alter ab Augustinianæ familiæ sodalibus, qui Diui
Galli appellantur, possidetur. Priorẽ illum Nicolaus Nico-
lus, doctus & accuratus uir, sua manu exarauit, & quem-
admodũ suspicor è bono & uetusto exẽplari exscripsit. ha-
buit enim ille magnam librorum copiã, & non paucos etiã
ueteres auctores suo labore & opera descripsit. Hæ enim
erãt deliciæ ipsius, & in ijs se reb' oblectabat. Vt copiosus
autem homo & locuples, summa in hoc studio cura posita,
magnam suppellectilẽ librorũ sibi comparauit, quos postea
omnes Marcianæ sodalitati testamento legauit. Omnibus
igitur quot potuit modis studiosis literarũ prodesse uoluit.
nam dũ uixit, totum penè in libris emendis patrimonium
effudit: & moriens, ut eorundẽ usibus paterent, in publi-
co loco ipsos collocauit, curæque honestissimorũ ac diligen-
tissimorum hominum mandauit. Posterior liber in ampla

quodam & ipse bibliotheca seruabatur, quam ædificarat, & plurimis antiquis monumentis refererat Laurentius Medices splendidus & illustris uir, extra portam, quam Diui Galli uulgò appellant, unde etiam sodales, qui sacellum ab eodem ibi magnificè erectum procurabant, uocati erant. Aedes autem sacra, & præclara illa sedes librorum superiore bello euersa est: quòd salutis ciuim (ualde enim mœnibus urbis propinqua erat) officere posse uidebatur. multitudo tamen librorum ab iisdem intra urbem receptis custoditur: non tamen ut antea explicati sunt, sed in arcis quibusdã seruantur. Inde igitur deprompsi antiquissimum Columellæ uolumen literis, quas Longobardas appellant, exaratum. Quæcunque autem in hoc scriptore menda correxi, auxilio horum duorum exemplariorum correxi, quæ fortasse si accuratius pertractarentur, possent etiam alijs maculis delendis auxilio esse. non tamen illa adeo fidelia inueni, ut sine alijs confirmationibus auctoritatem eorum sequi tutum esse iudicarem.

E' PRIMO LIBRO COLV-
MELLÆ.

ὁ δ' ἄν βούς ἀπόλοιτ', εἰ μὴ γέτων κακὸς εἴη. Hera-
 O clides Ponticus, disertus uir, magnusque philoso-
 phus, περὶ πολιτεῶν scripsit: nã hoc etiã significa-
 uit Cicero, cum in epistola ad Q. Fratrem de iudicio Sallustij
 loquẽs, quod de suis de Rep. libris faciebat, inquit: Præser-
 tim cū essem, nō Heraclides Pōticus, sed cōsularis. ille enim
 quanuis de Rep. administranda accuratè scripsisset, in pu-
 blicis rebus uersatus nunquam fuerat. Horū Heraclidis li-
 brorū ἐπιτομὴν in Medicæa bibliotheca inueni qui autem
 i.ij.

excerpsit, maximè quæ de moribus institutisque plurimarum gentium agerent, collegit. Vbi igitur de Cumanis, qui AEolidem incolebant, sermo est, docet consuetudinem eos habuisse, ut vicini contra fures, latronesque arma caperent, et expilatis succurrerent. Inde autem fit, inquit ille, ut pauca admodum amittant. omnes enim una mente res aliorum perinde, ac suas defendunt. unde nonnulli existimarunt hoc protulisse Hesiodum, cum cecinit, Sed neque bos unquam periret, nisi quis malum vicinum habeat. Respexisse enim eum ad hunc Cumanorum morem, quem egregie cognitum habebat. illinc enim oriundus erat, quod ipse quoque in poemate suo testatus est: ait enim, patrem ipsius Diuum relictam Cumam AEolide in Bæotiæ agrum migrasse. Eruditam, elegantemque Hesiodi carminis declarationem ex abditis Græcorum monimentis erutam, non incommode mihi uideor peruulgasse.

Pronuntiavit adhibendum modum.) Verba hinc Græca tollenda puto. nam Latinis uim illarum expressit Columella, nec in antiquis libris uestigium ipsorum uidetur. cum quibus uocibus Græci hanc sententiam proferrent, quispiam in margine sui libri adscripsisset, librarius, aut corrector aliquis, operæpretium se facere putauit, si ea huc inculcasset, ubi necessariae nullo modo sunt. Plinius etiam præceptum hoc Latinis uerbis enuntiavit lib. XVII, cap. VI, Imò hercule iudico, modum rerum omnium utilissimum.

E' L I B R O I I.

S Ed quandoque arabitur.) Ambo manus scripti codices, Quandoque, habent: formis antea excusi, Quâdocumque: id quod non uno tantum hoc loco est, ut negligentia librarij hoc commissum esse uideri possit,

sed nonnullis etiam alijs: ut in I I libro, Quandoque in
 usus prompserimus, integram lentem reperiemus. & in
 I I I I, Quandoque igitur uinitor hoc opus obibit. nam po-
 sterioribus his etiam duobus locis in impressis, Quando-
 cunque, antea erat. Quandoque igitur, non Quando-
 cunque dixit Columella. sed hoc alij quoque boni aucto-
 res fecisse reperientur. Seneca certe sic locutus est: etsi nō-
 nulli locum apud eum maculosum putantes, ex Quando-
 que, contrario ac nos consilio usi, Quādocunque fecerunt.
 Cum hæc scripsissem, accepi à Iosepo Iouio Lucensi, docto
 & humano uiro, ueteris sanctitatis ac modestiæ hominem,
 eundemque præclaræ eruditionis iudiciique, Triphonem
 Chabrielē, putare, Q. Flaccū Quādoque, pro Quādocun-
 que sumpsisse, cum poeticæ artis præcepta tradēs, inquit:

Sic mihi qui multum cessat fit Chærilus ille,

Quem bis tērque bonum cum risu miror: idēque

Indignor quandoque bonus dormitat Homerus.

Quæ enim pusilla res uidetur, nō suo loco posita interpun-
 ctio corrumpit elegantissimum sensum, & tantas tenebras
 offundit, ut in eo loco explicando plurimi nihil uiderint:
 eaque doctum poetam, & magnum Homeri laudatorem,
 de principe ipso omnium poetarum dixisse crediderint,
 quæ profecto nunquam somniauit. Quēadmodum enim
 si fortē aliquid eruditum, elegānsque protulit Chærilus ma-
 lus poeta, ut portenti simile dicit se Flaccus mirari: ita e-
 tiam ægrè ferre, ac stomachari, si ubi negligētior uisus est
 Homerus, qui tamen excusatione non careat: opere enim
 in longo fas est obrepere somnum. Eodē autem pacto alijs
 in locis idem poeta locutus esse animaduertitur. Hæc no-
 ua eruditæque Horatiani loci declaratio omitti à me non
 debuit. nam superiorē nostram animaduersionē adiunxit,

i. iij.

Et ab ea quoque, si confirmatione ulla ipsa egebat, adiunatur.

E' LIBRO V.

Hanc arborem plerique existimant ultra millia-
rium sexagesimum.) Theophrastus ex horum nu-
mero est: qui in V I libro de his quæ oriuntur e
terra, inquit, παραπλήσιον ἐν τὸ συμβαῖνον τῷ το καὶ ἐπὶ
τῆς ἐλαίας. ἐδὲ γὰρ ἐδ' ἐν αἶνο δοικῇ τριακοσίων σαδίων ἀπὸ
θαλάσσης ἐπάνω φύεσθαι. De thymo autem loquebatur.

Præcipue Liuianæ, Africanæ.) Cuncta ferè hæc ficorū
genera appellat Athenæus θαπν. libro I I I. Callistrutia in
primis miris laudibus in cælum tollit. uerba ipsius hæc
sunt: Τῶν δὲ ἐν τῇ καλῇ ῥώμῃ καλλιστυτίων καλεμένων σύ-
νων, εἰ ὁ λυγνεὺς ἐγεύσατο ὥσπερ ἐγὼ ὀξύωπέτερος ἂν ἐγεγόναι
παρὰ πολὺ τῷ ὁμωνύμῳ: τοσαύτην ὑπεροχὴν ἔχει ταῦτα τὰ
σύνια πρὸς τὰ ἐν τῇ πάσῃ οἰκισμένη γινόμενα. ἐπαινεῖται δὲ
καὶ ἄλλα σύνων γένη κατὰ τὴν ῥώμην γινομένων: τὰ τε κα-
λούμενα χῖα καὶ τὰ λιβιανὰ: ἔτι δὲ καὶ τὰ χαλκιδικὰ ὀνο-
μαζόμενα, καὶ τὰ ἀφρικανὰ.

E' LIBRO VI.

Aliuati more demitti.) Antea in excusis Salua-
ti, Et hîc, Et pluribus alijs locis corruptè: in an-
tiquis rectè Saluati. Salinatum appellat, quod
Apsyrus, Et alij qui de medicina equorum scripserunt,
προπότισμα uocant, Et Salinare, quod illi προποτίσαι. Cre-
brum autem hoc uerbum apud ipsos.

Mûsque araneus, quem Græci μυγαλὴν appellant.) Ita
ueteres libri habent, Et ita sanè legi debet. Antea in excu-

sis, σκντάλην mendose: cum idem mendum Dioscoridis caput, quo de eo agitur, occupasset, studio ac diligentia Marcelli Vergilij eruditissimi & optimi viri sublatus fuit. Quin Græci μυγαλήν appellant, quem murem araneum Latini dixerunt, dubitari non potest. Plinius certè quæ Græci μυγαλήν tribuunt, muri araneo assignat. in lib. enim XXIX, cap. IIII, de mure araneo loquens, inquit: Est & contra morsum eius remedio terra ex orbita: ferunt enim non transiri ab eo orbitam, torpore quodam naturæ. A Elianus libro II. cap. XXXVI. I, περί μυγαλῆς: Εὰν δὲ εἰς ἄρματος τροχίαν ἐμπέσῃ οἷον εἰ πέδῃ κατέληπται καὶ μάλα ἄφρων καὶ τέθνηκε. διηχθέντι δὲ ὑπὸ μυγαλῆς φάρμακον ἐκείνο ἐν τῆς τῶν τροχῶν διαδρομῆς ἢ τὰ μμοσ ἀρθεῖσα ἐπεπλάσθῃ τῷ δῆγματι, καὶ ἴσωσε παραχρῆμα.

Cum melle acapno.) Ita emendavi, secutus fidem antiquorum codicum. in excusis, Attico. Qui mel quoddam acapnon appellari nesciebant, Attico, hîc, ut arbitror, improbè scripserant. nam Acapno, legi debere, pluribus argumentis doceri posset. Quod enim Columella addit, Vel si id non est, hoc etiam demonstrat. non enim facile erat mel acapnon inuenire. Plinius lib. XXIII. cap. IIII, Oculorum claritati confert aliquid, cum pari portione mellis acapni. Quod Mel acapnon esset, & cur ita appellaretur, idem etiam Plinius XVI. cap. libri XI declaravit. Apud veterinarie scriptores huius quoque mellis mentio est, maxime ad oculorum vitia pellenda.

Quod Græci vocant ἐμβρυελιᾶν.) Antiqua & uera lectio. Græca dictio antea deprauata. Columellæ priora uerba ita, etiam sine testimonijs ueterum librorum, legendum esse probant: cum enim inquit, Extrahere conceptum, & educere partum, uim Græci uerbi expressit.

i.iiij.

P E T. V I C T. E X P L I C.

E' L I B R O V I I I.

E feles aut uierra perrepat.) Ita emendavi o-
N *pe ueterū codicum. excusi olim libri insulse Vi-*
pera habebant. quis enim audiuit unquam ui-
peram in sublimiores domus partes ascendisse? cum potius
illa sub terra se abdere soleat, quēadmodum doctē cēci-
nit noster poeta,

Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cælūque exterrita fugit.

Ita autem scripserūt qui, quid Vierra esset, ignorabant.
De Vierris, & cur ita appellatæ, & quo munere gratæ ho-
minibus esse soleant, docuit Plinius libri octauī L V cap.

E' L I B R O I X.

N irriguo solo frutices amelli.) Codex Longobar-
I *du, Virgineo: alter, Virgeneo. Receptā lectionem*
loco suo tenui: quid tamen in manu scriptis in-
uenerim, tegere nolui.

E X H O R T V L O.

E grauis hausturis tendentibus.) Nicolaus Leo-
N *nicus, magnæ eruditionis homo, hūc locum men-*
dosum esse existimauit, & pro Tēdētibus, Celo-
nibus legi debere credidit. Iudicium autem suum de hac
re fecit in commentarijs εἰς μὴχανὴν Aristotelis. Ipse ma-
nu scriptos libros cū excusis consentire inueni, nec uitium
ullum receptam lectionem habere puto. Docti tamen uiri
de hoc statuēt. nam quod idē ita etiā locum Plinij ē XIX

lib. cap. I I I I, corrigi debere putat, aliter illū emendatum esse existimo. In excusis libris sic legitur, Pertica, organisque pneumaticis tollendo non hausto rigando. in antiquis uero ita scriptum est, ut tutò emendari posse opinor, Tollenonum haustu rigandos. est enim Tollenon, ut Sex. Pompeius docet, genus machinæ quo trahitur aqua. Quare cum Latini scriptores uernaculam uocem haberent, quæ id appositè significaret, nescio cur externa uti debuerint.

Iámque salutari properet lactuca sopore.) Olim excusi omnes sapore mendose, ut patet. Quis enim tam imperitus harum rerum, ut non uideat sopore legendum esse?

Quas educat alius.) Ita castigauit. appellauit autem hîc Columella cæcas colubras, uentris lumbricos, non angues. ne quis autem falleretur, aperuit quas colubras intelligeret. Dioscorides etiam nasturtium pellere ipsos tradidit. Alios, pro Alius, scriptum erat: ut equos, auos, sæpe in uetustis munimentis nominandi casu.

E L I B R O X I I.

N Arduum Gallicum, costum, palma.) Olim in excusis, Crocum: manu scripti, Cortum. Costum, coniectura è ueteribus uestigijs emendauit.

Qua utuntur ad condituras Allobroges.) Plutarchus in V libro symposiorum, picati uini mentionem fecit, et in magno honore Romæ habitum refert capite I I I, Καὶ τῶν ἰταλιῶν οἱ περὶ τὸν πάδον οἰκῆντες ἐν δὲ τῆς περὶ βένυχον γαλατίας ὁ πνασίτης οἶνος κατανομίζεται, διαφερόντως τιμώμενος ὑπὸ ῥωμαίων.

Et Glechoniten sic condire oportet.) Olim excusi, Glyciriziten deprauatè: ueteres libri hîc, ut in extremo capite

Glechoniten, recte habebant.

Orbiculata Cæsiana.) In excusis olim, Sestiana. Cæsiana, in uetustis inueni: nam ita quoque in titulo scriptum erat. hîc enim aliud capitis principium est, ita inscriptum: De malis Cæsianis, Orbiculatis, Melimelis, Matianis. Vnde etiam facilius credi potest, hanc ueram esse lectionem.

Aridū si dabis, exiguius dato.) Ita è uetustis libris scriptum. Exiguius, secunda collatione: quod quauis multis nouum sit, non tamen sperni, ac reici debet. Veteres etiā Iuris consulti sæpe ita locuti sunt, lib. X X I X. Pandect. L. Cū aliter. Licet alij ualidioris uocis, alij exiguioris sunt. necnon lib. X X X. L. Si ita sit adscriptū, Et ait posse dici exiguius esse præstandum. sic enim in optimo exemplari scriptum est. Nam optimum Romani sermonis auctorem Lucretium Egregius, eadem ratione dixisse, manifestum est,

Nam nihil egregius quàm res secernere apertas
A dubijs.

Quia sæpe in hoc commentariolo ueteris scripturæ, quæ est in peruetusto libro Pandectarum, qui publice in hac urbe custoditur, mentionem feci, rectum esse censui semel, cuius indicio antiquam uerámque lectionē indagauerim, declarare: non enim exemplar ipsum semper consului, sed habui excusos formis libros, quos cum antiquis illis Angelus Politianus studiose olim contulerat, eosque quantum mihi commodū fuit, pertractavi. illi enim quoque publici sunt. Eruditissimi igitur uiri labor magno me labore lenauit: qui quidem, ut erat diligens et accuratus, hac librorum collatione mirifice delectabatur, et ita posse bonos auctores multis maculis purgari uerè existimabat. quæcūque itaque in priscis exemplaribus inueniebat, in impressis sedulo annotabat. quod si diutius ille uixisset, et quæ mente de-

stinauerat perficere potuisset, opera, sedulitasque ipsius magnos studiosis literarum fructus attulisset, multosque qui postea huic muneri corrigendorum librorum necessario incubuerunt, magna prorsus molestia liberasset. sed ea nunc omnia inchoata, imperfecta; iacet. raro enim ille quid sentiret ostendebat, sed ueterem tantum scripturam cum fide in suos codices transferebat: commodius, ut opinor, tempus expectans, quo posset de his rebus mature diiudicare. Mors tamen eum praeuenit: nec quae cogitauerat ad exitum perducere potuit. Libri uero obitu ipsius dissipati sunt, paucique e magno numero inueniuntur. Siquis autem propter acumen ingenij, et uariam Latinorum Graecorumque scriptorum lectionem hoc praecclare facere potuit, ille, ut opinor, fuit. nam, ut aiunt, libros etiam legum illustrare suo studio, et industria cupiebat, et fundamenta iam huius sui laboris iecerat. Hoc tamen ab illo relictum, a doctissimo uiro susceptum, et magna ex parte confectum est.

E PALLADIO.

προιονόριδες. Et haec quoque olim corrupta uox erat: προσία, ut Graecorum Grammatici ostendunt, sunt αἱ τῶν κήπων λαχανικῶν νόριδες, unde nomen compositum: bestiolas significare satis notas, manifestum est: quare προιονόριδες legendum arbitror. In Geoponicis tamen προιονόριδες scriptum est: tanquam a porro, quod Graeci πρόσον uocant, nomen illis inditum sit: eadem certe ratio earum necandarum illic a Diophane, quae hic a Palladio traditur, ut uel Latinus a Graeco, uel contra Graecus scriptor a Latino hoc remedium necessario acceperit.

F I N I S.

INDEX EORVM QVAE HIS VICTO-
rii in Catonem & Varronem explicantur
annotationibus.

<i>ἄβολοι</i> equi 46 b	Bos forda 45 b
Acapnon mel 68 a	Bos horda Ibidem
Acnua 19 a	Brocchi dentes 46 b
Acrotophoron 18 b	Bruma 30 b
Ad te, pro Apud te 18 a	Bugones 45 a
Affictus, pro Affixus 55 b	Bulimos 45 a
Agnua 19 a	Bupæs 45 a
T. Albutius 55 a	Busycos 45 a
Alia & alia 18 a	C in G 19 a
Alienus, cū genitino 56 a	Calua à vite vinea 8 a
Aliqua quinq; folia 14 a	Cancer pro morbo, neu-
trum 15 a
Alium, pro Allium 12 a	Canire 50 b
Alius, cum ablatiuo 63 a	Caprae nunquam carent
febri 42 a
Alui 63 a	Caprae spirāt auribus 42 a
Aluos, pro Aluus 69 a	<i>κατακοιμητικόν</i> , genus epi-
thalamii 57 b
Aluus non consistens 12 a	Catulire 50 b
Amnis, fœm. gen. 56 b	Catulli locus 57 a
Anseres, fœm. gen. 60 b	Caudo insula 46 a
Apibus inest prouidentia
64 a	Celones 68 b
Apiacon 14 b	Centuria in agris 19 b
<i>ἀρχαιότερα τῆς διφθέρας λί-
γειν</i> . prouerb. 53 a	Ciceronis loc' 23 b, & 57 b
Artito, pro Artato 10 a	Coculum 5 b
Aspargo 34 a	Colubræ cæcæ 69 a
Atticalana 41 b	Commutare verba 53 b
Anxius & Axius confusa
nomina in veteribus li-
bris 54 b	Conliciæres tegulæ 6 b
Benna 7 b	Conspargo 34 a
Beothus Tharsensis 33 b	Condepso 10 a
	Corbula 5 b

κοτινάδης 29 a
 Cummin 10 b
 Decarpo 34 a, & 37 b
 Defringere plantas 28 a
 Degere sarmenta 9 a
 Delectare oues 8 a
 Delicula armenta 3 b
 Deorsū, pro Deorsum 18 b
 Depsto 10 a
 Derectarii 22 b
 Derigo, pro Dirigo 24 b
 Descretis, pro discretis 24 b
 Destitui, pro Rursus statui
 23 b
 Dextra sinistra 7 b
 Diffindere 17 b
 Diogenis ἀπόφθεγμα 41 a,
 & 51 a
 διόνυσος ἐν κορίνθῳ, prouer.
 50 a
 διφθέρα 53 a
 Disquæro 34 a
 Donicum, pro Donec 13 b
 Dupondius & Dupondi-
 um 31 a
 Eæ rei, pro Ei rei 6 a
 Edit, pro Edat 14 a
 Edunt, pro Edant 10 a
 Efferuerit 12 a
 Egregius, Comparat. 60 b
 Eluacrum labrum 5 b
 Em 34 a
 Epaminondas 33 b
 Epitonium 56 b
 Equi ἄβουλοι 46 b

Equi Veneti 44 a
 Euannari 32 b
 Excande me facit 15 a
 Exiguus, Comparat. 69 b
 Expinsi far 3 a
 Extare, pro Exire 26 b
 Factores oleæ 13 a
 Fœminæ prope Hiberiam
 51 a
 Ferue bene facito 15 a
 Folia amittere 25 a
 Forda bos 45 b
 Fordicidia 45 a
 Fortax 9 a
 Frangit se calor 41 a
 Frictum cuminum 14 a
 Fulmenta 6 a
 Gelus 10 a
 Geno, pro Gigno 26 a, &
 41 b
 Glæba 24 b
 Gladius & Gladium 31 a
 Glechonites 69 b
 Globus 11 a
 Hama 12 b
 Heraclea 49 b
 Hesperus 57 a
 Honestum 11 a
 Horatii locus 63 b, & 67 a
 Horda bos 45 b
 Humecta loca 4 a
 Incientes 40 b
 Infidibulum, pro Infundi-
 bulum 5 a
 Inigere anseres 60 b

Inigere pecus 18 a, & 60 b
 Insipere 11 b
 Infutitium 17 b
 Infomniosus 15 a
 Intemelium oppidū 59 b
 Intermestre 9 a
 ἐπίτροι 48 a
 It retro 43 a
 Lac, sanguinis spuma 51 b
 Lacte, nominatiuus 37 b
 & 41 b
 Lactucæ medium 47 a
 Lagona, pro Lagoena 12 a
 Lampada tradere 62 b
 Lana Attica 41 b
 Lapidæ 12 b
 Lepores etiā masculī pariunt 61 a
 Ligurrio 62 a
 Ligusci 23 a
 λιγυφόρον 32 b
 Locus ex epistola Bruti & Cassii 63 a
 Lucretii locus 13 b, & 21 b
 Lumbrici ventris 69 a, & quomodo pellātur, ibid.
 Mamma 42 a
 Mamilla 42 a
 Mammula 42 a
 Manupretium 6 b
 Medium lactucæ 47 a
 Medium scillæ 47 a
 Mel acapnon 68 a
 Melipontus 10 b
 Mena 7 b

Μέσον ἡ περικάρδιον τῆς σκέλλης 47 a
 Messis, à Metior 31 b
 Metapinum 49 b
 Metapini saltus 49 b
 Metapontus 49 b
 Molendarius 23 a
 Mollitia 29 b
 Molon rhetor 50 a
 Mulæ rhedariæ 65 a
 Muli Reatini 48 a
 Mus araneus 68 a
 Mutilatus exercitus 31 a
 Mutare, apud Varronem & Ciceronem 53 a
 Nihil mutare, pro Probare 53 a
 Non grauare 55 b
 Nonii locus 21 a
 Nugatoriæ res 45 b
 Numella 50 b
 Nutricem oportet esse adulescentem 51 b
 O pro V 19 b
 ὀπία, genus casei 52 b
 ὀπός & δάκρυον 52 a
 Orbiculata Cæsiana 69 b
 Pandectarum locus 9 b
 Pauones Iunoni sacri 57 b
 Pauonem cibi gratia primus occidit Hortensius 58 a
 Peloponnesius 46 a
 Peroriga, siue Perauriga 47 a

Petigo 15 b
 Phosphorus 57 a
 φυλλοβολῆν 25 a
 Pisare 35 b
 Planta, pro θαλεία 33 a
 Plinii locus 30 a, & 69 a
 Politor, vnico l, 13 a
 Posui, pro Posui 3 a
 Porricere 25 a
 Possitur 13 b
 Pote, pro Possibile 21 a
 Præcidanea porca 12 b
 πρασιονόριδες 70 a
 τριακᾶς 26 b
 Primigenius sulcus 40 a
 Primigenia verba 40 a
 Produx 38 a
 Pupinia 19 a
 Putescere pro Putrescere
 15 a
 Putum, pro Purum 41 b
 Quaad, pro Quoad 16 b
 Quandoque, pro Quan-
 docunque 67 a
 Quasillum 12 b
 Quintiliani locus 21 b
 Racemationes 58 b
 Recipere, pro Reficere 20 b
 Redduco 62 a
 Restibilis ager 47 b
 Retis, gen. masc. 56 b
 Retrimenta cibi 35 b
 Rixat, pro Rixatur 21 a
 Roseæ campi 39 a
 Ruma 52 b

Rumen 52 b
 Rustariæ faculæ 5 b
 S. semis nota 7 a
 Sacrificor, pro Sacrifico
 48 a
 Salinare, pro προποτίσαι
 67 b
 Salinatu, προπότισμα 67 b
 Sarire vnico r 16 a
 Satullare 40 b
 Scillæ medium 47 a
 Scrobiculus 27 a
 Sector, passium 50 a
 Sari & Siri sine diphth.
 34 a
 Sementinæ 17 a
 Serarii porci 13 b
 Seruii error 30 b
 Sili loci 53 b
 Scrobes, gen. masc. & fœ-
 min. 27 a
 σκνζᾶν 50 b
 Solistitium 11 b, & 30 b
 Solum pedis 48 b
 Somnu, pro Somno 17 a
 Stercilinium, pro Sterqui-
 linium 3 a
 Strictores oleæ 13 a
 Subduxe 38 a
 Subrumi agni 52 b
 Sumere, pro Comedere
 56 a, & 60 b
 Suouitaurilia 13 a
 Supellectilis, nominatiu
 12 b

Sus à Græcis ὄς tanquam
ὄς 43 a

Suem Veneri mac̃tabant
Græci 43 a

Suibus data anima pro
fale 43 b

Subus, ablat. a Sus 27 a

Susum, pro sursum 18 b

συνηπειρωται 44 b

Taciti duo loci 11 a

Tacta tectorio 56 a

Talex 29 a

Tarquenna 18 a

Tegetes 23 b

Tenebricosus 60 a

Tollenon 69 a

Tormina 12 a

Torrens 17 a

Tribulum & Tribula 32 a

Tueor, passivum 54 a

Turbaret mare, pro Tur-
baretur 65 a

Vannus 32 b

Varro in primo libro à
Theophrasto multa sũ-
psit: in secũdo plurima

ab Aristotele 46 b

Vatius 48 b

Veneti equi 44 a

Veruactum 7 b

Veterinarii medici 48 a

Veterinaria medicina
48 a

Via sacra 34 b

Vinum picatum 69 a

Vict. pro victoriato num-
mo 6 b

Virgilius à Varrone mu-
tuatus est omnia fere
præcepta quæ in Geor-
gicis tradidit 28 b

Virgilii locus 28 b

Vitilia vasa 63 a

Vmor, Vmidus 4 a

Vlpiani locus 56 b

Vomeris, nominatiu⁹ 12 b

Vsio 9 b

Vsque donec 14 a

Y in V 11 b

ὕσπρια ludi Arginorũ 43 b

Z pro S 11 b

ᶜᶜ notæ ponderis 9 b

